

T

serie nouă • anul II • nr. 25 • 16-30 septembrie 2003 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

RENEGOCIEREA
IDENTITĂȚILOR
SOCIO-CULTURALE
ÎN EUROPA DE EST
Barbara Einhorn
Linda Racioppi
Katherine O'Sullivan See

Ilustrația
numărului

CRISTINA
CIOBANU

TRIBUNA

Director fondator:
IOAN SLAVICI (1884)

Revista apare bilunar, cu sprijinul
Centrului de Studii Transilvane Cluj
și al Ministerului Culturii și Cultelor.

CONSILIUL CONSULTATIV AL REDACȚIEI TRIBUNA

DIANA ADAMEK
MIHAI BĂRBULESCU
MIRCEA BORCILĂ
AUREL CODOBAN
VICTOR R. CONSTANTINESCU
ION CRISTOFOR
CĂLIN FELEZEU
MONICA GHET
ION MUREȘAN
MIRCEA MUTHU
IOAN-AUREL POP
ION POP
PAVEL PUȘÇAȘ
IOAN SBĂRCIU
ALEXANDRU VLAD

REDACȚIA

I. MAXIM DANCUI
(redactor-șef)

OVIDIU PETCA
(secretar tehnic de redacție)

IOAN-PAVEL AZAP
CLAUDIU GROZA
ȘTEFAN MANASIA
OANA PUGHINEANU

NICOLAE SUCALĂ-CUC
AURICA TOHĂZAN

Tehnoredactare:
EDITH FOGARASI

Redacția și administrația:
3400 Cluj, Str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: cst@easynet.ro

ISSN 1223-8546

Exerciții

Avem nevoie de Povestași?

■ Ștefan Turcu
elev al Colegiului Național „George Coșbuc”

Povestirea este înainte de toate arta de a relate, de a comunica unui interlocutor, cu sentimentul cert al deplină audiențe și înțelegeri. De cele mai multe ori povestirea se angajează pe un motiv epic insolit, chiar senzațional, făcând deliciul ascultătorului. Povestașul lui Llosa este depozitarul memoriei colective. Povestașul este asemenea unui poștaș care datorită meseriei pe care o are, povestește tot ce află. Omul gândește prin povestiri, adică așază mereu, între el și lume, povestirea. Cu alte cuvinte, povestirea are statutul unei unelte, al unui produs creat de om, al unui „obiect” artificial prin care acesta se raportează în mod indirect, mijlocit, la universul ambient. Dacă povestirea are statutul unei unelte înseamnă că omul o va folosi așa cum își folosește oricare din uneltele sale: pentru a acționa, prin ea, asupra lumii, pentru a pune stăpânire, cu ajutorul „disponibilităților” ei, pe acele zone ale realului ce sunt imposibile contactului direct, imediat. Povestirea devine deci o prelungire, nu a mâinii omului, ci a gândirii sale, „prelungire” prin care el își apropie și își face accesibile zone îndepărtate și chiar necunoscute ale realului. Așa cum omul este pretutindeni însoțit de umbra sa, civilizațiile pe care el le creează sunt întotdeauna înconjurate de haloul impalpabil, dar mereu prezent al povestirii. Nimic nu poate epuiza resursele povestitorului. Suntem înconjurați, în fiecare clipă, de povestiri, trăim într-o lume a povestirilor, și adeseori înțelegem și gândim lumea ca pe o imensă și nesfârșită Poveste. Povestirea reține prin culoare, prin oralitatea prezentă în formula epicii scrise, dar mai ales prin capacitatea de a realiza atmosfera. Ea însemnează câteodată un anume climat, care te invită la destăinuire, alteori o lume reînviată cu vechi și grave mistere, cu un ritual magic, densins parcă dintr-o originală înțelegere a lumii, a semnelor fundamentale. Pentru că se petrece un adevărat ritual atunci când se povestește, Povestașul este protejat, de Șeherezada cea vestită, protectora lor, care umple de vrajă întreaga noapte și tăcea, visătoare, care juca o viață cu fiecare poveste. Povestile pe care Povestașul le spune dezvăluie unele laturi ale spiritului altminteri imperceptibile. De aceea civilizații dintre cele mai puternice l-au așezat la răscruce, uneori în inima unui palat. Prin urmare o poveste trebuie bine spusă. Este un joc pe viață și pe moarte. O viziune alegorică îl înfățișează pe povestitor stând în picioare pe o stâncă și istorisindu-și poveștile oceanului care se întinde sub ochii lui. Oceanul îl asculta, fermecat. O poveste se sfârșește și începe alta, pentru că nu există încheiere. Alegoria ne spune răspicat: dacă povestitorul tace, sau dacă este silit să tacă, nu se știe ce va face oceanul. Povestirea invită la un anume echivoc, propune cititorului alternative pentru explicarea unor fapte aparent neverosimile, le convertește într-un act credibil. Mitul este indispensabil povestirii. Povestile recreează mitul din rațiuni estetice, transformându-le într-o înființă posibilă de comunicare. El devine simbol, un potențial de sugestii și de atmosferă unică. Povestirea se bazează pe oralitate, pe respectarea unui ceremonial care urmărește redarea unei atmosfere și evocarea unui timp trecut (illo tempore) mitic. Povestirea are adesea și o dimensiune inițiativă. Prin însăși natura sa, Povestașul de pretutindeni atrage atenția că povestirile trebuie ascultate pentru a înțelege tâlcul și nu citite. Povestirea ca „nucleu al epicului” este un „edificiu al relatării, al transmiterii și oficierii, al ascultării și integrării ascultătorilor”.

Memoria este o adevărată capcană: îndreaptă și potrivește titlul în funcție de prezent. Povestașul întreține această capcană. Faptul de a povesti este și astăzi foarte interesant pentru că aceasta este plăcerea straveche, universală, cu un principiu deosebit de permanență. Mai întâi, pentru că ne duce într-o lume în care ne închipuim întâmplările, nu le trăim, o lume în care spațiul și timpul sunt relative, în care punem în mișcare personaje imposibile, o lume în care putem stabili ordinea. Aproape imposibilă soluția obiectivării în povestire se adoptă cu multiple elemente de fabulos. În povestirea angajată în evocarea ușor sentimentală a unor fapte de altădată, participarea subiectivă e frecventă și definește specia. Esența de schimb a poveștii este, fără îndoială, următoarea: ce va urma?

Prin acel „a fost odată” trecerea dincolo de granițele lumii se strecoară în mintea fiecărui om, prinzând rădăcini atât de puternice încât vom socoti că tot ce s-a născut din mintea omului este o realitate indiscutabilă. Povestea este întotdeauna legată în primul rând de cel ce povestește, într-un mod invizibil, și legată vizibil de cel care o ascultă. Povestea este publică. Când este spusă, vorbește. Povestitorul are o singură ambiție: să fie mereu nevoie de el. Regula de aur a Povestașului este să nu vorbească despre el. Adevăratul povestitor este asemenea unei neguri, care dacă o chemi, sosește de îndată. Frumusețea poveștii vine din faptul că este învăluită în mister. Povestașul este înainte de toate cel care vine din altă parte, care îi adună în inima „satului” pe cei care nu pleacă niciodată. Povestea este temeiul credințelor noastre. Ca să se lase vrăjtit, omului îi trebuie un miez epic, relatarea unei întâmplări, o povestire. Dintotdeauna i-a plăcut să spună și să asculte povești. În trecutul imemorial, bărbații întorși de la vânătoare, de la pescuit sau din războaie, povesteau lucruri la fel de minunate ca acelea pe care le ascultau din gura femeilor, care-i așteptaseră în jurul focului. Cu toții avem ceva de povestit. Copilăria omenirii se pierde în noaptea povestirilor, paradis uitat al speciei noastre. Amintirea lui transpare, ca o umbră nostalgică, în toate cărțile vechi, cum este pentru noi Biblia. Unde începe povestirea, viața încetează sau, mai bine spus, este suspendată, pusă provizoriu în paranteză. În aceasta privință, arabii au născocit acum un mileniu cel mai uimitor exemplu, HALIMA, care este prototipul universal al povestirii. Șeherezada spune, noapte de noapte, povești regelui Sahriar. De multă vreme s-a înțeles aceasta ca un simbol al artistului care, prin creație, își amâna moartea. O mie și una de nopți de dragoste nu ar fi putut face ceea ce au făcut o mie și una de nopți de povești. Destinul a fost înșelat cu ajutorul poveștilor. Nu cred că există un popor care să nu aibă poveștile lui.

Povestirea presupune un lucru foarte simplu: un om povestește o întâmplare, pe care alții o ascultă. Aceasta este situația originară. Unul, adică Povestașul, povestește pentru mai mulți. Niciodată invers. Povestirea înseamnă o unică gură și numeroase urechi. Ea vorbește despre ceva, ea nu arată nimic de-a dreptul. Se adresează prin urmare urechii, nu ochiului. E o artă a indirectului. Povestașul trebuie crezut pe cuvânt. Dacă ne îndoiim de cele auzite, povestea piere. Comunitatea ascultătorilor de povești este una religioasă sui-generis. Sau, mai nimerit, una copilărească. Faptele contează...

Un popor care are elită autentică este salvat

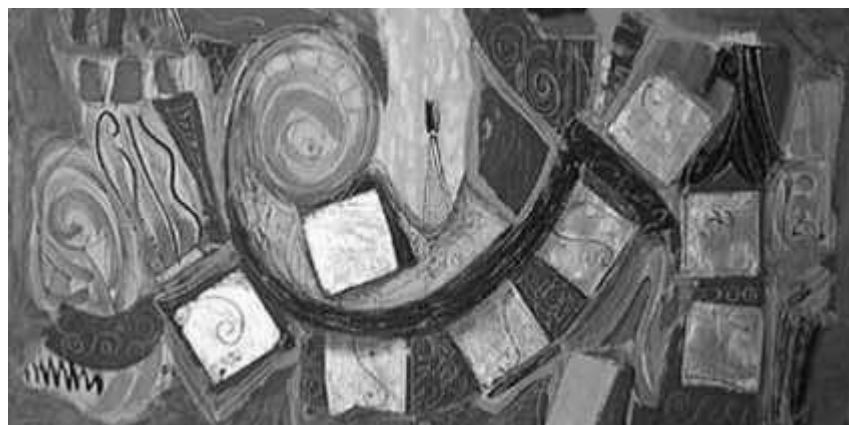
■ Ioan-Aurel Pop

Realitățile românești ale Transilvaniei medievale, în ciuda izvoarelor destul de numeroase, au ieșit relativ greu la lumină, ceea ce le-a dat cuvânt unora să pună sub semnul întrebării însăși prezența românilor în regiune. Valer Hossu vrea cu tot dinadinsul să contrazică această aserțiune și o face cu mult succes. Cunoscut de mulți ani între truditarii pe tărâmul scrisului istoric, ne convinge și de această dată că există destule documente despre Chioar, că aceste documente sunt vechi și că ele se referă din belșug la români, băștinași în zonă. O face cu mult calm și chibzuință, fără să contrazică în chip direct pe nimeni, dar convingându-ne de temeinicia gândurilor sale. Firește, încă din secolul al XVIII-lea au început să iasă la lumină, prin efortul istoricilor și filologilor, temeiurile adânci ale *romanității transilvane*, atât cele țărănești (iobăgești), cât și cele elitare. Prea mulți ani la rând s-a repetat faptul că în Transilvania noi am fost un popor modest de țărani și de preoți supuși – Iorga vorbea atât de frumos despre „*sate și preoți din Ardeal!*” – încât am ajuns nici să nu mai căutăm și să nu mai credem altceva. O dată cu epoca modernă, s-a mai vorbit despre o intelectualitate de extracție rurală, cum a fost gruparea din „*Scoala Ardeleană*” – strălucitoare în manifestările sale de tip iluminist și național – și cam atât. Abia târziu au fost reluate strădaniile de început ale lui Ioan Mihaly de Apșa, Ioan Cavaler de Pușcariu sau Augustin Bunea, care încercaseră să atragă atenția că uneori, rar și dificil, românii din Transilvania și din vecinătate au fost și stăpâni, nu doar supuși, că au avut o elită nobiliară. Valer Hossu se înscrie, aici și acum, în această tradiție, dând la iveală o carte despre *nobilimea Chioarului*. Ca orice popor european de la cumpăna mileniilor I și II din era creștină, românii aveau și ei conducători puternici, fiindcă erau proprietari și luptători. Venirea valurilor de năvălitori dinspre răsărit nu a putut distruge această elită, chiar dacă i-a diminuat puterea. O lovitură grea pentru localnici (români, slavi, pecenegi etc.) a venit după 900, când ungurii – unul dintre valurile în migrație – stabiliți în Pannonia au început incursiuni de pradă și apoi de cucerire, înapoi, spre răsărit. După mai bine de o sută cincizeci de ani de astfel de atacuri și presiuni, între secolele XI și XIII, Transilvania și zonele adiacente erau încadrate în linii mari în Regatul Ungariei. Se poate aprecia că ținutul Chioarului, situat în nord-vestul Transilvaniei voievodale, la confluența cu Maramureșul, cu Sătmarul și cu Crișana, a fost integrat formal în noul stat chiar mai devreme de 1200. Faptul însă, concret, la teritoriul, integrarea a început să se producă numai în secolul al XVIII-lea, fără rezultate și urmări spectaculare, deoarece marea invazie tătară de la 1241-1242 a distrus aproape totul, inclusiv puterea de stat ungară. Cu greu au revenit stăpânii unguri în regiunea intracarpatică. Cam de aici își derulează fascinantă „*poezie*” Valer Hossu și o duce, cu priecere și farmec, până la Marea Unire de la Alba-Iulia, din 1918. Aflăm astfel despre fondarea Cetății de Piatră (Chioar, Kővár), despre stăpânii săi (între care cei mai prestigioși și mai statornici

au fost regii Ungariei, principii Transilvaniei și împărații Austriei) și despre supușii săi. Acești supuși, care păreau închinați sau plecați pentru vecie înaintea cuceritorului, ies din nou la lumină, după întemeierea districtului din jurul cetății. Districtul de cetate, oază de „*forță și ordine*”, ar putea fi fondat, cum s-a întâmplat adesea și în alte părți, pe un vechi nucleu politic românesc sau româno-slav, pe o veche „*vatră de neam*”, cum spune autorul. Firește, o dată cu statul străin au venit aici și stăpâni străini, dar fără să poată copleși vreodată caracterul etnic românesc al districtului. De sub pojghita de stăpânire nouă, subțire și neclară, au ieșit repede la iveală vechii stăpâni, cnezi și voievozi. În țările cu putere politică românească și ortodoxă de la sud și est de Carpați, acești cnezi și voievozi (juzi, jupani și alții) s-au adaptat în mare măsură exigențelor statelor locale, de model feudal bizantin-slav, devenind boieri; în Transilvania situația era cu totul alta, pentru că puterea statală nu era românească și ortodoxă și nici feudalismul de import nu era bizantin-slav, ci occidental. În aceste condiții – ne spune autorul – elita românilor din Chioar a oscilat între un statut de supunere și unul de libertate, tinzând adesea spre nobilitate și eșuând nu de puține ori în rândul supușilor iobagi și jeleri. Natural, cum ne avertizează și titlul cărții, sunt urmăriți mai ales cei care au reușit să devină nobili, „*nobili voievozi*”, nobili „*adevărați*” sau conaționali, adică să se plieze după regulile jocului ascendenței sociale oficiale.

Cetatea și districtul Chioar, situate la zone de confinii, n-au urmat nici destinul politic al Transilvaniei voievodale, nici al Părgilor Vestice, ci au avut o soartă aparte, trecând sub administrații și regimuri variate. În vremea acestor avataturi, soarta elitei românești a fost mai bună sau mai rea, după noroc. Oricum, dintre români – ne asigură Valer Hossu – s-au ridicat „*nume de prestanță*”, juzi ai satelor, luptători la hotare, la Călugăreni și Giurgiu, alături de Mihai Viteazul, sau în Polonia, alături de Ștefan Báthory, purtători de blazoane regești, princiare și împărătești, cavaleriști, pușcași, pixidari ori drabați, cărtu-

rari, profesori, episcopi, dregători, revoluționari, deputați etc. În evul mediu și în marea parte a epocii moderne, acești oameni vajnici au ținut la rangurile lor nobiliare, deși majoritatea nu erau „*nobili adevărați*”, ci aveau o nobilitate condiționată, erau nobili „*de-o serie*” ori erau un fel de libertini cu pretenții. Unii au ținut să se numească, plini de mândrie, nobili chiar și atunci când luau în chirie, spre a lucra, sesii iobăgești de la marii stăpâni feudali. Un punct de reper în viața Chioarului a rămas domnia lui Mihai Viteazul, care și-a rezervat cetatea ca loc de adăpost și și-a numit propriul căpitan aici, dându-i pe localnici cu statutul de libertate – ceea ce în ochii lor echivala cu înobilirea globală – după modelul secuiesc. „*Libertatea lui Mihai Viteazul*” a rămas o amintire și o aspirație, mereu invocată apoi, chiar dacă numele eroului de la Călugăreni, acum prohibit, era trecut sub tăcere. Autorul a reușit să alcătuiască un portret colectiv impresionant al elitei românești din Chioar, portret prin care nobilimea aceasta se înfățișează așa cum a fost: un grup de oameni din fruntea comunităților, de obârșie străveche, cu sentimentul statorniciei, stăpâni pe sine, dar supuși de la un timp, cu armele, altor stăpâni. În ciuda supunerii – ne asigură printre rânduri Valer Hossu – acești cnezi și voievozi români nu s-au lăsat intimidăți și dizolvați în masa străină, deși au trecut prin momente dificile. Supunerea lor a fost adesea aparentă și temporară. Pentru a rămâne în fruntea turmei lor, pentru a-și păstra averea lor, adică pentru a supraviețui cu demnitate – omul fără proprietate poate ajunge ușor și fără demnitate! – au luptat pentru noii stăpâni, ajungând războinici de temut, au plătit impozite grele, au muncit chiar cu propriile mâini pământul, au fost soli, dascăli, preoți, rebeli etc., cu un cuvânt, au fost de toate. Și nimic din ceea ce este omenesc nu le-a fost străin. Mulți dintre ei au dobândit titluri nobiliare și chiar blazoane, marcate în diplome scrise pe pergament, pe care le-au prețuit ca pe icoane. Aici stă secretul mării energii românești care s-a revărsat din Chioar atunci când a fost nevoie: elita, așa tulburată și scăzută cum a ajuns ea, a stat mereu în fruntea poporului rural și l-a ghidat. *Iar un popor care are elită autentică este salvat, pentru că există, viețuiește și se perpetuează.* Cartea aceasta este un exemplu grăitor al felului în care istoria locală – privită adesea „*de sus*”, cu oarecare îngăduință superioară – poate deveni istorie mare, demnă de ochii oricărui cititor, oricât de exigent. ■

Cristina Ciobanu

Free Life I

Un omagiu al tinerilor istorici și al prietenilor

■ Călin Florea

Societate și civilizație
Târgu Mureș, Ed. Universității Dimitrie
Cantemir, 2002

Împlinirea a șapte decenii de viață a profesorului Marcel Știrban a prilejuit foștilor săi studenți, doctoranzi și prietenilor, publicarea unui bogat volum de studii sub egida Universității „Dimitrie Cantemir” din Târgu Mureș, intitulat „Societate și Civilizație”, apărut la Editura Universității, 2002. 786 p.

Volumul a fost pregătit de doctoranzii săi: Călin Florea și Ciprian Năprădean, primul, lector la Universitate, al doilea, profesor în învățământul preuniversitar din Târgu Mureș. Cuvântul omagial, adresat profesorului Marcel Știrban, aparține profesorului Gheorghe Iancu, prefața și bibliografia lucrărilor, îngrijitorilor ediției, iar colaboratorii, în număr de 52, sunt colegi de la Universitatea „Babeș-Bolyai” și Institutul de Istorie din Cluj, de la Universitatea „Dimitrie Cantemir” din Târgu Mureș, din Oradea, Sibiu și 25 de doctoranzi, sau foști doctoranzi, ai profesorului Marcel Știrban.

Studiile sunt grupate pe cinci principale teme: Afirmarea credinței creștine (13); Viața politică: gândire și acțiune (14); Viața economică și financiară: reforme și realități (8); Cultură și civilizație (10); Context european. Relații internaționale. Românii de peste hotare (6).

„Volumul este – așa cum a dorit profesorul sârbătorit – o carte deschisă pentru istorici de toate vârstele, cu preocupări de cercetare din toate epocile, cu o largă arie tematică. Autorii articolelor sunt din generații înfrățite care vor să transmită mesajul profesunii lor de credință: chemarea pentru o reconstituire istorică reală, profundă, complexă și obiectivă, toate pe cât stă în putință istoricului” (p. 18).

Ei au în vedere istoria Țării românești dar și a românilor de peste hotare, o tematică izvorâtă dintr-o obligație reciprocă: „de a nu-i uita pe cei din urmă, oriunde ar fi și, de a nu ne uita, nici ei, oricum ar fi” (p. 17).

Prima secțiune strânge la un loc studiile dedicate problemelor religioase din primele veacuri creștine până spre sfârșitul secolului XX, într-o succesiune cronologică: *Monumente funerare creștine* (Nicoleta Man), *Ideea latinității și a continuității românilor în opera umanistului Enea Silvio Piccolomini (sec. XV)* (Ovidiu Mureșan), *Mărturiile ale Sfântului Scaun despre români (sec. XVI)* (Ioan Aurel Pop), *Ordinul Sfântului Spirit în Transilvania* (Lidia Gross), *Unirea religioasă din 1699-1701* (Ovidiu Ghitta), *Biserica Bob la 1799* (Al. Matei), *Din legislația Bisericii Catolice, sec. XX* (Ioan Furtună), *Biserica și societate. Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului (1930-1940)* (Virel Rusu), *Raporturile României cu Sfântul Scaun 1945-1950* (Ioan Marius Bucur), *Raporturile dintre puterea politică și Biserica Română Unită în județele Mureș-Turda și Târnave (1964-1972)* (Călin Florea), *Istoricul pr. Silvestru Augustin Prunduș (Valeriu Median)*, *Raporturile dintre Biserica Ortodoxă Română din Basarabia și Biserica Ortodoxă din Iași (1918-1940)* (Marin Mihăilescu), *Raporturile dintre Biserica Ortodoxă Română din*

Basarabia și stat de la Stalin la Hrușciov (Veronica Dudnic).

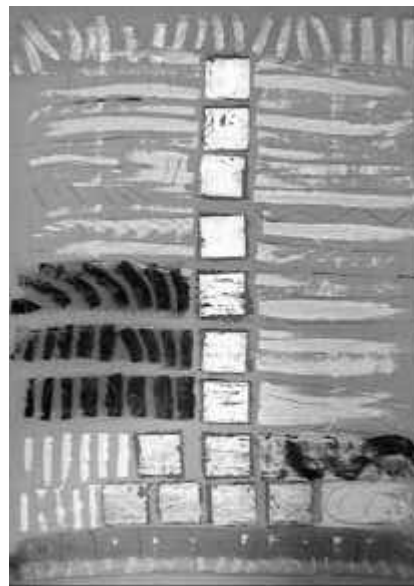
Studiile dedicate vieții politice au aceeași vastă cuprindere ca timp și spațiu, din evul mediu românesc până în cea mai contemporană istorie:

Scaunele românești Sălște și Tâlmăciu (Nistor Nicolae), *Evenimentele revoluționare de la 1848 în părțile sătmărene* (Viorel Ciubotă), *Acțiunile revoluționare ale românilor din nord-vestul Transilvaniei în perioada post-pășoptistă* (Blașa Mihoc), *Dimitrie Moldovan în corespondența (1857-1865)* (Ioana Botezan), *Mitropolitul Al. Sterca Suluțiu la 1861* (Gelu Neamțu), *Take Ionescu în Parlamentul țării (1884-1891)* (Ciprian Năprădean), *Andrei Oțetea în Basarabia 1917-1918* (Stelian Mândruț), *1 Decembrie în conștiința maramureșenilor* (Rozalia Varga), *Iuliu Maniu în 1919* (Gheorghe Iancu), *Bihorul și naționalii de la 1919-1926* (Ion Zainea), *Uniunea Populară Maghiară (1944-1946)* (Lonhart Tamas), *Elita politică democratică și securitatea (ianuarie-mai 1950)* (Virgiliu Țărău), *Discursul oficial comunist* (Călin Morar-Vulcu), *Parlamentul în România (1990-2001). Percepții și evaluări* (Florin Abraham).

Reformele și realitățile economico-financiare urmărite în volum au ca punct de plecare o bună parte din veacurile XIX-XX: *Legea urbană din 1846-1847* (Liviu Botezan), *Sistemul bancar românesc din Transilvania; reformă și încadrare în sistemul bancar european (1892-1907)* (Mihai D. Drecin), *Industria metalelor prețioase în perioada interbelică* (Mircea Baron), *Reforma agrară în secuime, 1919-1940* (Ludovic Bathory), *Reforma agrară și sașii în aceeași perioadă* (Vasile Ciobanu), *Etnicii minoritari în economia județului Mureș 1919-1940* (Virgil Pană), *Reforma agrară din 1945 în județul Hunedoara* (Darius Mihet) și *Colectivizarea agriculturii într-un sat ardeean* (Gabriel Sala).

Aspecte ale culturii și civilizației din Transilvania, sunt cuprinse în volum, cu un veac mai înainte, din veacul luminilor, pentru a se opri la sfârșitul perioadei interbelice, la jumătatea secolului al XX-lea: *Alimentația în veacul XVIII* (Susana și Avram Andea), *Tipurile de „străin” în imaginarul social – sec. XX* (Monica Sălăgean-Florea), *Astra în deceniul trei* (Valer Moga), *Centrul studentesc „Petru Maior” din Cluj – 1919-1925* (Anamaria Stan), *Presa sălăjană – deceniile I-IV* (Dănuț Pop), *Învățământul preuniversitar în județul Satu Mare, 1919-1940* (Gheorghe Toduț), *la Târgu Mureș* (Lucian Domșa) și *cel agricol din vestul țării (1881-1940)* (Virgil Valea), *Locuința urbană în România interbelică* (Ghizela Cosma), *Formarea personalului de specialitate în domeniul ocrotirii și asistenței sociale* (Crina Diaconu).

Ultima secvență depășește ca spațiu geografic granițele țării și are în vedere, cu o excepție veacul al XX-lea: *Alianțele României la începutul secolului XX* (Vasile Vesa), *Din rezistența intelectuală europeană (1939-1945)* (Marcela Sălăgean), *Armata a 3-a română în noiembrie 1942* (Ottmar Trașcă), *Minoritățile etnice și securitatea europeană la sfârșit și început de veac (XX-XXI). Studiu de caz: România* (Adrian Ivan și Vasile Vesa), *Imigrațiile în SUA – legislație și etape în epoca modernă și contemporană* (Marius Gușeth) și *Referendumul unional din 1991* (Eduard Boboc).

Cristina Ciobanu

White & Gold

Spațiul tipografic nu ne îngăduie comentarii pentru fiecare studiu în parte, deși ne-ar fi plăcut să o facem. Ne vom rezuma la a formula doar câteva concluzii și mai ales a le recomanda cu toată căldura lecturii cititorilor revistei „Tribuna”, și nu numai lor.

În primul rând trebuie să spunem că titlurile lor, date în întregime sau numai ideea principală, ori subiectul, confirmă încadrarea lor în ceea ce sugerează titlul volumului: „Societate și Civilizație”. Pentru profesorul Marcel Știrban Cultură – Civilizație înseamnă suma istoriilor naționale și universale dintr-un timp istoric dat, de aici și diversitatea studiilor din volumul omagial, o diversitate tematică, în spațiu și timp, circumscrise toate problemelor fundamentale din istoria locală sau națională, cu implicațiile lor în sau dinspre istoria universală.

Autorii studiilor pot fi împărțiți în două principale grupe: istoricii consacrați, apropiați suflutește de profesorul Marcel Știrban – colegii săi de la Institutul de Istorie „George Barițiu”, de la Universitățile din Cluj, Târgu Mureș, Oradea și Sibiu și tinerii istorici a căror formare a fost urmărită – și este urmărită – prin pregătirea doctoratelor sub îndrumarea Domniei Sale. Proporția lor e la paritate și are din punctul nostru de vedere o semnificație deosebită: încrederea istoricilor consacrați, autori ai studiilor din volum, în istoricii tineri, în formare, prezenți și ei în volum alături de Domniile lor. Este un lucru pentru care trebuie să le mulțumim și le suntem recunoscători.

Am mai vrea să spunem că studiile istoricilor consacrați, în număr de 15, au drept subiect teme circumscrise problemelor urmărite de profesorul Marcel Știrban fie în lucrări de cercetare, fie în cursuri universitare. Pe de altă parte articolele tinerilor istorici reprezintă subiecte luate din tezele lor de doctorat, susținute sau în curs de pregătire. De aici și diversitatea lor tematică. Unii au fost sau sunt conduși de profesorul Marcel Știrban (25) iar o altă parte (13) au avut sau au alți îndrumători, dar au fost și studenți ai profesorului Știrban.

Se cere subliniat și faptul că diversitatea tematică este susținută de o mare diversitate a izvoarelor folosite. Pot fi întâlnite la subsolul articolelor, alături de istoriografia ce se impunea,

izvoare arheologice și narative străine și interne, documente de arhivă inedite, statistici, memorii, corespondență, presă, legislație, surse orale, toate foarte bogate prin conținutul și semnificația lor. Sunt în multe studii (18) și reproduceri de documente, integral, în lb. originală și în traducere. Noi credem că sunt respectate toate rigorile științei scrierii istoriei, și cele tehnice și cele statistice. Primele au fost asigurate de îngrijitorii ediției, iar stilul, ce dovedește afir-marea personalității fiecărui autor, consacrat sau spre afirmare, are frumusețea lui dată tocmai de varietatea sa, ce dă culoare unității întregului volum.

Am vrea să stăruim în câteva fraze și asupra unor date desprinse din biografia profesorului Marcel Știrban și mai ales să reproducem din considerațiile profesorului Gheorghe Iancu, de mare sensibilitate întemeiate pe o profundă cunoaștere câștigată vreme de 35 de ani și pe o autentică și frumoasă prietenie concretizată în multe colaborări comune ce datează din 1967.

Profesorul Marcel Știrban cunoaște un drum ascendent pe care îl consideră cel mai firesc și benefic pentru cariera sa de istoric cercetător și profesor. A terminat Facultatea de Istorie din Cluj în 1957, este arhivist principal și apoi șef de

filială la Arhivele Statului din Alba Iulia și Blaj (1957-1965), cercetător științific la Institutul de Istorie din Cluj (1965-1977), lector, conferențiar și profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai” (1977-1997), profesor la Universitatea „Dimitrie Cantemir” din Târgu Mureș (din 1995) și, înainte de terminarea facultății, pedagog și profesor suplinitor la două școli din Blaj - (1950-1953), ceea ce înseamnă la un loc, 50 de ani de activitate la împlinirea a 70 de ani de viață.

O jumătate de veac de viață activă pusă în slujba cercetării și învățământului istoric românesc. „Pasiunea spre cercetare, discreția, calmul, spiritul de colaborare onestă, respectul față de foștii profesori și de colegi, au dat – spune profesorul Iancu – relief unui cercetător de excepție” (p. 23). Apoi, „a abordat o paletă tematică bogată și variată – scrie tot Domnia sa – ca și cadrul didactic. A cercetat și a scris despre fenomene economice, politice, culturale ale României interbelice, cu o insistență aparte asupra celor din Transilvania. Titlurile stau cuminte înșirate în lista bibliografică” (p. 31-44) iar lectura lor și viața profesorului Marcel Știrban confirmă că „în tot ce a făcut, temeinicia, nu l-a părăsit niciodată... că în viața sa, Marcel Știrban a presărat petale de onestitate, omenie, de bun simț, cumpătare, de respect, știință, competență și de dragoste familială și de semeni” (p. 24-25).

Am mai vrea să spunem ceva legat de cursurile profesorului Marcel Știrban și stilul scrierilor sale, citându-l tot pe profesorul Iancu. Văzând în studenți pe proprii săi copii „i-a înțeles, i-a îndrumat, străduindu-se să le țină prelegeri atractive, de o aleasă ținută și plastică” (p. 24) iar despre stilul lucrărilor sale spune că este „unul de o originalitate frapantă; este o îmbinare de raționalitate și simțire, de sobrietate și poezie” (p. 28).

Ne vom opri aici cu prezentarea volumului omagial dedicat profesorului Marcel Știrban, dorind să subliniem din nou că el este semnul recunoștinței din partea foștilor studenți și ai doctoranzilor și semnul prieteniei din partea colegilor de la Cluj, Târgu Mureș, Oradea și Sibiu; că a fost pregătit și editat de Universitatea „Dimitrie Cantemir” din Târgu Mureș, conducerei căreia, prorectorului profesor Alexandru Bogdan Murgu și decanului Facultății de Geografie – Istorie, profesor Bedelean Ioan dorim, și pe această cale să le transmitem, în numele profesorului Marcel Știrban și al îngrijitorilor volumului, întreaga grațitudine și recunoștință, iar revistei „Tribuna”, mulțumirile noastre că a găzduit în paginile sale prezentarea volumului „Societate și Civilizație”.

Cum ar fi dacă ai fi căsătorit cu un înger

■ Dorin Mureșan

FLORINA ILIS
Chemarea lui Matei
Cluj-Napoca, Ed. Echinox, 2002

Florina Ilis a scris o carte excelentă din toate punctele de vedere. Romanul *Chemarea lui Matei*, apărut la Ed. Echinox în 2002, are toate ingredientele unui roman de cea mai bună factură. Disponând de o intrigă specific postmodernă și de o construcție pe măsură, de o viziune ideatică mai degrabă neomodernă (identitate, transcendență etc.) și de personaje bine conturate, cartea în discuție are toate șansele să devină o carte antologică în proza tinerei generații (promoi).

Nu cred că folosirea textelor într-o limbă străină, ca engleza, este, în contextul actual, o inovație (așa cum consideră A. Marino*). Cum nu cred nici că Florina Ilis este un pionier în privința temei abordate: sciziunea real/virtual, proces în care calculatorul reprezintă instrumentul principal al morbului schizoidian. Ideea este omniprezentă în spațiul virtual. Internetul nu este aici un „erou” de roman, cum spune același critic de idei, ci promotorul unui conflict interior proiectat pe o idee cam bătătorită: tirania aparențelor. Evident că problema este milenară, însă maniera în care o atacă Florina Ilis pe palierul narativ este dacă nu originală, cel puțin pasionantă. Eroul principal rămâne Matei, un informatician profesionist și pentru care, în mod firesc, calculatorul reprezintă totul. De altfel, romanul începe cu dialogul dintre Matei și o oarecare Angel, *nick* sub care se ascunde un *boot*, cum s-ar spune în limbajul informatic, lipsit de personalitate, dar dotat cu capacitatea de a comunica într-un limbaj simplu, colocial. Ce surprinde este faptul că acest *boot* îi trimite lui Matei mesajul *I love you*, cel cu care debutează textul propriu-zis. Este însă doar o strategie a autoarei de a ne face să credem că acolo, în spatele *nick*-ului, se află cu adevărat o ființă. Progresiv,

lucrurile devin limpezi. Angel nu există concret, este un program, poate chiar un virus, inoculat în mintea lui Matei de către... Matei însuși: „... cum să fie totul în ordine când stau aici în biroul ăsta până noaptea târziu în fața calculatorului iubind o femeie, Angel, într-o lume virtuală în care totul e posibil, dar nimic nu ajunge vreodată să se actualizeze în lumea reală”. Iată primul simptom de ordin psihopatologic ce reflectă sciziunea interioară a eroului. Când două dimensiuni opuse sunt raportate una la cealaltă, când uneia dintre acestea i se atribuie mai multă consistență ontologică (în cazul lui Matei dimensiunea virtuală este „mai reală”), ceea ce rezultă e o stare criptică în care aparențele (detaliile lumii concrete) par a fi consecințele unei manipulari, ale unei iluzionări în masă de către o forță absconsă: „Și dacă în fiecare zi suntem furați cu un minut, ni se spune că e ora șapte, când de fapt și de drept e ora șapte fără un minut, cine-mi dă mie înapoi acel minut din viața mea...?”. În paranteză fie spus, drogurile provoacă aceeași paranoia. Așadar, realitatea concretă începe să fie negată, în favoarea celeilalte, virtuale. Iar *boot*-ul, ca reprezentant al acesteia, devine un fel de zeu, o entitate transcendentă, chiar dacă personalizată: „M: Who are you?, A: I'm your angel”. În lumea virtuală *nick*-ul este nu doar o fizionomie simbolică, este de fapt singura fizionomie posibilă și, din acest motiv, este mai mereu asociată semnificativului prins în cuvântul care o slujește (spre exemplu, atunci când stai de vorbă cu un *nick* de genul negro senzația, venită inconștient și firesc, e aceea că cel care îți răspunde este un negru). Întrucât în mediul virtual totul este posibil (și imposibil), Angel poate fi realmente un înger. Ipoteză pe care autoarea o confirmă subtil căci, după ce Matei se căsătorește în mod tot virtual cu acest *boot*, destinația sa capătă un alt ritm și, automat, alte nuanțe. Intuit să redau aici povestea de dragoste dintre Matei și Anamaria, impecabilă prin tragismul ei, fiind vorba de o dragoste interzisă. Ar însemna să povestesc cartea, lucru pe care nu îl intenționez. Intuiesc însă două puncte importante

care ar constitui, dihotomic, acceptarea și respectiv respingerea unei teze. Calculatorul, orice s-ar spune, este o prelungire a noastră, a creierului nostru, a nevoii de a cuprinde și păstra totul. Lucru imposibil, desigur. Ei bine, teza ar avea următoarele coordonate. Nevoia aceasta a cuprinderii exhaustive este o componentă fundamentală a omului. A existat întotdeauna un surrogat al calculatorului, iar acesta a fost imaginația. A. Marino trimite, pe bună dreptate, la romanticism. Lumea imaginată este o lume transcendentă. Din acest motiv ea pare că ar putea cuprinde totul. Calculatorul nu este o invenție tehnologică întâmplătoare, este o invenție menită să susțină și accentueze utopia potrivit căreia totalitatea ar putea fi tangibilă. Scene precum cea în care Anamaria îl plimbă pe Matei prin Louvru (cu ajutorul Internetului), deși cei doi stau într-un oarecare Muzeu de artă din România, sunt sugestive în acest sens. Ei bine, această totalitate are o dublă semnificație. Mai întâi una orientată spre transcendent, cum am semnalat deja, și în cadrul căreia calculatorul reprezintă mijlocul accederii la mântuire, divinitate etc. (: „revelația e a îndemână oricui, Internetul funcționând pe același principiu ca al creștinismului timpuriu, orice se poate mântui, nu trebuie decât să urmezi calea (...) *click here* și mântuirea poate fi a ta.”), iar apoi una orientată spre immanent și în care este abordată problema identității, calculatorul fiind aici oglinda celui care îl manipulează. Celei dintâi îi corespund dialogurile dintre Ilarie și Matei, iar celei din urmă procesul pierderii identității sugerate de pierderea unui banal miros de *aftershave*. De vreme ce ambele semnificații sunt proiectate pe posibil, pe virtual, urmează că nimic din ceea ce se întâmplă în această carte nu e sigur. Detaliu fără importanță, atâta timp cât există o certitudine esențială: calculatorul, respectiv echivalentul său: imaginația. Ilarie îl/o acceptă ca atare, ca mijloc de activare a credinței: „Ilarie (...) a înțeles, inconștient sau nu, că trebuie să se folosească de tehnologie și nu să o proclame ca pe-o unealtă oribilă a diavolului...”. Lui Matei, însă, această

prelungire a propriei ființe îi va fi fatală. Pentru că nu are un obiectiv precis, pentru că este, precum o oglindă, redundată. De unde și starea de pierdere identitară: „dumnezeule, cum îmi scapă și trupul acesta de sub control”. Așadar, pe de o parte acceptarea acestei prelungiri ca fiind profitabilă, și, pe de altă parte, respingerea ei, ca stare malignă de autocuprindere.

În ceea ce privește construcția, cursivitatea frazelor este întreruptă sau, mai bine spus, este suspendată, rezultând un ritm fragmentat, halucinant, ce mărește starea de confuzie. Dar această confuzie nu dăunează coerenței și consistenței romanului. Este una care planează mai degrabă asupra atmosferei ce emerge din el. Sunt, de pildă, două scene excelent realizate care amplifică stranietatea atmosferei, cea din compartimentul de tren, unde Matei întâlnește o femeie nebună

(autoarea!), și cea de la secția de poliție, unde adevărurile subiective, relative, ale celor doi protagoniști (Matei și poliștul) sunt raportate unul la celălalt, ca două perspective complementare asupra aceleiași realități. Ei bine, trunchierea frazelor care compun aceste fragmente nu dăunează coerenței lor, ci parcă le amplifică, le dezvoltă, punându-l automat pe cititor să gândească. Acesta din urmă își oprește lectura, nu pentru a relua fraza, ci pentru a-și clarifica, mental, chestiunile abordate. Fiindcă ele sunt aruncate fragmentar, activându-i atenția distributivă. (Este și motivul pentru care, pe ultima pagină a primei cărți – individuale – a Florinei Ilis, *Coborârea de pe cruce*, se vorbește, în privința scrisului ei, despre „redescoperirea plăcerii de a citi”).

Ceea ce aș reproșa autoarei ar fi ultima pagină a cărții. Moartea lui Matei nu este justificată nici măcar de eșecul său existențial, deși poate că unii

preferă acest tip de sfârșit melodramatic. Să nu uităm că procesul acesta schizoidian, în care rolul principal îl are calculatorul, este astăzi destul de generalizat. Matei nu este un caz singular, este doar prototipul individului (nici măcar postmodern) care se caută în virtual (imaginar), așa cum a făcut-o omul dintotdeauna.

Florina Ilis demonstrează că pe tărâmul prozei se face ceva și se face bine. Dacă alții cred contrariul, îi invit să parcurgă acest roman excelent.

PS: Și încă ceva, de data aceasta autoarei: nu doar A. știe taina.

* Adrian Marino, *Între virtual și real*, în *Observator cultural*, nr. 156/2003.

Un istoric și un loc de adevărire

■ Tudor Sălăgean

KÁROLY VEKOV

Locul de adevărire din Alba-Iulia. Secolele XIII-XVI
Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca,
2003

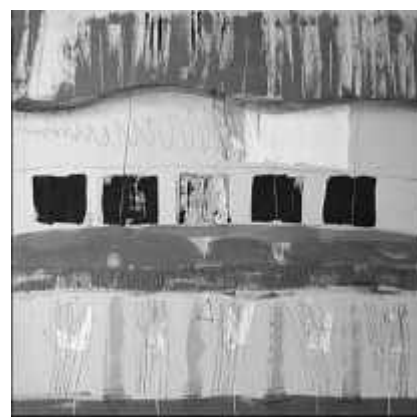
Rezultat al cercetării asidue și îndelungate a fondurilor arhivistice, colecțiilor de documente și a unei impresionante bibliografii, volumul semnat de Károly Vekov își propune, ca obiectiv major, să trateze principalul aspect al activității capitului din Alba-Iulia în calitatea sa de loc de adevărire, *emitterea de documente*, analizată atât din punctul de vedere al naturii și modului de consemnare a actului juridic, cât și din acela al organizării locurilor de adevărire și al rolului cultural al personalului acestuia. Analiză temeinică și minuțioasă a multiplelor aspecte legate de practica scrisului, activitatea și mentalitățile juridice și viața spirituală a Transilvaniei medievale, investigare pertinentă și echilibrată a interacțiunii membrilor organismului social medieval cu suprastructura acestuia, lucrarea se afirmă, în același timp, ca o incursiune istorică ce lămurește arii mult mai largi decât acelea legate propriu-zis de menirea principală a locurilor de adevărire. Finalizată ca teză de doctorat sub coordonarea reputatului cercetător Lajos Demény, această cercetare resimte însă, în principal, amprenta primului său coordonator, marele savant și autenticul istoric medievalist care a fost profesorul clujean Francisc Pall, față de care autorul își exprimă datoria sa de recunoștință.

Locurile de adevărire (cunoscute, de-a lungul epocii medievale, sub denumirile de *loca credibilia*, *loca testimonialia*, *loca solemnalia* sau *conventus credibilis*) constituie o instituție singulară în Europa, specifică regatului medieval al Ungariei. În îndelungata perioadă în care a funcționat în această calitate, capitolul din Alba-Iulia s-a afirmat ca una dintre principalele instituții emiterițe de documente din Transilvania medievală. În pofida rolului deosebit pe care l-au avut locurile de adevărire în cadrul sistemului feudal central-european, inclusiv în Transilvania, atât instituția propriu-zisă, cât și activitatea personalului care a funcționat în cadrul acesteia de-a lungul veacurilor continuă să prezinte numeroase necunoscute, datorate, foarte probabil, tocmai

multiplelor solicitări cărora se văd obligați să li se supună istoricii care se aventurează în străbateră acestui teritoriu fascinant și complex.

În pofida aparenței sale hibride, primul capitol al lucrării (*Condițiile economice și sociale din Europa Centrală și rolul lor în formarea practicii scrisului*) reprezintă o necesară introducere în problematica emiterii documentelor în societatea medievală, autorul asumându-și obligația de a-l introduce pe cititor în probleme cum ar fi: trăsăturile specifice ale dezvoltării social-economice în Europa Centrală, evoluția documentului privat din antichitate până în epoca feudală sau activitatea instituțiilor emiterițe de documente din Europa Occidentală. El este în mod fericit completat de o amplă și consistentă investigație a procesului constituirii și organizării locurilor de adevărire și a relațiilor acestora cu biserica și puterea de stat, care constituie obiectul celui de-al doilea capitol al acestei lucrări. Evidențierea creșterii progresive a rolului instituțiilor ecleziastice în cadrul sistemului juridic al regatului medieval ungar este efectuată de Károly Vekov în paralel cu analiza îndelungatului proces de restructurare a societății maghiare în curs de sedentarizare, de reorganizare a sistemului său de valori. Pe baza unei ample informații documentare, autorul analizează, cu spirit de pătrundere, procesul de sporire a importanței practicii scrisului pe parcursul secolelor XI-XIII și diminuarea treptată a ponderii oralității în cadrul procedurii judiciare și al activităților legate de aceasta.

Începând cu cel de al treilea capitol al lucrării, Károly Vekov intră în miezul problematicii abordate, focalizându-și atenția asupra activității locului de adevărire din Alba-Iulia, analizată sub multiplele aspecte ale manifestărilor sale. Merituoasă este preocuparea consecventă a autorului de a face lumină în direcții de cercetare – începuturile capitului din Alba-Iulia, debutul funcționării sale ca loc de adevărire, diferitele vicisitudini care au afectat această activitate de-a lungul secolului al XIII-lea – în care progresele se lasă așteptate de foarte multe decenii. În pofida impactului negativ al numeroaselor crize și sincope pe care le-a parcurs societatea transilvăneană medievală, constatăm că activitatea capitului – exprimată prin numărul mereu mai mare de documente emise de la un deceniu la altul și prin diversificarea

Cristina Ciobanu

After Life

continuă a acestora – a fost, în ansamblul său, una ascendentă. O foarte consistentă parte a lucrării este consacrată activității de emiterițe de documentelor, analizată sub multiplele sale aspecte – conținutul documentelor și fazele emiterii lor, activitatea internă a locului de adevărire, raporturile capitului cu societatea feudală – urmată, la rândul ei, de o analiză formală a documentelor emise de locurile de adevărire, din punct de vedere al caracteristicilor lor interne și externe, și, de asemenea, de o amplă și documentată reconstituire a *cancelariei* capitulare și a modului ei de funcționare. În sfârșit, în remarcabilul capitol al VI-lea, consacrat contribuției capitului din Alba-Iulia la dezvoltarea culturii în Transilvania, autorul ne propune o descifrare pasionantă și subtilă a intereselor culturale ale unor oameni care, dincolo de activitățile lor de rutină, și-au afirmat, în numeroase cazuri, calitatea lor de personalități creatoare, deschise marilor curente culturale ale epocii lor. Lucrarea este completată printr-un număr de anexe tabelare care prezintă documentele locului de adevărire emise în secolul al XIII-lea, dimensiunile documentelor pe pergament și hârtie și, în sfârșit, o foarte completă și folositoare listă a personalului locului de adevărire din Alba-Iulia (prepoziți, cantori, decani, arhidiaconi, canonici și alții) din intervalul 1196-1556.

Prezentând toate caracteristicile de structură și de conținut ale unei lucrări „clasice”, cartea lui Károly Vekov trebuie receptată ca o adevărată piesă de rezistență, o cercetare solidă, profundă și austeră a unor realități istorice fundamentale pentru istoria societății și a culturii Transilvaniei evoluției de mijloc.

Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă (1)

■ Ștefan Manasia

În nota în care ne-am obișnuit, anii din urmă au fost bogați editorial pentru autorii de poezie, aducând în prim-plan (măcar în cronicile literare) volume ale unor foarte tineri poeți. Departe de a fi monotone, sincrone ca modalități discursive, ideologii literare etc., aceste opere conturează un relief heteroclit, cu urcușuri și coborâșuri, așadar cât se poate de interesant: tinerii experimentează lucid, au lecturi și modele culturale diverse, pe care le apără și le comentează (nu o dată polemic). Nu cred că se mai poate vorbi azi de *solidaritate generațională* sau în cadrul unei școli literare comune, ci de *solidaritatea operelor* născute într-o societate aproape normală, lipsită de cenzură, ducând însă pe mai departe vechi cicatrici.

Iată, în cele ce urmează, aliniați la start, trei tineri poeți cu voci distincte și sigure, căutându-și fiecare locul ce i se potrivește în acest peisaj:

Debutul poetic al lui Cosmin Perța (la douăzeci de ani împliniți), mărturisesc, m-a contrariat: poemele au germinat prematur, autorul nu are cum să aibă o gândire precisă și elastică de pe acum – trăim totuși sub tirania bibliotecii, a lui „original cu orice preț” –, mi-am spus... Deschizând *Zorovavel* (Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2002), ești întâmpinat de ipostaze/scenariile unui „prinț” cu nume slav, rudă, mai degrabă, a sadicului și înrăitului prematur *Porec*, decât a leghendarului și simpaticului domn Mopete. *Zorovavel* (erou al poemului omonim) se dezvoltă în alveola memoriei asemenea fetusului geamăn în plămânul fratern: *Zorovavel* – identitate pierdută, circur adolescentin și dezabuzat, slav dedulcit la aromele mitologiei americane: Marilyn Monroe, Coca-Cola, Playboy, grupul rock Nirvana etc. Dualitatea aceasta nu se oprește aici. *Zorovavel*, simbol al lumii nordice, întunecate și grave, ținând de vârsta expresionistă a poeziei, se mulează pe trupul poemului narativ, diluvian, acaparator, amintind energetismul beatnicilor (pe care tânărul nostru autor își va găsi, poate, timp a-i studia). Ceea ce era reflecție disimulată în prima secvență a volumului devine, în ciclurile al doilea și al treilea, *Subsolul cu graffiti* și *Lucrez la o moarte*, confesiune la persoana întâi: coborâre în visceral, între fantasmе lubrice, lângă „siciul prințului Zorovavel/ ornat frumos cu discuri Beatles/ și automobile Bentley”. Actantul liric își asumă, destul de facil, beatitudinea și demonismul, venite, probabil, prin filiație baudelairiană: „În dimineața aceea am încercat/ să-mi croiesc drum/ până la subsolul cu graffiti/ unde am început să citesc Biblia/ și să mă mângâi fre-

netic.” Pentru a continua, în textul următor: „Da, am făcut dragoste/ pe siciul lui”... Din rațiuni poetice, Golemul copilăriei a fost înviat, pentru a-l ucide, iată, cu vechi (și livrești) satanisme. Există, cu toate acestea, semnele unei suferințe autentice, care luminează, precum stigmatele, paginile cărții: „Fumul se împrăștiă prin crăpăturile/ zidăriei ca viermii printr-un/ craniu proaspăt.”, „și căutând în mintea lui/ fălcile șobolanilor toamna”. „Păstram sângele de pe spatele timbrelor/ trimise de prietenii mei”. Cosmin Perța este, dincolo de automatismele și gratuitățile unor poeme, dincolo de exuberanța vârstei, un poet înzestrat și promițător.

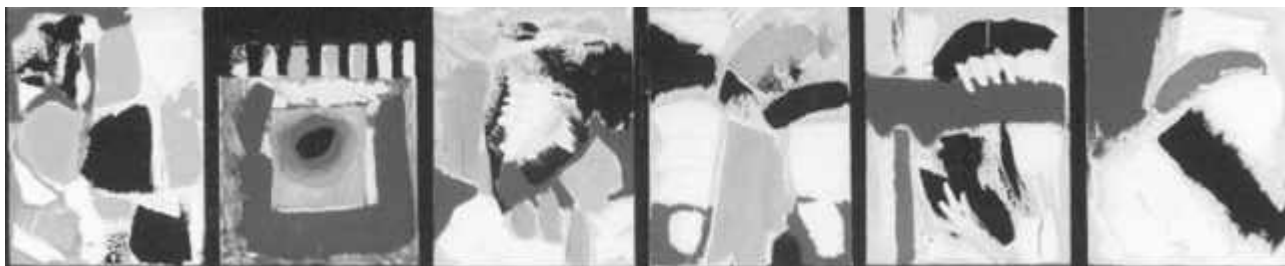
Radicalismul lui Alexandru Vakulovski, din volumul de debut *Oedip regele mamei lui Freud* (Ed. Aula, Brașov, 2002), se situează undeva între comunism și dumnezeism. Junele basarabean a devenit celebru, în spațiul cultural valah, după ce aceeași editură brașoveană i-a publicat, tot în 2002, romanul „unei generații”, *Pizdeț*. Din păcate, „radicalismul” editorului (și al scriitorului) a făcut ca ambele volume să aibă o minimă difuzare, ceea ce justifică – într-un fel – rândurile de față, scrise abia acum, după ce Alexandru Vakulovski a ratat, „la mustață”, câteva importante premii literare. Atât volumul de versuri, cât și romanul ilustrează o singură strategie textuală și existențială, se hrănesc din aceleași traume și mutilări, deconspiră realitatea „schizofrenă” în care se pierd numeroși tineri români (sau români basarabeni) de azi. *Oedip regele mamei lui Freud* este un soi de strănepot literar al culegerii – ignorate de critică la vremea ei – *Elegii pentru ființe mici*, publicată de Eugen Ionescu în anul 1931. Întâlnim, la *Oedip*..., aceeași infantilizare a subiectului liric, aceeași condiție precară a eului, cuprinse într-o sintaxă ce amintește jocurile copiilor, logica lor eretică. Discursul încâlcit, opacizat, minciuna savantă a ideologilor (sau teologilor) sunt denunțate lapidar: „Vladimir Ilici Lenin/ Friedrich Engels Karl/ Marx îl înconjoară pe Dumnezeu/ îl leagă de un stâlp/ și-i zic:/ dă-ne te rog/ frate o lamă” (*Komunism & Dumnezeism*). Poetul reduce opere filozofice sau teologice la schema care le guvernează, identifică limpede și... cât se poate de „liric” natura obiectului; totul este descris, de aceea, într-o limbă vie, spontană (slangul... basarabean!), neomițând dezacordurile vorbirii, regionalismele și ilogismele. Prin urmare, Dumnezeu, în lumea scoasă din țigăni, post-comunistă, a lui Vakulovski, devine *ALA*, monologhează beckettian și comite absurdități: citește Nietzsche, are o iubită, omoară furnici ș.a.m.d. Dar autorul nu reduce textul la cearta, lipsită de fertilitate, cu divinitatea absentă. Erezia lui se consumă, în unele

Cristina Ciobanu *Childhood Dream*

mici poeme, în gesturi ritualice, tandre, ce surprind aura unui îndrăgostit de condiția-i fragilă: „afară e iarna pe care n-o iubesc/ mâinile mi se întind/ să sparg geamul dar eu/ le opresc/ credeam că ieșind din mine voi veni/ Tu ai zis că nu/ că va fi mai degrabă/ un avort și va trebui/ să mor iarăși în cer/ și să mă nasc pe pământ” (*Dao De*). Dincolo de metamisme culturale (gen Alexandru Mușina, Cristian Popescu, Dumitru Crudu, Ștefan Baștovoi), această privire perplexă și rănită, dar învăluită în candoare este semnul autenticității poeziei din *Oedip*... Poemele ample (sau ciclurile) din a doua jumătate a volumului – sunt exemplare *Poemul picioarelor* și *Fetița cu ochii albaștri* – conțin povești complexe și tensionate, care se suprapun perfect peste cele din roman (cunoscătorii îmi vor da dreptate), întâlnim aceleași oaze de puritate și nuntire infiltrate în deșertul abjecției cotidiene: „nu te supăra mămică/ că te șantajez cu amintirile mele schizofrenice” (*Să urlăm cu Gim*). Când totul e gata să se transforme în blasfemie, ca în *The End* al lui Jim Morrison, lentila prin care lumea e privită se umezește de o lumină blândă.

Nr. 1-2/2003 al revistei *Paradigma* înregistrează o serie de probe din dosarul nașterii unei „noi generații literare”. Sunt convocați, de aceea, poeții, prozatorii și criticii ale căror texte ar trebui să elimine zonele albe de pe harta „noii sensibilități”. Este reluat acum pariul lansat, într-un număr anterior din *Ziua literară* (în nr. 40/2003, art. *O nouă generație literară*), de mereu provocatorul Marin Mincu: „îndrăznim să postulăm că autorii, ce debutează în volum în preajma anului 2000, ar putea să configureze un alt câmp de tensiuni semiotice, capabil să genereze *nudeul programatic* în jurul căruia să polarizeze o nouă generație de creație care să corespundă noului orizont de așteptare”. În acest „nucleu programatic” se vor înscrie, probabil, și textele teoretice ale *fracturismului* (Dumitru Crudu, Marius Ianuș, Răzvan Țupa), și cele, de ultimă oră, ale lui Adrian Urmanov – autor de manifeste *utilitariste* –, despre al cărui recent volum, *Poeme utilitare* (Ed. Pontica, 2003) vom continua să discutăm în numărul următor.

Cristina Ciobanu

Composition Red, White & Black

Fetele timpului în povestirea Fefelega de Ion Agârbiceanu

■ Viorel Mureșan

Statutul lui Ion Agârbiceanu astăzi e acela al unui scriitor „clasat”. Decenii la rând, canonic, prin nuvela exemplară *Fefelega*, acum a decăzut și din această demnitate. Aproape nimeni nu-și va mai aminti că scriitorul cu înfățișare de patriarh se stîngea din viață exact acum patru decenii, la 28 mai 1963, la Cluj, unde se stabilise încă din 1919. Sorbit de marile dileme ale sufletului, Agârbiceanu a străbătut cu demnitate deceniul șase din veacul douăzeci – cel mai riguros în provocarea răului din tot comunismul românesc. Un ochi proaspăt însă, un spirit însetat de epos, de unul paradigmatic, va găsi la Agârbiceanu – în câteva dintre scrieri – farmecul exemplar al unui povestitor exemplar. O surprinzătoare apropiere face Ion Negoitescu între povestirea *Fefelega* și poemul lui Bacovia *Lacustră*. Elementul comun celor două scrieri ar fi statutul lor paradigmatic. Ar mai fi, poate, obsesia letalului, prezentată la amândoi scriitorii. În povestirea lui Agârbiceanu, singurul „eveniment” al textului este moartea, căci acțiunea propriu-zisă se reduce la tropotitul mecanic pe ulițele satului al tragicului cuplu Fefelega-Bator. Făcând uz de tehnica racursului, Agârbiceanu amintește doar în treacăt primele cinci înmormântări din biografia personajului poreclit *Fefelega*, poposind ceva mai insistent numai la a șasea, cea a

fetei Păunița. Diegeza din *Fefelega* e o mișcare în cerc închis ce se desfășoară sub sigiliul implacabil al timpului. Distingem un timp aparent progresiv, cel exterior ființei, de care se leagă amintirea, dar mai substanțial este timpul care se reîntoarce, cel interior, care generează speranța și care se epuizează odată cu moartea Păuniței. Așadar, în procesul de comunicare dintre un narator omniscient și cititorul avizat, referent este *timpul*, din chiar debutul povestirii: „Dis-de-dimineață o vezi pe drum, tărându-și calul de căpăștu.” Recurența vocabulelor cu referire la înscrierea în durată e, pe cât de mare, tot pe atât de diversificată: „Femeia l-a plâns ce l-a plâns dar n-a avut vreme de jelire...”; „Bator, în vreo trei zile, cât a hodinit până l-au îngropat pe Dinu, era aproape să înșepe-nească.”; „Și când au văzut-o pe Măria, a doua zi după ce și-a îngropat bărbatul...”; „Și așa, încetul cu încetul, tropotind din cizmele mari, ziua întreagă pe ulițele satului...”; „să se frământă săptămână de săptămână...”; „Poate or fi muncit-o și pe ea vreodată, -cândva, demult de tot- gânduri mai luminoase...”; „întâi, că, două-trei zile înainte de moartea vreunui copil, Bator sta legat la po-cioab”; sau, în fine: „Timpul, pentru ea, avea o singură măsură: de la moartea unui copil până când altul își închi-dea ochii.” *Timpul*, în această bucată epică, se convertește într-o veritabilă „ars moriendi”, izvorând din profunzimile ființei în simboluri care vorbesc. Ast-

fel, într-o clipă de bilanț a personajului asistăm la nașterea imaginărilor a unei clepsidre care îi măsoară viața alături de Bator. Timpul capătă imaginea materială a minereului dus în spinare de cal: „cât aur vor fi scos unii și alții din piatra adusă în spinare de Bator, Măria nu s-a gândit niciodată să socotească, dar, de multe ori, când Bator abia urca pe spinarea dealului, își zicea în gândul ei: Din câtă piatră a purtat săracul, mai că s-ar putea face un deal ca acesta.” Urcând și coborând Dealul-Băilor, calul însuși devine un simbol al timpului care se prelinge între infern și ceruri. Tragedia din existența femeii poreclită Fefelega are ca pivot în jurul căruia radiază etapele narațiunii cifra *cinci*. *Cinci* e un număr al centrului, al armoniei și echilibrului, care în povestire sunt valori, succesive deteriorate, atinse de aripa morții. *Cinci* e numărul copiilor pe care i-a avut inițial Fefelega. Dar, aflăm într-un punct al povestirii, „în cinci ani de văduvie a rămas numai cu doi copii, un băiat și o fetiță.” Păunița, ultimul copil al femeii tragice din povestire, moare în *al cincilea* an de la ultimul frate decedat. Dar e semnificativ și multiplul lui *cinci* are *cincisprezece* fatal, peste care nu puteau trece copiii ei: „Au murit toți când să treacă peste anul al cincisprezecelea. Ca și când acolo, la anul acela, al cincisprezecelea, ar fi fost un prag înalt, de care era sortit să se împiedice copiii ei.” Dacă fatalitatea intervine în viața acestei familii prin *multiplul de trei* al lui *cinci*, *cincisprezece*, numărul anilor în care Fefelega a muncit alături de Bator, aproape incredibil, e *multiplu de nouă*: „Număra așa ca-n vis de câte ori a urcat și-a coborât dealul acela, socotea cam câte poveri de piatră să fi dus vreme de vreo patruzeci și cinci de ani.” Prin Fefelega acel ideal întreg reprezentat de cifra *cinci* este mereu atins de *un fatum* care însoțește pașii personajelor de tragedie. ■

În memoriam Vasile Sav

■ Victor Cubleşan

Vasile Sav a plecat. A plecat dintre noi cu aceeași reperiție care-i însoțea fiecare gest. Într-o continuă ardere interioară, mereu surprinzător, mereu pus pe șotii, mereu gata să se lanseze într-o discuție aprinsă pentru ca în momentul următor să facă un alt gest neașteptat. Veșnic înarmat cu un elegant baston, cu o eternă pălărie cu boruri largi, Vasile Sav se afișa ca un boem. Dar în spatele imaginii pe care și-o cultiva cu un umor și o autoironie fină se ascundea un intelectual de o mare forță. Era un cărturar de modă veche. Pentru că Vasile Sav știa să fie de o exasperantă acribie științifică, de o corectitudine a datelor verificate și răsverificate. Îndrăgostit de tot ceea ce înseamnă cultură clasică latină, dispus ori-cînd să abordeze cele mai tehnice și delicate subiecte din gramatica latină, înțelegând să glumească cu orice subiect, dar mai puțin pe acest teritoriu care monopoliza tot ce avea mai serios. L-am cunoscut toți alergînd între birourile Uniunii Scriitorilor, *Stelei* și *Tribunei*, pregătit să întrerupă orice discuție pentru a te înșfăca literalmente și a te tîrî în tormentul unor discuții de obicei rezervate doar celor inițiați, dar pe care știa să le transforme prin energia sa într-o dispută pasionantă și pasională. La *Steaua* era redactorul care umplea literalmente cele trei încăperi ale revistei, care părea să se afle peste tot în același timp, făcînd cite trei-patru lucruri deodată. Și poate mai mult decît oricare alt redactor, Vasile Sav înțelegea spațiul *Stelei* ca un spațiu al muncii. Biroul său, așa cum îl cunoștea toți, era un birou de lucru. Cu dicționare și referințe într-o parte, cu ecranul monitorului în față, cu cutiile cu fișe sub tăblia mesei, cu saltea pregătită pentru nopțile de trudă. Cu bufnița Ate-

nei, cea a înțelepciunii și a vegherii limitelor păzind dintr-un colț. Făcea voluntar, cu o pasiune aproape violentă o muncă dificilă și solitară, cea de tălmăcitor și refăuritor de cuvinte. Un travaliu care, mai mult decît oricare altul impune trudă și absolută modestie, căci înseamnă șlefuirea unui alt autor și dăruirea de valori culturale naționale, lăsîndu-te pe tine într-un plan secund. O muncă ce-l arăta devoțiunea sacrosantă pentru textul original și limbă. Vasile Sav a reușit să dea culturii române cele mai importante opere ale unui autor fundamental, Sfîntul Augustin. Dar pasiunea sa pentru cultura clasică l-a contaminat și pe poetul Vasile Sav. Volumul său de *Catulieni* se numără printre cele mai insolite și pasionante lecturi din poezia românească a prezentului. Savoarea cu care creiona în metru antic contururile Clujului, cu care schița portrete și scene arătau un poet ascuns, refulat și voluntar plasat într-un plan secund pentru a face loc omului de știință, lingvistului și traducătorului. Avea un umor care trăda o fenomenală poftă de viață și asta se vedea în pasiunea sa pentru Propertiu, Catul, Tibul. Dar în același timp era un om al credinței, un om devotat lui Dumnezeu și care înțelegea să fie nu doar un suflet izolat, ci un ostaș al bisericii. Era un om bun, și dincolo de ironia care marca orice discuție a sa, nu era moment în care să nu te întrebe: eu cu ce te pot ajuta? Acum Vasile Sav a plecat, lăsînd în urma lui perpetua noastră așteptare de a-l reîntîlni, de a încerca, în mod straniu, în același timp exasperarea veșnicilor discuții pasionale și entuziasmul său contaminant. A plecat lăsînd cîteva traduceri fundamentale, cîteva cărți surprinzătoare și nostalgia unui om croit parcă după alte calapoade, cele ale poate ultimului cărturar ardelean.

■ Vasile Sav

XXI

O patrie a spiritului, dar corzile lirei sunt pline de ofricul plîns și, pe buzele arse de iubire ale îndrăgostitului, cuvîntul mai poartă imaginea trupului și mireasma.

Fulgeră sabia în mîna încordată a luptătorului, iar noi căutăm frumusețea în penumbra antică și în limbajul sacru al rumelilor, căci am simțit, nu o dată, liniștea acolo unde sarcofagele înnegrite amintesc triumful imaginărilor al gândului.

XXII

Criii încrușițați pe spadă. Înălțarea a pajurei pe cerul vlăguit al fapte. Un cortegiu venea pe drumuri prăfoase. Erau călări și vicleni. Cu ochii adânciți și negri. Căpetenia avea dreapta putredă. Era păsor.

O gîntă ce se stîngea. Înaintea luptei, apărătorii îi descoperiră morți, în șa. Au fost trecuți pe sub lănci. Colcăiau. Mari păsări de pradă. Negre. Șarpele străpunsese atunci curcubeul. Acolo fu așezată, pentru a doua oară, lespeda.

(din volumul *Elogii*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986)

Renegocierea identităților socio-culturale în Europa de Est

Conferințele ce s-au desfășurat sub titlul generic *Renegocierea Identităților Socio-Culturale în Europa de Est Postsocialistă*, care au avut loc la Cluj în perioada 28-30 iunie, 2003 au repus în discuție multe teme care nu încetează să suscite interesul și care urmăresc felul în care se redefinesc concepte precum cele de *putere*, *identitate etnică*, *educație*, *feminism*, *globalizare* etc. Organizatorii evenimentului: Institutul de Antropologie Culturală (Cluj), Grupul Interdisciplinar pentru Studii de Gen (Cluj), Facultatea de Studii Europene (Cluj), Fundația Desire (Cluj) și Fundația pentru Antropologie Vizuală (Sibiu) au dorit ca aceste conferințe să fie mai mult decât simple expuneri, reușind să se înscrie într-un veritabil dialog cultural susținut de discuțiile purtate cu invitații de peste hotare, printre care le amintim pe: Barbara Einhorn din Marea Britanie, care a susținut lucrarea intitulată *Gender, Power and Political Participation: Some Key Issues in the Context of Political Transformation in Eastern Europe*, Linda Racioppi și Katherine See (SUA, *Ethno-Gender Hegemonies and Ethnic Conflict*), Eva Bačovec (Slovenia, *West-European Fantasies about East-European Feminism*), Claudia Krops (Olanda, *Sexuality Studies at the University of Nijmegen*). Multe dintre lucrări s-au dovedit a fi analize exacte, puternic focalizate și susținute de date concrete, statistice. Nu au lipsit însă nici cele care au abordat temele din perspectiva unei gândiri critice menite să clarifice, sau dimpotrivă, să evidențieze dificultatea și uneori chiar ambiguitatea conceptelor mai sus amintite. Lipsa de spațiu ne împiedică să ne oprim asupra tuturor discursurilor dar dorim să menționăm câteva care ne-au atras în mod deosebit atenția: Enikő Magyari-Vincze cu lucrarea *Post-socialist Gender Order(s) and ethnic Differences*, Sabina Ispas cu *The research of Traditional Culture and Identity Issues*, Mihaela Frunză cu *Equal Chances? The ambiguity of Romanian Liberal Feminist Discourse*, Olivia Toderean cu *Revisiting the Idea of Global (Human) Development from a Feminist Perspective*, Ovidiu Pecican cu *Migrating Sexuality, Migrating Lust. On Post-sexual Pleasure*, Roxana Tesiu cu *Gender equality in the Context of European Union*, Petru Iluț cu *Dynamics of Multiple Identities in the contemporary Romania. The Student's Condition*, Ion Cuceu cu *Identity Constructions and Ethnological Research Centres*, Bogdan Neagoț cu *Perspectives on Transylvanian Roma Folklore*.

Doamnelor profesoare Barbara Einhorn de la *University of Sussex*, precum și Linda Racioppi împreună cu Katherine O'Sullivan See de la *James Madison College, Michigan State University* au acordat interviuri revistei noastre.

Barbara Einhorn este Director of Gender Studies fiind cunoscută pentru cercetările care se apleacă asupra unor teme precum: națiune și identitate, rolul și statutul femeii în Europa, ideea de comunitate. Printre lucrările publicate amintim: Cinderella goes to Market: Citizenship, Gender and Women's Movements in East Central Europe, The Great Divide? Women in East and Central Europe since 1945, Going 'Home'? Politics, Gender and Jewishness in the Return from 'Emigration' to East Germany.

– Doamnă profesoară Barbara Einhorn, de curând tradusă la noi, cartea lui Bourdieu, *Dominația*

Masculină, vrea să atragă atenția asupra unei probleme care are rădăcini adânci: el susține faptul că avem de-a face cu o înscriere a 'legii' în corp ca percepție. Femeile sunt privite ca fiind cele percepute iar bărbații ca fiind cei care privesc și totodată sunt agenți activi ai societății. Câteodată feminismul pare doar o teorie despre felul în care femeile sunt percepute, nu o strategie de acțiune socială. Este acest lucru adevărat, sau feminismul, în special cel Est European a depășit acest stadiu?

– Bourdieu nu este primul care vorbește despre această teorie. De fapt analiști precum John Berger susțin mai de demult teza conform căreia femeile sunt văzute ca niște obiecte de artă, fiind cele privilegiate. Berger scrie în 1927 despre bărbatul capabil să privească femeia fără ca această privire să-i fie returnată. De asemenea, în 1975, Laura Mulvey a scris un important articol despre privirea masculină care construiește femeia ca obiect de artă (dezirabil) și despre lupta femeii de a câștiga acest statut de „dezirabil” și în viață. Femeile sunt mereu obiectul, nu subiectul acțiunii. Mă întrebați dacă femeile își pot schimba acest statut, în special în Europa de Est. De ce nu? Cred că feminismul, fie că vorbim de cel din Est sau de cel din Vest, urmărește să schimbe această situație și dorește să acorde femeii putere, să o transforme într-un subiect politic capabil să-și controleze, să-și construiască propria viață, propriul destin, astfel încât femeia să devină o persoană care să aibă între ce alege, să aibă dreptul să aleagă, atunci când vine vorba de organizarea propriei vieți. Acesta este, dacă vreți, scopul, ținta feminismului: controlul asupra propriului corp, controlul asupra propriei vieți, dar și schimbarea - nu numai a femeilor, a modului lor de viață și a modului lor de a se autoprecepe, ci și a relațiilor de gen, în așa fel încât relațiile dintre bărbați și femei să nu mai fie gândite în termeni de putere, ci ca relații de egalitate, de respect.

„... trebuie să existe schimbări la nivelul instituțiilor de stat și la nivelul pieței de muncă ...”

– Am pus această întrebare pentru că, nu demult, am cunoscut o persoană care spunea cu regret: „Mi-aș dori să fiu femeie, dar nu se mai poate. Acum trebuie să muncesc”.

– Cred că există o criză forate veche în ce privește această problemă. Există o mulțime de atitudini tradiționale de schimbat în ceea ce privește propria lor imagine de sine, în general femeile fiind percepute ca principalele responsabile pentru lucruri precum familia, casa, copiii. E adevărat că ele pot obține un loc de muncă, dar nu au o putere egală când vine vorba de luat decizii, nici în ceea ce privește întreținerea unei familii, nici în politică sau în societate în general. De aceea transformările avute în vedere trebuie să se situeze la nivel structural și instituțional, pentru ca mai apoi să se poată schimba și atitudinile. Nu numai cele ale femeilor. Este greșit să se gândească că această schimbare depinde numai de

femei, că femeile trebuie să se schimbe pe ele și să influențeze, să ajute un număr cât mai mare de femei să facă această schimbare la rândul lor. Pe de o parte trebuie să existe schimbări ale politicilor la nivelul instituțiilor de stat și la nivelul pieței de muncă, iar pe de altă parte, bărbații trebuie să-și revizuiască la rândul lor atitudinile și felul de a gândi; atât bărbații cât și femeile trebuie să-și schimbe felul în care se privesc pe sine și felul în care relaționează unii cu alții.

– S-a discutat în cadrul acestei întruniri despre ideea unei dezvoltări globale. După cum am înțeles această dezvoltare privită printr-o optică feminină lucrează mai degrabă ca o rețea. Cred că un astfel de model schimbă conceptul tradițional de putere văzută ca ierarhie. Care ar fi caracteristicile acestei schimbări?

– Pe parcursul secolului XVIII, pe timpul iluminismului, și de fapt mergând mult mai înainte, până la greci, întâlnim puterea înțeleasă ca formă ierarhică. Aceasta era bazată pe o gândire binară care a produs nu numai o dihotomie ci și o ierarhie bazată pe diferența de gen ca diferență de principii impusă între bărbați și femei. Această dihotomie este echivalată cu alte cupluri binare, precum raționalitate - emotivitate, minte-corp, spațiu public (ca prerogativă a bărbatului) și spațiu privat (ca intrând sub responsabilitatea femeii). Grecii puneau femeia la același nivel cu sclavii și copii făcând-o astfel incapabilă să exercite puterea în cetate. Poate că prin acest nou mod de a cuprinde lumea prin intermediul unei rețele, tradiționalul fel de a gândi binar, care a acționat atât de mult timp în istorie va putea fi depășit. Dar este un proces complex. Cred că rețeaua este foarte importantă și cred că o rețea creată între ONG-uri, naționale sau internaționale, sau o rețea care să cuprindă regiunile dintre Est și Vest, Nord și Sud, o rețea globală este binevenită. Dar cel mai important lucru este instituirea unor politici de gen atât la nivel național cât și la cel supranațional, indiferent dacă e vorba de Uniunea Europeană sau de statele care se află sub influența Uniunii Europene. Crearea unor asemenea organizații e singura garanție că schimbări de structură vor avea loc, că vor exista punți de legătură între mișcările sociale și structurile politice ale puterii. Avem nevoie de rețea pentru că ea este cea care poate realiza o multitudine de canale de comunicare care să ușureze acest proces.

– Multe voci susțin că problema feminismului e depășită. Se spune că într-o societate consumeristă ca a noastră segregarea dintre sexe tinde să fie neutralizată prin adoptarea unei mode „unisex”. Există cu adevărat acest fenomen? Va avea un impact puternic asupra generațiilor viitoare?

– Cred că au intervenit multe schimbări în bine și că în ultimii 30-40 de ani s-a îmbunătățit modul de viață al femeilor. Prin urmare, multe tinere gândesc că feminismul este de modă veche și că nu mai au nevoie de el. De obicei studenții mei din anul întâi consideră că lucrurile stau așa. Mulți dintre ei m-au întrebat: „De ce trebuie să discutăm despre feminism? Noi nu avem probleme cu discriminările. De ce să avem nevoie de feminism?”. Dar am încercat să le prezint problema în alt fel și la rândul meu le-am pus tinerelor mele studente următoarea întrebare: „Ce condiții trebuie să îndeplinească pentru obținerea unei slujbe, într-un restaurant sau într-un magazin de exemplu, pentru a obține bani cu care să-și termine studiile”. Au recunoscut că într-adevăr aici s-ar putea să fie o

problemă. Printre condiții apar de multe ori cerințe precum cele de a avea o figură plăcută, păr blond, un anumit fel de a se îmbrăca. Pe lângă toate acestea se prefigurează și probabilitatea ca în timpul serviciului să fie obligate să asculte remarci cu conotație sexuală. Dintr-o dată și-au dat seama că poate aici ar fi ceva de discutat, ceva de schimbat. Trebuie totuși să recunoaștem că s-au făcut o mulțime de pași înainte: oamenii, cel puțin în Marea Britanie sunt mult mai atenți la cuvintele pe care le rostesc decât erau înainte, dar atitudini și comportamente cu adevărat schimbate sunt greu de găsit. În Marea Britanie suntem încă departe de a scăpa de prejudecățile și discriminările la care sunt supuse femeile. Marile probleme persistă: tratamentul inegal și incorect la locul de muncă, hărțuirea sexuală, discriminări în promovarea și înaintarea în funcție etc. Femeile pot fi integrate în piața muncii, dar ele continuă să fie lipsite de o reală putere care să ducă la schimbări politice. Aceasta se întâmplă în special datorită faptului că integrarea femeii în piața muncii este văzută - cel puțin în UE - doar în termeni de eficiență economică și nu în termeni de egalitate de gen.

„De fapt, feminismul din Vest ar trebui să asculte și să înțeleagă experiența de viață foarte diferită pe care femeile din Est au avut-o.”

– *Care sunt în opinia dumneavoastră cele mai evidente diferențe între Est și Vest?*

– Cred că, de fapt, vocile feministe din Est se deosebesc destul de mult de cele din Vest. Feministele din Est au simțit, cu o oarecare justificare, că feminismul din Vest a venit cu pretenția de a la învăța tot ce se poate despre această mișcare. De fapt, feminismul din Vest ar trebui să asculte și să înțeleagă experiența de viață foarte diferită pe care femeile din Est au avut-o. E vorba de istorii diferite. În trecut, în Europa de Vest se putea observa o luptă purtată în straturile de jos – schimbări create de un activism care pornea de la rădăcină, și care, a reușit în cadrul UE, să creeze o strategie „top-down”. În contrast, în regimul trecut din Europa Centrală și de Est politicile ce priveau „emanciparea” femeii erau dirijate de „sus”, de către stat. Pentru prezent cât și pentru viitor, cred că feminismul, atât cel din Est cât și cel din Vest trebuie să se folosească de ambele strategii pentru a produce o presiune de „jos” și în același timp să instituie la nivel de stat schimbări de politică și schimbări în cadrul instituțional, care într-un final vor duce la schimbări în relațiile dintre femei și bărbați. Aceasta înseamnă că este nevoie de o comunicare constantă între Est și Vest; avem nevoie să ne ascultăm unii pe alții în speranța îndeplinirii unui scop comun, acela al realizării egalității de gen.

Linda Racioppi și Katherine O'Sullivan See sunt cunoscute pentru cercetările în domeniul Relațiilor Internaționale. Au publicat împreună un număr impresionant de studii care se apleacă asupra realităților din Europa de Est și nu numai. Amintim: Women's Activism in Contemporary Russia, Ulstermen and Loyalist Ladies on Parade, 'This We Will Maintain': Gender, Ethno-Nationalism and the Politics of Unionist Identity in Northern Ireland.

– *S-a discutat în cadrul acestor conferințe faptul că poate nu ar mai trebui să folosim atât de des în discuțiile noastre această diferență dintre Est și Vest dacă nu vrem să cădem într-un limbaj al etichetelor care ne blochează într-un mod învechit de gândire. Majoritatea consideră totuși, că Estul și Vestul nu sunt doar niște „etichete” ci descriu realități diferite. În opinia dumneavoastră care*

Cristina Ciobanu

Jungle

sunt cele mai evidente diferențe între Est și Vest în ceea ce privește tratarea minorităților?

– Linda Racioppi: Nu sunt o expertă în legătură cu problemele sau politicile pe care le are România și, în general, Europa de Est în ce privește minoritățile. De aceea sunt un pic ezitantă când e vorba de a face comentarii sau de a lua o atitudine clară. Totuși, mi se pare că a privi noțiunile de „Est” și „Vest” drept „etichete” ne plasează într-un mod de gândire acronic. Probabil că cei care privesc din acest punct de vedere problema nu vor să reinstaleze granița care a existat între aceste două regiuni, dar nu putem ocoli un capitol important al istoriei spunând că „o dată cu 1989 toate diferențele s-au șters”. Ar fi o mare greșală. De fapt, în cadrul conferinței, câțiva dintre participanți au sugerat că nu putem gândi problemele minorităților dacă suntem indiferenți la trecutul lor istoric.

„...există în rândurile politicianilor unii care susțin că o nouă diferență își face simțită prezența: nu numai diferența Est – Vest ci și diferența America – Europa ...”

– Katherine See: Sunt de acord cu cele spuse de Linda. Cred totuși că există un pericol în a vedea un Vest „absolut” sau un Est „absolut”. Americanii, mai mult decât europenii au tendința de a vedea astfel lucrurile. În acest sens, cred că o astfel de imagine poate bloca o percepere atentă a ceea ce este distinct într-o serie întreagă de regiuni ale Europei Centrale și de Est, poate bloca felul în care americanii spre exemplu, gândesc „blocul sovietic” sau chiar ceea ce înseamnă „Vest”. Cred în același timp că nu putem ocoli trecutul și istoriile particulare când vine vorba de naționalități și etnii. Ele vor avea un mare impact pentru ceea ce numim „problemele minorităților”, chiar atunci când problemele par să fie similare.

– Linda Racioppi: În SUA, există în rândurile politicianilor unii care susțin că o nouă diferență își face simțită prezența: nu numai diferența Est – Vest ci și diferența America – Europa, ca și cum acest vechi continent ar fi devenit un imens bloc „omogen”. Administrația Bush are însă un nou mod de a se apropia de aceste diferențe dintre Est și Vest, Europa veche – Europa nouă.

– *În Europa de Est problema minorităților e una delicată. Unele voci susțin că în țările mici și sărace e mai bine*

să fi în minoritate (fie ea etnică, religioasă, sexuală etc.) deoarece legislația UE poate ajuta minoritățile să obțină unele beneficii. Astfel, minoritățile cu un lobby puternic au tendința de a se organiza asemenea unor „mafii”, identitatea fiind astfel folosită ca scuză pentru excludere. Cum poate o Legislație ca cea a UE sau, în general, orice legislație, să diminueze acest fenomen?

– Katherine See: Cred că UE, prin legislația adoptată, este conștientă de măsura în care minoritățile au nevoie de suport pentru prezervarea lor culturală și oferă o garanție că aceste comunități vor fi ferite de orice mecanism care le discriminează. Mulți au interpretat această atitudine ca pe o „discriminare pozitivă”, ca pe ceva ce-i face pe oameni să rămână uniți prin identitatea lor. Îmi amintesc de ceea ce s-a întâmplat în SUA când s-a discutat legea Drepturilor Civile. S-a produs o teamă ca nu cumva oamenii să-și susțină identitatea pentru a obține mai multe privilegii. Nu cred – în primul rând pentru că legislația UE are nevoie să fie aplicată mai întâi la nivel local – că acest pericol este așa de mare. Și cred, după propria mea analiză, că, poate nu aici, dar în alte țări, ceea ce motivează populația să-și susțină propria identitate (mă gândesc în special la minoritățile etnice) nu este neapărat nevoia de a obține mai multe beneficii materiale, ci niște motive mai complexe.

– *Uneori, tocmai aceste diferențe culturale devin un pretext pentru obținere de fonduri. Birocrația se extinde astfel de la nivelul economic, politic, la cel cultural. Cum se poate salva cultura de acest „sistem”? Cum poate să-și atingă scopul, acela de a (după cum susținea cineva la conferință) produce o „gândire critică”? Cum poate până la urmă să-și descopere pe celălalt exotic dacă rămâne captivă unei lumi de interes?*

„...întotdeauna vom găsi un ‘impresar’, un ‘antreprenor’ care se va implica într-o apărare a etniei puternic politizată...”

– Katherine See: Cred că înțeleg ce vreți să spuneți; întotdeauna se vor găsi politicieni care vor scoate în evidență interesele de grup ale minorităților etnice, asigurându-și beneficii făcând asta.

– Linda Racioppi: În complexitatea aceasta a studierii culturii și mobilizării culturilor etnice, la fel cum remarcase Katherine, întotdeauna vom găsi un „impresar”, un „antreprenor” care se va implica într-o apărare a etniei puternic politizată pentru a-și putea urmări mai bine propriul lor interes, propriile lor ținte politice. Dar e de asemenea adevărat că există unele grupuri care oricât de tare s-ar mobiliza nu au nimic de câștigat. Nu au nici o speranță de a atinge beneficiile UE direct, dar au speranțe în realizarea unei promovări culturale, asigurându-se că vor exista programe prin care copiii lor să aibă acces la educație, indiferent de contextul cultural din care vin. Dar pentru a înțelege cu adevărat această mobilizare trebuie să facem „muncă de teren”, trebuie să mergem să ascultăm ceea ce oamenii au de spus, care sunt motivațiile care-i fac să participe sau nu la schimbări.

– *Globalizarea, după cum vedem, nu este prea bine primită în rândurile populației. Poate pentru că indivizii sunt obișnuiți să se perceapă ca făcând parte dintr-o națiune și nu dintr-o companie multinațională. Poate globalizarea să rezolve această problemă și să creeze o ‘comunitate’ bazată pe interes economic?*

– Linda Racioppi: Cu siguranță că nu. Totuși, cred că unele reacții la globalizare sunt produse tocmai pentru că din păcate s-a creat un fel de

„comunitate bazată pe interes“, dar întrebarea care se pune e următoarea: „al cui interes este promovat la nivel global?“. Până acum nu sunt foarte siguri că globalizarea poate împăca diferențele culturale și în același timp poate să răspundă nevoilor unei imense mase de populație. Nu vreau să dau nume de companii, dar nu sunt siguri că interesele lor sunt aceleași cu ale cuiva care locuiește în Oradea de exemplu.

– Katherine See: Există de exemplu unele piețe, precum cele ale companiei United Colors of Benetton care par în sine să îndeplinească cerințele unei „multiculturalități“, prin imaginea pe care și-au creat-o sau prin staff-ul foarte variat pe care l-au angajat. Dar aceasta nu este o comunitate, este o corporație care prin imaginea sa „multiculturală“ își urmărește interesul, acela de a obține o poziție în cadrul dezvoltării economiei globale, nu în cadrul dezvoltării unei dimensiuni umane.

– Linda Racioppi: Pe de altă parte, într-o oarecare măsură, comunitățile se pot baza pe interese economice comune... dar cred că trebuie să ne întrebăm despre felul în care aceste nevoi economice pun în contact oamenii, felul în care îi ajută să interacționeze.

– Katherine See: Cred că dacă privim globalizarea numai în termeni economici, în termeni de corporații, pierdem din vedere oamenii înșiși, ideile lor, conexiunile care se realizează peste granițele statelor, dezvoltarea unor procese de colaborare și înțelegere care trec peste stadiul local. Am vorbit în cadrul conferinței despre feminismul transnațional, care este în sine o dimensiune a globalizării prin faptul că realizează conexiuni prin intermediul organizațiilor nonguvernamentale, urmărind mișcări sociale ce trec peste granițe. Acestea sunt „comunități“ care câteodată au același interes economic, dar de obicei urmăresc un scop „normativ“, un scop politic comun.

– Linda Racioppi: Problema cu aceste „comunități“ e de a afla cine are sau cine ar trebui să aibă puterea de a transmite și de a accesa, „controla“ aceste comunități transnaționale ..

– Katherine See: ... de a afla vocea cui contează mai mult?

– Cum înțelege feminismul conceptul de putere?

„...un concept al puterii văzut din perspectivă feministă, căruia îi lipsește latura competitivă, concurențială“

– Katherine See: E o întrebare destul de spinoasă...

– Linda Racioppi: În primul rând, nu cred că femeile sau feminismul au o înțelegere clară a termenului de putere. S-a discutat la conferință despre cum percep femeile diferitele forme de exercitare a puterii. S-a discutat de asemenea despre un concept al puterii văzut din perspectivă feministă, căruia îi lipsește latura competitivă, concurențială. În SUA dacă urmezi un curs introductiv în economie sau politică vei auzi probabil o definiție de genul: „puterea este abilitatea de a face pe cineva să facă ceea ce nu ar dori să facă, abilitatea de a-ți impune propria voință“. Desigur, dacă aceste mișcări transnaționale de care vorbim sunt cu adevărat transnaționale, adică produc un real schimb de idei și încearcă să construiască împreună un viitor, să urmărească un interes care trece peste cele locale, atunci acest concept tradițional de putere este depășit. Puterea ar însemna să te asiguri că fiecare participă la urmărirea acestui țel comun, a unei înțelegeri comune, și nimeni nu mai poate să spună celuilalt: „tu trebuie să faci asta“. O agendă comună lucrează cu acest nou concept de putere, sau cel puțin ar trebui să o facă. Dar, desigur, în toate mișcărilor transnaționale se vor găsi și unele filioane de influență ...

– Katherine See : Este adevărat că de câte ori e vorba de a construi ceva cu o putere colectivă, fie ea a femeilor sau a oricăror alte grupuri, oamenii intră în dialog venind dintr-un context diferit, având resurse diferite (financiare, culturale, intelectuale) care variază constant. Întotdeauna această dinamică va fi în joc. Credința mea, ca venind dintr-o cultură americană, este că trebuie să devenim din ce în ce mai sensibili la acesta dinamică a puterii, că trebuie să realizăm cât de important este ca oamenii care dețin mai multe

resurse să se oprească pur și simplu și să-i asculte pe ceilalți, mai degrabă decât să impună ei cadrul discuției și turnura pe care ar trebui să o ia.

– Linda Racioppi: S-au purtat o mulțime de discuții despre cum feminismul din Vest a încercat să-și impună propria formă asupra lumii a treia. Noi am asistat din plin la acest proces când am fost în Rusia. Am fost la un număr de întruniri unde în loc să se asculte ceea ce oamenii au de spus, s-a întâmplat ca unele reprezentante ale feminismului din America să impună tema discuției (care în opinia lor ar fi trebuit să se concentreze asupra problemei avortului), presupunând că ceea ce e în febra discuțiilor în America trebuie să fie și în Rusia. Cred că în ciuda încercărilor făcute, încă e foarte dificil să ne ascultăm unii pe alții.

– Katherine See: Aș vrea să adaug un singur lucru în legătură cu această dezvoltare umană, privită din punct de vedere feminist: faptul că există lucruri bune, faptul că trebuie să privim această dezvoltare globală mai degrabă sub forma unui schimb nu a unei impuneri.

– Linda Racioppi: Trebuie să învățăm cum să definim și să redefinim ceea ce înțelegem prin dezvoltare globală, să înțelegem perspectivele celorlalți. Este dificil pentru că cu toții suntem „etnocentrici“ într-un fel. Pe de altă parte oamenii care dețin multe resurse, instituțiile UE sau Banca Mondială, au și ele o atitudine oarecum îndreptățită... atitudinea lor este ceva de genul: „de ce să vă acordăm fonduri pentru ca voi să faceți ce vreți cu ele, fără monitorizarea noastră?“. Problema este că s-a format o adevărată „expertiză“ care a conceptualizat această noțiune de dezvoltare globală într-un fel foarte îngust, „masculinizat“, „americanizat“, cu influențe „vestice“ etc. Ar trebui ca acest proces să fie mult mai deschis. Dar despre asta s-a scris o cantitate mare de literatură care a fost cu adevărat binevenită. ■

Interviuri realizate de
OANA PUGHINEANU

historia

Cercetări clujene despre ceangăii din Moldova

■ Ovidiu Pecican

Volumul *Alternative minoritare*, publicat în 2002 (Sfântu Gheorghe, Ed. T3) cuprinde printre alte studii extrem de interesante, și o contribuție a colegului și prietenului clujean Vilmos Tánzos cu privire la „Ponderea ceangăilor din România“. Tot atunci, un alt expert clujean și prieten, Ferenc Pozsony, a publicat o monografie despre *Ceangăii din Moldova* (Cluj, Asociația Etnografică Kriza János, 2002). Ambele contribuții au meritul deosebit că redeschid pasionantul dosar al existenței ceangăilor, semnaland, totodată, pericolul resorbirii definitive a acestora în masa majoritară. Orice dispariție a unei comunități cu caracteristici culturale proprii reduce moștenirea pe care o transmitem mai departe, sărăcind, până la urmă, Europa de una dintre bogățiile sale cele mai de preț. În ideea de a

restitui cât mai nuanțat și, eventual, mai aproape de realitățile de odinioară, istoria ceangăilor în cele ce urmează voi încerca, la rândul meu, câteva considerații de natură istorică printr-o raportare la afirmațiile întâlnite în cele două studii cu privire la trecutul prestatul moldovenesc. În acest fel, salut încă o dată efortul care se face astăzi la Cluj pentru înțelegerea corectă a trecutului și mai buna pregătire a viitorului, asociindu-mă lui în totalitate.

Au ajuns strămoșii ceangăilor în Moldova în contextul unei politici planificate a statului maghiar? Tot ce se poate. Atât unele dintre legendele dedicate lui Ladislav cel Sfânt, cât și anumite izvoare istorice atestă o asemenea preocupare a regalității arpadiene și angevine². Conform teoriei vizând colonizarea maghiară premeditată a Mol-

dovei, misiunea maghiarilor așezați la răsărit de Carpați ar fi fost apărarea graniței de răsărit a Regatului Maghiar. De fapt, în contextul politicii expansioniste a statului feudal din Panonia, așezările lor din Moldova deveneau și capete de pod de la care se putea porni în efortul de a alipi mai mult teritoriu acestui stat. Așa încât s-a putut susține că „Regii maghiari au încercat să dețină controlul militar chiar și asupra teritoriilor de dincolo de aceste mărci, înaintând cu posturile lor de observație, gârzi și cetăți de graniță până pe linia Nistrului și a Dunării (Chilia, Cetatea Albă/Akkerman, Brăila, Orhei/ Örhely etc.)“³.

Dar, s-a mai spus, această dinamică nu putea avea loc anterior ultimei părți a secolului al XIII-lea. „Primele așezări de graniță din Moldova ar fi putut apărea cel mai devreme după invazia tătară din 1241-1242, și apoi la începutul secolului al XIV-lea“⁴. În acest sens, izvoarele istorice documentare și narrative permit observarea depășirii de către maghiari a orizontului geografic al Transilvaniei istorice la începutul secolului al XIII-lea, prin supunerea Țării Severinului și a versantului sudic al Carpaților (prin expediția împotriva Vidi-

nului a comitelui Ioachim, la 1213, și instalarea cavalerilor teutoni în Țara Bârsei, între 1211-1225), ca și prin botezarea cumanilor și organizarea Episcopiei Cumanilor la est de Carpați (1227). Începuturile acțiunii de extindere a dominației Ungariei în spațiul extracarpatic par, deci, să fie anterioare cu câteva decenii revărsării tătar-mongole în zonă. De aici însă și până la a putea susține existența unei politici de colonizare și fondări urbane sistematice este o cale lungă. Nu este deloc sigur că ea a putut fi pusă consecvent în aplicare, chiar dacă o atare idee nu a lipsit din capetele regilor arpadieni și ale celor mai apropiați sfinți ai lor.

S-a spus că prezența maghiarilor ar fi fost anterioară celei românești pe cursurile râurilor ce flancau trecătorile din Carpați, locuri-cheie sub raport strategic⁵, dar formularea este întrucâtva prea tranșantă pentru niște realități de frontieră, unde – se știe – elementele etnice (mult mai multe și mai diverse, incluzând populație cumană nomadă și rusofonă, de exemplu) erau plurale, relativ mobile și greu de estimat cantitativ și calitativ în absența evidențierii unor structuri instituționale proprii. O astfel de afirmație riscă să falsifice involuntar, izolând artificial și punând în antagonism doar două dintre componentele etno-culturale prezente în spațiul moldovenesc. În plus, incapacitatea lor de a forma propriile structuri social-politice viabile și rezistente indică și o precaritate relativă a elementului demografic în general, în regiune sau, cel puțin, a capacității acestuia de a se relaționa și coordona. Așezarea „strategică” pe cursurile de apă, la trecători, poate însemna nu numai dominarea acestora, ci și apărarea propriului hinterland de năvala alogonilor. Ea este dictată, în mai toate cazurile, de nevoia vitală de a avea la îndemână surse de apă potabilă și căi de comunicare accesibile, chiar dacă grija de securitate a comunităților nu trebuie subestimată. Nu este, deci, de descifrat univoc o asemenea așezare, ca mărturie a elanurilor cuceritoare ale unei populații anume, oricare ar fi ea, trebuind descifrate și semnificațiile defensive ale așezării locurilor.

În cele mai importante locuri sub raport economic, comercial, militar și strategic au apărut unele centre urbane, precum Roman (Román), Bacău (Bákó), Adjud (Egyed[halma]), Trotuș (Tat[á]ros), Târgu-Ocna (Akna[vásár]), Baia (Moldva[bánya]), Iași (Jász[vásár]), Huși (Husz), Bârlad (Barlád) ș. a. Apariția orașelor din spațiul actualei României prin aport esențialmente maghiar pare să fie susținută de însăși originea termenului „oraș” (maghiarul város). De fapt, însă, documentele de epocă denumesc așezările urbane din Valahia și Moldova drept târguri, ceea ce indică originea lor în locurile de întâlnire periodică pentru desfășurarea mărfurilor. Râmâne, deci, stabilit că város, care înseamnă, de fapt, cetate (burg), a intrat în uz mai târziu, probabil inițial în Transilvania. Oricum, cetățile Hotin, Cetatea Albă și altele nu au fost desemnate în documentele medievale drept orașe. În schimb, o influență germană nemijlocită poate fi constatată încă din evul mediu prin adoptarea, la nivelul conducerii târgurilor, a funcției de pârgar (de la germanul bürger[meister]). Deși nu este încă deplin elucidat episodul prezenței teutone în spațiul extracarpatic, este mai probabil că această emulație s-a produs nu neapărat în direcția legătură cu activitatea militar-colonială a cavalerilor germani, ci într-un context mai larg, al stabilirii de coloniști germani în regiune sub oblăduirea regalității arpadiene.

Prezența, printre orașele medievale moldovenesti cărora li se atribuie o origine maghiară, a Romanului – al cărui nume, dacă nu duce direct cu gândul la români (numiți în acele

Cristina Ciobanu

Composition

timpuri de maghiari *oláhok*) –, s-ar cuveni, poate, interpretată ca dovada existenței în acel loc a unei comunități bizantine. Nu știm exact ce poate însemna „bizantin” în acest context, dar e probabil că lectura termenului trebuie întreprinsă nu pe teren etnic, ci politic (supuși bizantini, locuitori ai Romaniei, dacă nu chiar târg denumit cu numele unui împărat numit Romanos). Devine plauzibil, în acest context, să credem că dacă această așezare nu ar fi avut acest specific, regii maghiari nu ar fi avut nici un motiv să îi păstreze și consemneze neschimbat numele. Totodată, acest fapt cultural devine semnificativ și în ordinea stabilirii unei cronologii, fiindcă trimite la o epocă anterioară marii invazii tătar-mongole de la 1241, ba chiar înainte de 1204, anul căderii Imperiului Bizantin sub loviturile cruciaților latini. Epoca maximei prezențe bizantine în acest spațiu după așezarea ungarilor în Panonia ar putea fi cea a expediției lui Manuel Comnenul (1143-1180) în Regatul Arpadian (1166) și a regelui maghiar format la curtea constantinopolitană, Bela al III-lea (1172-1196), înrudit cu Comnenii și sprijinit de aceștia. Se prea poate, deci, ca așezarea să-și fi primit numele de Roman tocmai în această epocă din a doua jumătate a secolului al XII-lea, când regii maghiari nu traversau, neapărat și continuu, o perioadă de adversitate la adresa Imperiului Bizantin.

Baia (Moldva[bánya]), care se numește în germană Moldaumarkt – ceea ce reprezintă o traducere a denumirii inițiale, Târgul Moldova –, a dobândit abia mai târziu numele de Baia, care reprezintă o traducere parțială a denotației maghiare și indică principala ocupație a locuitorilor săi (mineritul, exploatarea subsolului). În secolul al XIV-lea, deci, când documentele menționează așezarea cu numele păstrat până astăzi, caracterul comercial inițial al așezării era deja mai puțin semnificativ decât cel minier. Prioritatea numelui german în ordine cronologică ar putea reflecta realitatea că întemeietorii așezării au fost sași, preponderanța demografică maghiară fiind ceva mai târzie și atrăgând după sine inclusiv modificarea denumirii orașului.

Cristina Ciobanu

Garden

Dacă denumirea de Trotuș (Tat[á]ros) poartă cu gândul la prezența tătarilor – localizând, poate, în teritoriu, un sediu al puterii tătărești dintr-un anume moment dat –, cea de Huși (Husz) trimite explicit la așezarea populației husite în Moldova care, din câte se cunosc astăzi, a avut loc în timpul și cu aprobarea domnitorului Alexandru cel Bun (1400-1432). Trebuie spus însă că, prin însuși acest fundal istoric, cele două localități, unde ulterior s-au stabilit preponderent maghiari, nu au făcut parte din pleiada de așezări întemeiate de regalitatea maghiară. Chiar dacă, conform legendei, regii maghiari au izbutit să îi alunge pe tătari din regatul lor, traversând munții și ajungând în Moldova, fie și ocupând reședința conducătorului acestora – poate Tatáros-ul –, prin aceasta așezarea nu era mai deplin întemeiată de maghiari, ci rămânea, la origine, un târg ale cărui începuturi se dezvăluie legate de trecutul tătăresc. Oricum, episodul întemeierii s-a petrecut cândva în intervalul de după 1241-1243, preponderanța demografică maghiară fiind ulterioară acestui moment și datând, poate, chiar din timpul campaniilor regelui Ludovic de Anjou împotriva nomazilor din Moldova învecinată (1343 și ulterior).

Cele trei exemple de așezări aduse mai sus în discuție arată cât de diversă și de bogată în nuanțe a putut fi întemeierea de așezări urbane din Moldova medievală. Unele dintre ele puteau data dinainte de invazia tătară a anilor 1241-1243, altele de după aceasta. Un interes susținut pentru anexarea Moldovei la statalitatea maghiară nu s-a putut afirma, cred, anterior domniei lui Ludovic de Anjou (1342-1382). Prin intermediul teutonilor și în legătură cu acțiunea lor prozelită în rândul populațiilor cumane nomade acest interes s-a afirmat însă și în perioada 1211-1225, în vremea regelui Andrei al II-lea și în contextul unei ofensive a catolicismului la sud ca și la nord de Dunăre. Culminarea acestui efort a fost episodul botezului în masă al cumanilor la 1227 și al înființării, totodată, a Episcopiei Cumanilor în curbură Carpaților. Dar această constatare conduce iarăși la concluzia că anumite așezări ale unor colectivități care să cuprindă vorbitori de maghiară puteau apărea anterior sosirii tătarilor.

Râmâne, deci, pe mai departe, de elucidat istoria teritoriului de la est de Carpați anterior configurării statului medieval Moldova, într-o linie a cărei complexitate și bogăție a fost prelinimată și de contribuțiile lui Victor Spinei (*Moldova în secolele XI-XIV*). Nu este deocamdată pe deplin clar în ce măsură abordarea chestiunii în termeni etnici poate fi pe deplin relevantă pentru un interval de timp și o lume în care etnia era, deocamdată, un factor secundar. Ar fi important, mai curând, de sesizat dacă apariția primelor târguri moldovenesti se leagă sau nu de politica regalității maghiare de dominare a spațiului de la răsărit de Carpați, dacă acesta n-a fost mai curând un țel al catolicismului în general (exprimat, după caz, de maghiari și de teutoni), dacă problema existenței istorice a ceangăilor din Moldova include și episoadele, sporadice sau sistematice (râmâne de văzut), ale prezențelor maghiare în Moldova prestatală etc. ■

Note:

1. Vilmos Tanczos, „Pondere ceangăilor din România”, în *Alternative minoritare. Prezentarea problemelor minoritare în revista Magyar Kisebbség (1995-2000)*, Sfântu Gheorghe, Ed. T3, 2002, p. 228.
2. Vezi legendele secuiești incluse de Simion Dascălul în *Letopisețul Țării Moldovei* compilat de el prin 1647-1652. Un asemenea sens cuprinde și legenda descălecerii Moldovei de către trei frați (Domuncuș, Dragoș și Volcha) culesă de Marco Bandini în timpul vizitei lui în Moldova, la 1647-1649, și narată în memoriul său (*Codex Bandinusi*).
3. Vilmos Tanczos, *op. cit.*, p. 228.
4. Ibidem.
5. Ibidem, p. 229.
6. Ibidem.

„Cultura nu poate fi un înlocuitor”

■ Ioan Vieru

Născut în anul 1962. Studii de filologie. S-a afirmat în paginile revistei *Amfiteatru*, în anii 80. A debutat în *Luceafărul*, prezentat de Dorin Tudoran. A publicat volumele de poezie: *Căile șoimului* (Ed. Eminescu, 1990), *Cearcăn* (Ed. Eminescu, 1991), *Abisul mîinilor* (Ed. *Timpul*, 1994), *Coloana oficială* (Ed. *Cartea românească*, 1994), *Zidul din turn* (Ed.

Moldova, 1996), *Transparență cu Pietă* (Ed. *Cartea românească*, 1997), *Peisaj confiscat* (Ed. *Helicon*, 1997), *Capodopera cinematografică* (Ed. *Universal Dalsi*, 1998), *Crinul regal* (Ed. *Eminescu*, col. *POEȚI ROMĂNI CONTEMPORANI*, 1999), *Intervalul răbdării* (Ed. *Dacia*, 2002). Din 1994, este director al revistei „*Contrapunct*”.

– Ion Cristofor : Ioan Vieru, unde te situezi în poezia românească de azi ?

– Ioan Vieru: Știi bine, se fac atîtea situații care vestejesc apropierea, explorările și, probabil, chiar sensurile. Unde să te mai situezi, cînd de situații se ocupă serviciile de publicitate? Așa cum societatea românească se va normaliza în timp, și literatura română (cu anexa ei, să-i spunem specialitatea apropiierilor) se va ameliora. Mă situez acolo unde cititorul preferă deșertul.

– Cum îți pare generația 80 raportată la generațiile anterioare ?

– O trecere de la o eră glaciară la alta, diferența dintre opera „închisă” și „opera deschisă”. Un fapt, într-un fel, firesc după 30 de ani de „stabilitate”. Generațiile anterioare, prin înclonare, au avut parte de un tratament deseori special. În general, s-a trecut cu voioșie peste valorile care au guvernat scrisul tinerilor din anii 80. Pînă la urmă, în acest punct se află unul dintre marile eșecuri ale modernizării României. Suntem încă într-o dictatură, diferită de cea anterioară și de aceea nenumită ca atare. Mi-e teamă că și generația 80 este ceva care a fost, deja vu.

– Amînarea, din motive exterioare, a debutului tău editorial, a avut efecte ?

– Probabil. Am înțeles, astfel, mai bine în ce lume trăiesc, pe cine se poate baza un scriitor și pe cine nu, unde se termină mizeriile unui regim politic și unde începe dezgustătorul oportunism al oamenilor. M-am maturizat la un foc destul de intens. Am debutat editorial, astfel, într-o perioadă în care ziarul era mai important decît orice altceva, cartea mea *Căile șoimului*, primind un tiraj enorm. Cel mai mare efect al acestei întâzieri este acela că, trecutul apropiat al României rămîne pentru mine un domeniu care se impune a fi riguros studiat și trase niște concluzii obligatorii. Mai sunt și alte efecte – pe care le-am dat uitării.

Dar nu cred că putem trăi în continuare această tragedie a încălcării principiilor fundamentale, în numele unor argumente ale totalitarismului rezidual. Să nu uităm că în România, anual, intelectualii se prezentau cu mașina de scris la miliție și nimeni, absolut nimeni, nu a făcut scandal referitor la această incredibilă mascaradă. Mă refer la persoane cu un anume prestigiu în acea perioadă, care ar fi putut să conteste o asemenea aberație și multe altele. Ei bine, acele persoane dau astăzi lecții de conduită! Și ce-i mai grav, n-au înțeles nimic din tot ce s-a întîmplat, deși mulți invocă linia bună. Pe linia bună eu cred că se află alții. Și-apoi ce mai contează, măcar de-ar fi fiecare cu linia lui, cît mai multe linii ...

– Care a fost cel mai dificil moment al vieții tale ?

– Cînd am constatat, pe toate căile, că aproape nimic nu mai contează dacă nu există libertate și onestitate.

– Ce crezi despre talent ?

– Este relația unui artist cu divinitatea și semenii. Este chiar supraviețuirea, la propriu. Cine știe, altfel n-am dialoga astăzi.

– Ai vrea să încerci cîteva gînduri despre literatura română de astăzi ?

– Literatura română fatalmente nu mai poate fi ceea ce a fost ieri, nu numai din motive politice, ci din foarte multe altele. Cu toate resuscitățile, majoritatea din motive vădit psihanalitice, nu se mai poate face nimic. În prezent, concret, nu cred că putem vorbi de o viață literară adevărată în lipsa unor edituri care să promoveze prioritar autorii contemporani, așa cum nu poți avea teatru fără buni regizori și actori. Pentru așa ceva este nevoie de foarte mulți bani și nu de banii oferiiți de către Stat. Simulacrul de viață literară actuală exploatează unele scheme ale trecutului concentraționar, generînd cam aceleași aberații și imposturi, aceleași caricaturi. Totul, în România momentului, suferă de un centralism atroce. Unii amenință cu istoria literaturii, unii cu fotoliul de funcționari, unii cu banii pe care îi au. Pe alocuri, viața politică e mai deschisă, sub impulsuri europene, se-nțelege, decît viața literară rămasă într-un stalinism care ușor-ușor avansează previzibil spre certitudinea că lumea culturală europeană este și va fi marcată de burghezia roșie a literaturii românești. Asta-i situația – lipsesc alternativele, terapeutica. A se vedea hilara situație a premiilor literare.

– Ești mai aproape de tine însuși în străinătate, sau în România, la București ?

– Sunt aproape de mine acolo unde întîlnesc oameni atractivi, onești, acolo unde ideologiile se ocupă de îmbunătățirea vieții fiecărui om, acolo unde tirajul unei cărți este ceva relativ raportat la valoarea ei. Acolo unde o carte poate avea cîteva zeci de cititori, dar care citesc în mod real și nu fac din asta un capăt de țară. Cultura nu poate fi un înlocuitor, o farsă bine pusă la cale, ceva care să acopere altceva. Și-apoi, produsul acesta cu tot felul de ștampile pe ambalaj la noi, care ne este vînturat în față, nu prea este cultură.

Și străinătatea, și România îmi creează nostalgii. Mari. Străinătatea este stabilă, practică, estetică așezată, filtrată, utilă, protectoare dacă și tu ești protector. România este distrusă aproape în întregime, însă ființa ei anestrălează ne bîntuie cu atît mai mult. Atunci cînd mă apropiu de granița României am, deseori, impresia că mă aflu în preajma unui lagăr de concentrare. La aeroport și

peste tot în teritoriul lumini puține, oamenii au alte fețe decît la plecarea. Și să nu uităm că această stare există după ce au avut loc schimbări foarte importante, istorice. Nu știu cum era înainte la ieșirea din țară. În România, în București, aș fi mai aproape de mine dacă oamenii ar fi mai intoleranți vis-à-vis de tensiunea din jurul lor, de barbaria atît de activă. În Europa, lucrurile sunt mai simple. Nu există detestabilele pirghii ale centralismului ca la noi, iar cititorii nu sunt deloc atrași de tot felul de baloane de încercare. Oamenii au alte probleme. Sunt artiști pretendenți și pentru faptul că raiul nu este pe pămînt, desigur. Literatura este ceva ca aerul, focul, identitatea, criza. România funcționează într-un monolit din care nu vrea să evadeze sub nici o formă. Cu toate acestea, românii momentului, în general, sunt europeni prin neliniște și atracția pe care o au spre lumea liberă. Este singura mea speranță legată de România. Ideea exportului literar, masiv se-nțelege, mi se pare legată de circulația literaturii în lagărul socialist, nimic altceva.

– Ce personalitate te-a marcat în prima etapă a formării tale ?

– Privind în urmă, constat că am avut norocul să întîlnesc, în adolescență, niște persoane absolut minunate care mi-au devenit cu trecerea anilor colegi, prieteni, protectori. Sunt nume care au salvat de o imensă rușine România politică și culturală. M-au considerat colegul și prietenul lor din momentul în care ne-am cunoscut. Mă simțeam venind spre ei prin naștere, prin așezarea lumii, prin tot. A fost greu. Mesajul lor indirect a fost că viața este pe cont propriu, asta implicînd multe dificultăți de adaptare. Prietenia lor, prin haloul ei, mi-a salvat viața. Fără perspectiva dată de ea nu aș fi avut tihna să-mi scriu cărțile, să mă pot mișca liber. Întîlnirea acestor persoane, m-a rupt din România acelor ani plasîndu-mă pe o orbită aproape cosmică, raportată la societatea de atunci. Numele lor l-am contrapus deschis aberațiilor, fapt pentru care astăzi aș fi putut să nu mai exist. A fost minunat.

– Cum îți se par antologiile de poezie din ultimii ani ?

– Aceste antologii ar trebui să aibă un determinant rol de informare asupra fenomenului poetic sau să reprezinte un moment, un grup. În mod regretabil, multe dintre ele sunt strict subiective, caracterul de interes predominînd fraudulos. Multe dintre ele au ceva de întrecere propagandistică între unii și alții. Mulți visează abuziv locuri întîi pe care

numai o operă le permite din când în când. Mulți dintre cei care antologhează au niște frustrări cu ecou public. Este un fapt verificat, dacă într-o epocă sunt câțiva scriitori adevărați este mult. În situația de la noi, n-ar fi rău să ne întorcem la autori, mai puțin la actualele antologii care au în spate aceste persoane care au făcut și desfăcut mult prea multe în viața literară, pentru a mai fi luate în seamă. Lucrurile se vor schimba, cu certitudine. Desigur, peste o mie de ani! Este și acesta unul dintre motivele pentru care mulți tineri străluciți părăsesc România și nu vor mai reveni vreodată.

– *Despre revistele literare, ce crezi ?*

– Dacă n-aș ști cu câte dificultăți financiare se editează azi o revistă, aș fi mai intolerant. Știind, sunt mai rezervat. Însă, nicăieri în lume, o revistă nu se face ușor. Cu toate acestea, mi se pare că unele reviste se erijează în publicații cu un pronunțat spirit centralist, acesta torpilându-le de fapt. Ele se apropie prea mult de profilul ziarelor de scandal, deși vor să fie pe firmamentul celei mai de sus subtilități. Unele suplimente literare ale ziarelor sunt mai corecte decât multe reviste literare care se cred deasupra literaturii. Agitații. Comerț. Orgolii. Grafomanie.

– *Ce înseamnă Contrapunct pentru tine ?*

– În anii 90, această revistă a fost prin spiritul și efortul realizatorilor ei, una dintre cele mai bune, mai cunoscute. Contrapunct, pe care o editez de peste 10 ani, este unul dintre motivele pentru care am fost aproape obligat să rămân în țară. Această revistă m-a pus în cele mai dificile situații pentru o cauză exterioară vieții și scrisului meu. Contrapunct este un spațiu la dispoziția colegilor mei pentru care literatura, cultura, seriozitatea reprezintă viața lor, chiar dacă acest lucru, deseori, le-a marcat nu tocmai fericit destinul.

– *Ai avut o rubrică într-un cotidian central. De ce ai renunțat ?*

– Jurnalismul m-a atras întotdeauna, mi se pare singura soluție rezonabilă pentru cineva care vrea să se implice, uneori printre rînduri. Am fost invitat să ocup funcții importante în schema unor jurnale de ținută și am ezitat. Majoritatea presei are niște comandamente destul de alunecoase, incomfortabile din punctul meu de vedere. În principal, am renunțat la rubrica respectivă, fiindcă am ajuns la concluzia că trăim încă într-o societate total inversată, ale cărei rezolvări vor veni cu adevărat de la Bruxelles, dacă vor mai veni vreodată. Scriitorii ar trebui să se ocupe de-acum, eventual, de comisarii europeni, și de ceea ce se întâmplă în România, de comisarii noștri, în egală măsură. Dacă, pînă acum, scriitorii au fost obligați să facă jurnalism, de aici înainte, ca în comunism, vor avea un cuvînt adevărat de spus, prin însăși corectivitatea mesajului. Cel puțin, sub acest aspect, intrăm în firesc, societatea se "globalizează", atitudinile trec în alte "zone". Scriitorii, artiștii, vor trebui să facă doar ceea ce vor, aceasta este misiunea lor!

Jurnalismul devine tot mai mult o afacere. E un fenomen care poate fi alarmant dacă nu este conștientizat. Presa literară de succes se înscrie și ea pe listă, pe un loc bun. Să sperăm cu nu se va mai face tendențioasă confuzie între jurnalism și literatură.

– *Nu crezi că trăiești prea retras ?*

– Mulți prieteni îmi spun asta, uneori am eu însumi această impresie atunci cînd disting niște reacții ale onora în tot felul de împrejurări ale vieții practice. Nu știu dacă înseamnă "retragere"

programul meu zilnic la redacție, totala deschidere față de colaboratori și față de cei care bat la porțile revistei. Este adevărat, detest grupurile de presiune, terorismul cultural. Bucureștiul este un oraș pentru care am optat din adolescență, pe care l-am părăsit temporar din motive exterioare. Am visat dintotdeauna să trăiesc retras într-un mare oraș. La București sau în altă parte singurătatea și prietenii sunt, totuși, la fel. Sper să vină ziua în care să fiu mai deschis, și să am motive să o fac. Într-un timp al propagandelor de tot felul, iar presa românească este plină ochi, libertatea nu reprezintă decât subrede propoziții. Am impresia că este o retragere generală.

– *Cum privești traducerea de poezie, traducerea în general, pe piața cărții de la noi ?*

– Că poezia nu poate fi tradusă, mi se pare, azi, cînd practicarea limbilor străine devine o realitate ontologică, o frumoasă eroare. Desigur, poezia nu poate fi o marfă. În România s-au făcut traduceri excepționale și în perioada comunistă, cu mari eforturi de promovare, probabil. Traducerile sunt importante dincolo de natura înlănțurii cuvintelor. Azi, la noi, ne aflăm într-o perioadă în care se umplu goluri istorice, se tipăresc traduceri unor opere care apar aproape simultan în mai multe țări. E un fel esențial de-a ține pasul cu lumea, în multe sensuri. Următoarea etapă va fi mai calmă, mai interesantă prin profunzimi, traduceri vor fi ceva egal pe piața cărții, oamenii vor circula mult mai mult sau mai puțin. Climatul intern se va schimba, ambițiile vor fi mai puțin nocive. Ca să exiști pe lume nu va mai trebui să fii membru în nu știu ce organizații și academii care să-ți facă nu știu ce aranjamente. Pînă nu vom asista la o integrare totală a culturii contemporane, nu putem vorbi de o așezare a lucrurilor. Dacă un roman de o mie de pagini are loc pe masa omului obișnuit, sper că o carte de versuri de 50 de pagini va avea același loc. Miturile unor scriitori din perioada comunistă care ar fi cucerit lumea, sunt creații unor bolnavi. România a fost o cutie de rezonanță suprarealistă prin închiderea sa aproape totală, nu succesele scriitorilor români au fost teribile. Să fim serioși !

– *Se poate trăi ca poet în lumea de astăzi ?*

– Tiranii sunt mult mai simpatizați decât scriitorii, cel puțin în România. Incluz aici și pe așa-ziii scriitori care practică teroarea. Ca poet nu se poate trăi nici în vis. A fi poet înseamnă a detesta tiranii și tiraniile, anticultura, antiumanismul. Răspunsul la întrebare mi se pare evident. A fi poet mi se pare a te afla cumva într-o situație practică fără ieșire... Lumea materialistă perfectă în care vrem să intrăm are mult mai multe dimensiuni periculoase decât pare la prima vedere. Și aici, și în Occident. Este o altă lume a vulgului, a instinctelor primare bine controlate, monitorizate legislativ și prin tradițiile conviețuirii. Lumea va avea nevoie de cuvîntul poeziei, deși nu va recunoaște deschis niciodată acest lucru. Poeții trebuie să fie atenți pe unde circulă, dacă este posibil. Societatea umană trebuie să schimbe dacă vrea să nu devină paralică, intrînd sub tutela cîtorva grupuri de presiune financiară.. Aș mai răspunde cu o întrebare unui personaj rus dintr-un film american: unde vă sunt poeții ?

– *Afirmarea literaturii române peste hotare, este un subiect adevărat ?*

– S-a exagerat și se exagerează enorm pe această temă. România actuală este departe de a fi capabilă să administreze un asemenea Institut. Această instituție ar fi în mod indiscutabil și regretabil la dispoziția unor grupuri de interese. Pe moment ar trebui susținută literatura, prin publicații și edituri,

printr-o lege echitabilă a sponsorizării. Pînă la institute de provere a literaturii este cale lungă de multe decenii. Cultura este o chestiune specială, un miracol al individualității muncii intelectuale. Un secol, spre exemplu, are pe piața continentală cîteva zeci de nume, în cel mai bun caz. Aceste nume sunt proprietatea unor talente, a unor impozerabile, nu a unor guverne, institute etc. Poate aici este tot farmecul. Modul de înțelegere a afirmării este toxic, la noi. Lumea culturală occidentală funcționează exclusiv pe principiile dreptului de autor, fără angajări suplimentare. România, pînă nu va propune un mod de viață atractiv, zadarnic împinge în față scriitorii. Literatura română nu poate fi ceva preponderent interesant decât pentru cititorii români. Asta trebuie să fie clar. Nici nu există succese literare românești reale în exterior, așa cum le proiectează unii dintre paranoicii confrați. Toți românii, de la primul la ultimul, ar trebui să întîmpine zorii ca puștii practicanți creștini de acum două milenii și să fie convinși că literatura română fără axă spiritual-morală i-a trădat, că literatura poate fi o salvare numai cînd scriitorul îi salvează pe alții prin scrierile sale. Restul este propagandă ieftină, avînd, din păcate, tot soiul de practicanți. Ionescu, Cioran, Eliade, Culiuanu n-ar trebui considerate, în primul rînd, mari glorii, ci mari drame ale umanității în căutarea Salvării spirituale. Mîna unor activiști-literați pusă pe aceste nume pentru burdușirea buzunarului personal, reprezintă o altă naționalizare.

– *Cum ți se pare politica autohtonă ?*

– Ce-am trăit noi în România, aici în mijlocul Europei, vecini cu bătrîni greci, noi țară latină, nu e numai o problemă a noastră, este și problema Europei. N-ar fi rău ca Europa să-și asume această tragedie, pentru o delimitare adevărată de un trecut încă amenințător. România s-a aflat într-o situație imposibilă, iar oamenii s-au atrofiat vizibil. Ultimul țăran român din al doilea război mi se pare un ideal pentru cetățeanul român de astăzi, cum intelectualul român din comunism mi se pare inferior proletarului din vestul european.

– *Ce crezi despre Uniunea Scriitorilor ?*

– Uniunea Scriitorilor este o formulă spre care se îndreaptă, mai nou, și cei care au boicotat-o ani în șir. Se află sub un asediu în toată regula. Este o instituție care în anii 30, sub direcția lui Rebreanu, avea cam 300 de membri. Intre timp s-a umflat de aproape 10 ori. Aud tot felul de lucruri care nu mă prea interesează. Trebuie să redevină o instituție care să aperse drepturile membrilor săi. Cu alte cuvinte, fiecare ar trebui să aibă niște avantaje reale. Spre exemplu, în perioada interbelică, scriitorii aveau un permis gratuit pe căile ferate, astăzi ar putea să aibă pe căile ferate și pe Tarom, de ce nu ? În Occident, statutul de artist prevede niște reduceri la impozite, chiar dacă nu există uniuni ci simple asociații. În principal, acolo, există autorii, ei contează, nu șefii lor de asociații, de comitete etc. Se pot face multe și este obligatoriu să se facă. România europeană are nevoie de poeții și romancierii săi, poate la fel de mult ca în perioada comunistă. Cred într-o legislație care să vină în sprijinul scriitorilor, pe care să o propună cei care s-au angajat în administrarea Uniunii. Dacă pe unii îi ajută calitatea de membru al Uniunii și în alte sensuri, cu atît mai bine. Viața nu este foarte simplă pentru cineva care ține un condei în mînă. ■

Interviu realizat de
ION CRISTOFOR

Drama unui filosof: captiv între ființă și neființă

■ Teodor Vidam

„Când tu însuși nu ai nimic de spus, în zadar mai cauți ce au spus alții“

E. S. Cucerzan

La prima vedere activitatea filosofică a lui E. S. Cucerzan este diversificată pe multiple planuri, iar cele șase cărți publicate deocamdată, nu fac decât să deruteze prin tematica aparent neunitară, ele fiind un mozaic în mișcare, nestructurat într-o imagine concludentă, fapt care nu reprezintă și reflectă în suficientă măsură preocupările ce captivează filosoful. Totuși pentru cine are tactul necesar să parcurgă cu atenție plonjările sale succesive, se poate sesiza munca stăruitoare a unui filosof, pătruns de obiectivele propuse și îndeosebi de chemarea și menirea unui cărturar ardelean.

Linii de forță ale gândirii sale filosofice pot fi deslușite la fel cum putem desluși liniile pe care un magnet structurează pilitura de fier. Dimensiunea de fond în investigațiile și meditațiile sale filosofice de-a lungul anilor rămâne – dimensiunea ontologică – fie că este cercetată din perspectivă gnoseologică, logică sau axiologică. Ca atare, el subliniază *expresis verbis*, că dacă filosofia românească vrea să aibă viitor, ea nu trebuie să se rezume la a fi o piață de desfacere a filosofiei universale și nici mereu numai un comentariu, mai mult sau mai puțin doct, personal și profund, al noutăților și metodelor acesteia ci trebuie să se încumete „a gândi problematica universului și omului din linia întâi și pentru linia întâi a vieții spirituale contemporane, adică a fi tu însuși, a simți problemele existenței cu sentimentele tale și ale gândi cu mintea ta“ (*Perspective filosofice românești*, Ed. Academiei, Cluj-Napoca, 2002, pag. 35).

Conform viziunii sale există o împletire de neînlocuit între spiritualitatea europeană care tinde să devină în epoca modernă din atribut al gândirii orientată spre real, un îndreptar de acțiune umană asupra naturii și istoriei și spiritualitatea românească pentru care „creștinismul a fost conștiința și practica religioasă fundamentală, determinantă“ (ibidem, pag. 68). Nu întâmplător consideră E. S.

Cucerzan, că Eminescu a trăit și gândit, ca nimeni altul, experiența pascaliană a tuturor măreților și zădărniciilor lumii acesteia, că „Eminescu a ajuns până la urmă, datorită genului său artistic, fermității de caracter, modestiei și cinstei proverbiale, să fie statuat ca model al intelectualului român din totdeauna“ (3. E. S. Cucerzan, op. cit., pag. 137).

Gândirea filosofică românească s-a dezvoltat prin asimilarea filosofiei universale și dezvoltarea gândirii proprii. În acest orizont de așteptare se configurează și manifestă reflecțiile filosofice cele mai pertinente profesate de E. S. Cucerzan. Pornind de cele mai multe ori de la logica bunului simț, autorul recunoaște faptul că „Exemplul <<ființei>> și a <<familiei>> sale, cu rudenii mai apropiate sau mai îndepărtate, pe direcția abstract și universal (ființă, fire, existență) spre concret și particular (lume, realitate, univers etc.), este confirmarea acestui proces“ (E. S. Cucerzan, *Familia Ființei. Soluții terminologice*, Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2002, pag. 120).

Considerațiile care urmează sunt prilejuate de întreaga operă a autorului, dar în mod deosebit de *Atomii și Vidul* (Ed. Eta, Cluj-Napoca, 2000), carte în care textul se prezintă sub formă de maxime, meditații și note, întrucât reflectă și însumează într-

un tot unitar experiența, gândirea și sensibilitatea metafizică a autorului. Prin tradiția sa milenară filosofia și-a propus să instituie, de la bun început, liniște și încredere în sufletul omului și nu a reușit să întrețină decât neliniște, incertitudine și angoasă. În această frământare contrariantă își are izvorul drama filosofului autentic, fapt sesizat cu acuitate de E. S. Cucerzan, deoarece linia vieții se țese în palma destinului îndiguită de ființă și neființă, metaforic vorbind, de intricația de nedisociat dintre «plinuri» și «goluri». Descoperirea și înțelegerea existenței universale prin existența umană sau invers, constituie punctul de plecare al oricărui demers filosofic major.

După E. S. Cucerzan condiția umană reprezintă singurul loc sigur de înțepătrundere și intercondiționare a ființei și neființei, de descoperire a lumii și căutare a identității proprii. Verbul „a fi“ care circumscrie existența în general, care nu este considerată nici ceva dat, nici supus unei rațiuni (logos) sau unui mod de realizare predeterminat. De abia existența personală îl actualizează pe „a fi“. Numai odată cu apariția și constituirea ființei umane, ceea ce există „înainte“ de existența concretă devine necesitate logică. Nu ființa precede și determină persoana, ci aceasta constituie posibilitatea inițială a lui a fi.

Posibilitatea provine de la finitudinea noastră: avem posibilul pentru că suntem ființe contingente, de interval, vremelnice; avem posibilul pentru că suntem prinși în existență și ființăm în lume, mundan și intramundan, adică ne confruntăm cu praguri și limite, și nu în ultimul rând ființăm extramundan, ne raportăm la transcendență, la infinitul existenței, care ne poartă și ne traversează.

E. S. Cucerzan deosebește între Ființa scrisă cu majusculă, divinitatea, existența în sine, existența ca atare, existența fără nici o determinare, și ființa care se află la baza ființării, care se dezvăluie și desfășoară în lumea spațio-temporală, ființă greu identificabilă, ce comportă necunoscute, dar nu se identifică cu necunoscutul. În acest sens el menționează: „Dependența (nu numai) față de Absolut este singura adevărată independență a relativului (uman)“ (ibidem, pag. 154) și ea constituie partea și libertatea din noi.

Persoana umană este existentul sau ființa care ființează, adică realitatea dată și dobândită în același timp, natura marcată constitutiv și calitativ de posibilitatea devenirii, de temporalitatea care ne ajută deopotrivă la maturizarea psiho-afectivă dar și la scăderea treptată a disponibilităților și potențialului până la extincția finală. Traectoria vieții noastre se caracterizează prin prezența și acțiunea unui sentiment al imposibilei întoarceri. Tocmai această întretesere între ființă și neființă îl determină pe E. S. Cucerzan să considere că există în viața noastră un fel de cumpănă a apelor.

Filosoful, considerat de autor un rentier al neantului, pe lângă faptul că este măcinat de o frământare contrariantă, dispune de șansa înțelepciunii ca atribut al limitării și delimitării. Este necesar să apreciem valoarea simbolică a raporturilor noastre cu ființa în sens de existență, altfel spus, să apreciem ceea ce suntem, ceea ce putem fi, și ceea ce ne depășește. Astfel, un moment de inspirație, de creație artistică este un moment de transcendență, un moment în care ceea ce suntem transpare prin ființă și este posibil să revină la rezervele noastre de

inocență și inefabil.

Ființa umană este o corabie care ia apă și nu se știe dacă ajunge vreodată la țăntă. Se ridică problema raportului dintre real și ideal, problema distanței dintre acești termeni, suprimarea și edificarea continuă a ei. Această problemă e tragică: dacă realizăm țănta propusă, e tragic, deoarece nu știm ce să mai facem, dacă nu accedem la țăntă, de asemenea e tragic, întrucât rămânem neîmpliniți, nerealizați. Finalmente, suprimarea distanței dintre real și ideal, nu e posibilă, iar apropierea dintre acești doi poli ai condiției umane e posibilă numai în absolut, în infinit sau necunoscut. Numărul frământărilor contrariante sporesc, pe când soluțiile pozitive se micșorează.

Lucrurile nu există sub forme de insule, dar oamenii da. Cetățuia egoistă adânc cuibărită în fiecare din noi l-a făcut pe Kant să considere că suntem asemenea unui lemn strâmb sau răsucit care nu mai poate sau eventual cu greutate poate fi îndreptat. Mănat de un asemenea îndemn, E. S. Cucerzan consideră că e mare lucru să-ți păstrezi puritatea ocolind mizeria umană ori să-ți-o câștigi, prin efort propriu, din interiorul acesteia, urmând calea pe care a deschis-o creștinismul.

Ființa umană e vulnerabilă prin însăși constituția sa psihosomatică, existențială, este marcată de polarități și contradicții ireconciliabile. Având în vedere toate acestea E. S. Cucerzan meditează în felul următor: „Peștera Urșilor .....Muntele – care i-a sechestrat – le-a făurit în schimb un cavou mai frumos decât al zeilor. Dar noi, la rândul nostru, unde, în care peșteră să ne retragem, dacă nu chiar în aceea dinlăuntrul nostru“ (E.S. Cucerzan, *Atomii și Vidul*, Ed. Eta, Cluj-Napoca, 2000, pag. 81).

Numai că același demon al căutărilor liminare îl determină pe E. S. Cucerzan, care ilustrează drama filosofului de vocație în luptă cu morile de vânt, să țină seama de cuvintele lui Protagoras: „Omul este măsura tuturor lucrurilor. Cu excepția omului însuși“ (8. ibidem, pag.136). Aristotel a încercat să elimine subiectivismul acestei teze, atunci când consideră că omul este măsurat de lucruri. Considerăm că prin această poziție se trece de la o extremă la alta, adică de la subiectivism la obiectivism.

Adevărul este pe undeva la mijloc: omul se măsoară cu lucrurile. Fapt care ne arată că subiectivitatea și obiectivitatea coexistă în cazul ființei umane și intricația lor este indispensabilă pentru a înțelege îndeaproape raporturile dintre cunoaștere și valoare, cunoaștere și judecățile etice.

Gândirea filosofică profesată de E. S. Cucerzan nu are nimic împotriva admiterii unei dialectici a existenței și gândirii. Heidegger a gândit nihilismul ca o uitare a ființei, ca o rezolvare a problemei ființei suprimând tot ceea ce ne scapă. Dacă logica și matematica sunt „instrumente tehnice“ ale însușirii onticului, psihanaliza exprimă un alt gen de ființă. Ea se mișcă pe traseele simptomelor, ale evenimentelor semnificative și cele ale unei istorii. Ființa înseamnă timpul și posibilitatea de a exista, iar persoana umană face realitatea lui „a fi“. Ea are deopotrivă dimensiuni „obiective“ și „subiective“. Fără dimensiunile subiective nu există ființă, nu ar fi nici ființa stelelor, nici cea a particulelor sau a arborilor.

În taințele sale sufletești cele mai adânci E. S. Cucerzan refuză „vălul uitării“, acceptă câteodată resemnarea, dar refuză nihilismul. Pentru el demnitatea umană se leagă de aderența la infinit, se leagă – ca și în cazul L. Bologa – de actul creației.

Einstein și Husserl: știința ca fenomenologie și fenomenologia ca știință

■ *Mirela Calbaza-Ormenișan*

Tematizarea unui ideal al științificității, așa cum apare el în istoria filosofiei, respectiv a științei nu poate fi debarasată de un set de întrebări ce încă „jenează” cele două demersuri: există o diferență marcantă între filosofie și știință în ceea ce privește înțelegerea conceptului de științificitate? În acest sens, filosofia poate fi considerată un anumit tip de știință teoretică? Care este relația între ceea ce este acceptat ca adevărat și așa zisa manieră științifică de abordare a acestuia? Este considerat întemeiat doar ceea ce se dovedește a fi obținut pe cale științifică?

Știința modernă duce cu sine schimbări radicale în ceea ce privește maniera de a recepta relația știință-filosofie. Astfel filosofia departe de a mai fi considerată știința științelor este pusă în situația de a-și justifica propriul demers. Thomas Brody consideră că acum trei secole „fizica abia dacă se putea distinge ca disciplină independentă de filosofie; ea purta atunci numele de filosofie naturală”. Această stare de fapt s-a schimbat radical pe fondul revoluției industriale. Helmholtz remarcă în 1865 faptul că: „Filosofii îi priveau pe fizicienii ca pe unii care nu pun preț pe filosofi, iar aceștia din urmă îi considerau pe filosofi nefilosofici. Oamenii de știință începuseră să scoată în evidență absența influenței filosofiei asupra activității științei și în scurt timp mulți dintre ei – unii chiar figuri remarcabile - au ajuns să condamne filosofia nu doar ca pe ceva inutil, ci chiar ca pe o influență fatală.” Evident că o analiză riguroasă este necesară pentru a evidenția în profunzime relația filosofie-știință în cadrul unei epoci. Dar se poate totuși afirma în lumina celor menționate anterior faptul că se produce o accentuare marcantă a diferenței între cele două domenii ale culturii umane, în ceea ce privește idealul de științificitate. Se degajă două aspecte esențiale ale idealului de științificitate: 1. nu a existat niciodată o identitate absolută între științificul înțeles în manieră filosofică respectiv strict științifică, 2. această necongruență s-a acutizat în modernitate. Pe fondul acestei acutizări știința a urmat un traseu fulminant de dezvoltare iar filosofia și-a repus în discuție propriul demers, repunere care pornind de la maniera kantiană de a repudia metafizica ca știință - accentuând demersul de a vedea filosofia ca teorie a cunoașterii, s-a dezvoltat și ea în sensul unei specializări. Astfel, sunt cunoscute sintagmele: filosofie a limbajului, a artei, a culturii, chiar a științei etc. Pe acest fond trebuie înțelese și concepțiile despre științificitate conturate de Husserl și Einstein.

Între anii 1876-1878 E. Husserl a studiat astronomia, matematica și filosofia la Universitatea din Leipzig, urmând ca între anii 1878-1881 să studieze la Berlin matematica cu Weierstrass al cărui asistent privat a fost timp de un semestru. Interesul pentru matematică s-a concretizat în 1891 în lucrarea *Filosofia aritmeticii* precum și prin teza de abilitare consacrată conceptului de număr. Pentru Weierstrass numărul este rezultatul unei operațiuni mintale, actul de numărare, operație prin care noi selecționăm în modul de apariție a lucrurilor care au o trăsătură comună, ele fiind redată ca omogene prin imaginație. A numără revine la a determina o mulțime de lucruri omogene. E. Husserl nu este mulțumit de această definiție operatorie a numărului și propune înțelegerea numărului ca o creație a spiritului a cărui rezultat nu se poate regăsi ca

atate în lumea exterioară. Influențat de Brentano, E. Husserl propune inițial o cercetare asupra originii psihologice a conceptului de număr distingând două aspecte esențiale care contribuie la constituirea numărului ca atare, respectiv reprezentarea simbolică și reprezentarea autentică a numărului. Ca matematician Husserl este de acord cu Weierstrass că toate conceptele obscure ale matematicii trebuie clarificate pornind de la ceea ce le fondează, respectiv conceptul de număr, dar spre deosebire de acesta, la el problema fondării obiectelor matematice nu este o sarcină matematică, ci filosofică deoarece matematicianul nu supune analizei statutul ontologic al conceptului de număr. Am adus în discuție această orientare a filosofului german deoarece este evident faptul că deși acesta a luat în considerare obiectul unei științe propriu-zise, respectiv matematica, concepția sa nu este identificabilă cu cea a omului de știință respectiv a matematicianului. Această distincție va determina orientarea viitoare a lui Husserl spre logică. Treptat este elaborată o nouă orientare menită să clarifice raportul pe care îl întrețin obiectele logice și matematice cu actele psihice care le reprezintă. Acest demers deschide calea abordării fenomenologice a cunoașterii. Încă de la prima operă filosoful a rămas constant în încercarea de a reflecta constituirea științelor formale (matematica apoi logica, în genere se poate considera și fenomenologia, dar nu ca o știință deja constituită care suscită întrebări ci ca un proiect mereu deschis care propune în manieră specifică sensul științific al filosofiei). Această încercare este dublă, adică filosoful viza atât tematicizarea câmpului formal descriind astfel legile care îl constituie ca atare, cât și geneza acestor științe formale reconducând formațiunile teoretice la experiențele originare în care acestea își „regăsesc” sensul (precizăm că Husserl considera că există o lume a vieții – experiențe originare pre-științifice – pe baza căreia se edifică orice demers științific). Originalitatea conceptului de științificitate propus de Husserl constă tocmai în încercarea de a găsi liantul între o formulare cu pretenție de adevăr și modul în care aceasta se constituie. Adică, simplificând, am putea spune că a căuta adevărul nu revine, nici numai la a găsi corespondența cu faptele, nici numai din coerența logică a teoriei în care acesta este integrat. Reunirea lor nu este suficientă. Devine științific ceea ce le sintetizează. Iar această sinteză survine „istoric”. Este vorba de o construcție a sensului care nu poate fi detașată de cei care îl caută, de subiectivitățile lor. Sensul se constituie inter-subiectiv dar fără a postula o ruptură de lumea experienței ca și cum datele obținute de subiecți le-ar aparține strict, în manieră psihologică. Pentru a încerca clarificarea acestui aspect esențial al ideii de științificitate suntem nevoiți să evidențiem pur și simplu principiile generale conform cărora E. Husserl ia în considerare sensul științific al filosofiei.

Diferența dintre filosofie și știință, evidențiată prin faptul că știința se poate învăța spre deosebire de filosofie este crucială în ceea ce privește motivul pentru care filosofia nu este știință. Practic în cadrul filosofiei nu se poate învăța deoarece aceasta spre deosebire de știință nu dispune de un sistem doctrinar: „maestra evocată în opere nemuritoare este cu totul incapabilă de a instrui într-o manieră obiectiv valabilă”. Care ar fi atunci proiectul propus de Husserl? Pornind de

la aceste date autorul consideră că idealul filosofiei de a fi o știință riguroasă nu trebuie abandonat dar trebuie produsă o mutație pentru a realiza acest obiectiv și anume: „Tine însă de esența filosofiei, în măsura în care ea se reîntoarce la ultimele origini, faptul că travaliul ei științific se mișcă în sferele intuiției directe, iar cel mai important pas pe care îl are de făcut epoca noastră este de a recunoaște că, odată cu intuiția filosofică în sens veritabil, cu sesizarea fenomenologică a esenței, se deschide un câmp infinit de lucru și se prezintă o știință care, fără toate metodele indirecte de simbolizare și de matematizare, fără aparatul de raționamente și dovezi, dobândește, totuși, o plenitudine de cunoștințe dintre cele mai riguroase și decisive pentru toată filosofia ulterioară”

Acest pasaj demonstrează că pentru Husserl conceptul de filosofie se propune printr-o analiză fenomenologică, în urma căreia rezultă știința în alt sens decât o știință pozitivă, anume știința ca valoare, științificitatea însăși luată ca obiect de studiu. Este vorba totodată de o distincție între raționalitatea științifică (esențialmente exactitate) și raționalitatea însăși ca valoare, ca obiect de studiu teoretico-filosofic. Mutația de care este vorba aici privește înscrierea pe direcția constituirii sistematice a filosofiei, fără a lua forma unui sistem. Idealul de științificitate rămâne structura intențională a filosofiei astfel concepute, care se va desfășura sistematic dar fără a se închide într-un sistem ca atare, menit să construiască o imagine asupra lumii din datele oferite de științe. Fapt ce poate fi argumentat și de poziția opusă a lui Husserl atât față de filosofia naturalistă cât și față de istorism; el nu este de acord nici cu preluarea efectivă a rezultatelor din științe, nici cu considerarea că orice teorie sau enunț este rezultatul strict la istoriei, respectiv criteriul său de valabilitate nu depășește sfera unei anumite perioade istorice.

Atunci care este deosebirea dintre un fenomenolog și un om de știință? În ce sens analiza fenomenologică este științifică? Deși am putea fi acuzați de simplificare vom încerca să lămurim această problemă furnizând un exemplu. Să presupunem că fenomenologul vrea să investigheze conceptul de spațiu. Ghidat de lecția husserliană va avea în minte următoarele principii de bază: spațiul nu este absolut; spațiul nu se constituie deducându-l strict din modul în care sunt localizate obiectele; trebuie căutată o intuiție primară a acestuia; este importantă dezvoltarea ideii de spațiu pornind de la demersul pre-științific; trebuie avut mereu în vedere că nu se va putea formula niciodată într-o definiție esența acestuia; spațiul este un produs viu, intersubiectiv. Ce va face în continuare fenomenologul, știind că el caută intuiția originară a spațiului fără a avea dreptul să absolutizeze nici una din posibilele rezultate și nici dreptul de a propune un principiu absolut de sistematizare a acestora? Pornind de exemplu de la ideea că spațiul se constituie simultan în jurul obiectelor și a subiectului va cerceta multiplele fețe în care acesta se dă. Întrebarea esențială e următoarea: ce se întâmplă în momentul în care subiectul este orientat spre lume? Se produce o delimitare dublă: cul față de obiecte și prin acesta și față de sine. Undeva în cadrul acestei delimitări primordiale se intuieste forma originară în care spațiul se oferă subiectului. Nu va putea fi dezvăluit acest moment nici prin introspecție, nici prin extaz, nici prin transă deoarece originea acestei delimitări nu este psiholo-

logică. Urme ale acestei oferiri originare apar însă în orice tematizare a spațiului, fie în artă, fie în știință, fie în orice alt domeniu sau orice luare de poziție vis-a-vis de aceasta. Ce este științific în acest demers? Judecând conform criteriului valabilității obiective, rezultate în urma verificării prin experiment, se pare că nimic, deoarece fiecare etapă pare a fi un experiment continuu, dar nu un experiment organizat ca atare ci o grijă permanentă de a nu oculta modul autentic în care spațiul se dă. Judecând după coerența internă a formulărilor acest demers este științific pentru că această coerență este posibilă grație respectării principiilor generale expuse anterior. Dar ceea ce este cel mai important este faptul că este științific într-un sens mult mai pregnant: la fiecare pas trebuie să lase obiectul cercetării să apară nu prin căutarea unui instrument care să îl descompună în aspectele sale cele mai intime, nu prin aplicarea unor principii universale valabile ale cercetării corecte - un fel de logică absolută a metodei - ci, și aici ne confruntăm cu greutatea extremă de a înțelege ca atare filosofia husserliană, așa cum ni se dă în structurile noastre subiective știind că nu este un simplu conglomerat de senzații ci „realitatea” ca atare și care altfel nu ne poate fi dată. Astfel științificitatea acestui demers înseamnă oarecum știința de a rămâne în prejma tuturor posibilităților în care obiectul cercetării poate să apară.

În lucrarea *Cum văd eu lumea* Einstein formulează câteva considerații referitoare la modul științific de a vedea lumea. Astfel imaginea despre lume a fizicianului teoretic „cere ca descrierea corelațiilor să fie de o rigoare și exactitate maximă pe care doar folosirea limbajului matematic le poate oferi”. Astfel menirea acestuia este aceea de a căuta legile cele mai generale astfel încât prin pură deducție se poate obține o imagine a lumii. La aceste legi elementare însă „nu duce nici un drum logic ci numai intuiția ce se sprijină pe cufundarea în experiență”. Conștientizând consecința logică a acestei afirmații, și anume că în lipsa unui principiu general metodic conform căruia să fie descoperite aceste legi elementare ar putea fi posibile o multitudine de sisteme ale fizicii teoretice în egală măsură îndreptățite, autorul precizează că în realitate nu au fost acceptate o serie mare de teorii, ci, în general, doar una singură s-a bucurat de acceptare în momentul precis al elaborării ei. Este evident în acest context invocarea unui anume principiu de selectare a teoriilor asemănător cu cel intersubiectiv precizat de Husserl. Acest criteriu intersubiectiv de acceptare a unei teorii îl conduce pe Einstein la următoarea constatare: „Nici un om care a aprofundat cu adevărat subiectul nu va tăgădui că lumea percepțiilor determină într-un mod practic univoc sistemul teoretic, deși nici un drum logic nu poate duce de la percepții spre principiile teoriei”. Astfel știința nu investighează maniera în care iau naștere conceptele, principiul genetic al acestora nu influențează cerința rigorii științifice. Ea folosește conceptele primare (cele legate în mod direct și intuitiv cu complexe tipice senzoriale) și propozițiile care le leagă tocmai pentru „cuprinderea și conectarea conceptuală cât mai completă a experiențelor senzoriale în diversitatea lor”. Principiul fundamental al acestei întreprinderi este simplitatea logică autorul asociind inteligibilitatea universului cu ideea că structurile sale de adâncime sunt simple. Tocmai aceasta explică succesul uimitor al activităților ordonatoare pe care le realizează gândirea comună și apoi știința prin postularea unor noțiuni și principii cu un grad tot mai înalt de generalitate. Aici se poate invoca, grație scrisorii adresate lui Solovine, importanța teoriei relativității în modul de a gândi demersul științific formulat de Einstein: „Găsiți curios că eu consider posibilitatea de a

Cristina Ciobanu

Garden

înțelege lumea un miracol sau ca un mister etern. Ei bine *a priori* ne putem aștepta la o lume haotică care nu poate fi surprinsă în nici un fel de gândire. Am putea să ne așteptăm ca lumea să fie supusă legii numai în măsura în care intervenim noi cu inteligența noastră ordonatoare... Felul de ordine creat de principiul relativității este, dimpotrivă, de cu totul altă natură. Chiar dacă axiomele teoriei sunt formulate de oameni, succesul unei asemenea întreprinderi presupune un înalt grad de ordine a lumii obiective, pe care nu am fi autorizați cătuși de puțin să o așteptăm în mod *a priori*. Acesta este miracolul ce se întărește tot mai mult o dată cu dezvoltarea cunoștințelor noastre”.

Ce anume face ca criteriul științificității să fie nu numai un atribut al gândirii umane ci chiar al realității ca atare? Care este semnificația teoriei relativității în ceea ce privește acest rol al științificității? Întrebarea pe care o pune Einstein în ceea ce privește teoria generală a relativității era următoarea „Ce are în comun natura cu sistemele de coordonate introduse de noi și cu starea lor de mișcare?” Grație acestei teorii spațiul, timpul, cinematica „nu mai joacă rolul unui fundament independent de restul fizicii. Comportarea geometrică a corpurilor și mersul ceasornicilor depind mai degrabă de câmpurile gravitaționale care, la rândul lor, sunt generate de însăși substanța materială”. Nu vom intra în detalieri analitice. Am exprimat principal aceste considerații asupra teoriei relativității pentru a putea introduce respectând principiul coerenței observațiile lui Stephen W. Hawking referitoare la acest subiect: „Einstein a fost condus către această idee nu atât de rezultatele experimentale cât din dorința de a face ca două părți ale teoriei să se potrivească” (legile care guvernează câmpurile electrice și magnetice respectiv cele care guvernează mișcarea corpurilor). Semnificația acestei teorii are o importanță deosebită în ceea ce privește conceptul de științificitate. Conform observațiilor anterioare suntem îndreptățiti să afirmăm următoarele: nu numai că teoria relativității a produs o schimbare esențială în ceea ce privește modul de a concepe spațiul și timpul (redată de Hawking astfel „nu mai putem concepe spațiul și timpul ca niște entități veșnice, neafectate de ceea ce se întâmplă în univers . Acum ele devin cantități dinamice ce influențează și sunt influențate la rândul lor de evenimentele care se petrec în spațiul-timp”) ci repune în discuție o veche temă filosofică: științificitatea este un deziderat la efortului uman de a concepe realitatea sau realitatea însăși este ca atare? Credința lui Einstein în caracterul științific al realității însăși este argumentată și de celebra expresie a

acestuia „Dumnezeu nu joacă zaruri”. Reflectând asupra modului în care a fost elaborată teoria relativității suntem îndreptățiti să remarcăm preeminența factorului teoretic asupra celui experimental. Evident acceptarea acestei teorii nu este independentă de confirmarea prin observație. Totuși, ideea de spațiu curb nu este un dat al experienței directe. Faptul că experimentul a confirmat-o după enunțarea acestei teorii demonstrează puterea de apreciere a realului convertind vechile constatări experimentale în mod coerent. Practic, fără a putea analiza în mod riguros câte inferențe, abstracțiuni, deducții, sistematizări au fost necesare pentru a se împlini această teorie, ceea ce este într-adevăr „misterios” este că aparatul logico-matematic a funcționat cu adevărat științific respectând atât coerența internă cât și datele experimentale. Poate această victorie asupra realului l-a determinat pe Hawking să considere următoarele: „exemplul lui Einstein ilustrează bine dificultatea de a fi realist în filosofia științei, întrucât ceea ce noi considerăm realitate este condiționat de teoria la care aderăm”.

Lecția lui Einstein ne învață pur și simplu că ceea ce apare trebuie investigat în esența propriei apariții dar și că această esență este accesibilă tocmai grație științificității sale. Din această perspectivă gândirea și realitatea nu mai sunt concepute ca duale. Același lucru este vizibil și la Husserl însă într-o altă orientare. Dacă la Einstein se preconiza idealul științificității independent de „calitatea” de observator, la Husserl tocmai această calitate este esențială și anume lucrurile apar așa cum sunt și anume cum se oferă celui ce este pregătit să le primească. Precizăm că nu este vorba de o atitudine psihologică. Cercetarea fenomenologică este științifică grație deschiderii spre lucru, principiul fundamental fiind acela de a lăsa lucrul să survină în toate posibilitățile lui având credința că „undeva” în modul în care lucrurile îmi apar mie ca om ele sunt așa cum sunt, mod care nu se poate articula fără contribuția gândirii. Ceea ce apropie omul de știință și fizicianul în acest caz este credința în posibilitatea surprinderii lucrului prin cunoaștere. Idealul de științificitate deși este articulat diferit în funcție de instrumentele și aria de interes a domeniilor aferente rămâne în ambele cazuri ideal suprem al cunoașterii.

Peisajul teatral din Franța în pericol:

festivalele de la Aix și Avignon, puse sub semnul întrebării de grevele personalului de scenă. Datorii și finanțări precare, speranțe de succes în fața unui public adeseori de câteva persoane – micile teatre nu prea au vreo șansă. Noile reglementări ale șomajului le scade șansele de supraviețuire. Inegalabil de bogata viață teatrală franceză funcționează pe principiul unui contract social care permite liber profesioniștilor o susținere generoasă cu banii fondului de șomaj. Această finanțare nu este dependentă de realizări. Pentru unii, grevele sunt însă ca tăierea crengii de sub picioare: publicul nu pare prea interesat. Schimbarea condițiilor de acces la finanțări acutizează însă problemele. Demonștranți, oameni de teatru și public purtau T-shirturi cu: „Atenție! Cultura e în pericol”.

Neue Zürcher Zeitung: Habermas și conceptul de „nucleu european”.

Dezbaterea asupra valorilor europene fundamentale: în Frankfurter Rundschau („Civilizația necivilizată”) se vorbește despre Europa creștină, despre cruciade, dar se și trimite la Irak, la antisemitism, la Umanism, la Iluminism. „Europa se află în contradicție cu sine- societatea civilă, societatea tribală, comunitățile religioase coexistă.

În același timp, europenii de margine contraatacă. Ziarul Polytika din Varșovia: inițiativa „nucleului european amintește neplăcut de proiectul lui Kant: „Pentru o pace veșnică”, care, în același timp, nu protesta contra intervenției „europene” din 1795 în Polonia. Europa continuă să-și cultive eșafodajul feudal, constituit pe principiul seniorial. În cetatea „Nucleului european” domnește teama de barbarii din Răsărit.

Pe deasupra, replica dată de Silvio Berlusconi deputatului german în Parlamentul European, ne arată coloratură culturală și istorică a altor polarități europene. Politologul Gian Enrico Rusconi publică la editura Einaudi: Germania Italia Europa („o abordare cuprinzătoare a rolului prejudecăților în istoria ambelor țări în timpul ultimilor 150 de ani”). În New York Times, romancierul Roberto Pazzi: „Germanii sunt de pe Marte, italienii de pe Venus”

Papa Ioan Paul, enciclica „Ecclesia in Europa”:

„colaborarea internațională trebuie reconsiderată și anume în sensul unei culturi noi a solidarității”. Cotidianul Tageszeitung prezintă librăria pariziană Shakespeare & Company, și vizitele lui Allan Ginsberg, Lawrence Ferlinghetti: un loc plin de cărți, de literatură de viață culturală.

În rest: despre Tour de France, evenimentul fiecărei veri, anul acesta cu o prezență sportivă americană notabilă, deși pe frontul cultural continuă controversa transatlantică.

Spectacolul cu „Despre animale, oameni și zei” de Giorgio Barberio Corsetti, după „Metamorfozele” lui Ovidiu, prezentat în Carierele din Siracusa, copleșitor prin magia și măreția locului, multiplicare de înscenare și de soluțiile regizorale. Un eveniment.

Pe deasupra, din Literaturaia Gazeta aflăm câți litri de alcool se fac oficial pe an în Rusia și câți la negru. Raportul e cam 1 la 3. Oficializarea producției ar spori valoarea impozitelor încasate de stat și implicit, bugetul.

Festivalul de film de la Moscova:

profesionalizarea și comercializarea filmului rusesc - comedile și filmele cu gangsteri au mare căutare la public. În același timp, peisajul mediatic moscovit se înouăază datorită politicii.

Cultura de masă japoneză și moda Manga:

la Museo Correr, pictorul, sculptorul, artistul computerist și curatorul Takashi Murakami din Tokio, prezintă un amestec de Product Placement, pop-Estetics, modă, pictură și cultură japoneză de masă, „drăguță”. Moda primăverii și verii a fost marcată de sclipirea tipic Manga, de animismul Techno al acestor „samurai ai pop-art-ului”. De altfel constatăm și o enormă explozie de producții filmice cu supereroi de comics, printre ultimii fiind „Hulk”. În Germania, la a suta aniversare a lui Adorno, cultura pop este pusă în legătură și cu rezervele („mici burgheze”) ale filosofului față de senzorialitatea delănțuită a contemporanilor săi, doar că Adorno își orienta estetica sa avansată după cea a lui Alban Berg, iar contemporanii săi parcurgeau doar o mic burgheză revoluție senzorial-sexuală, în comparație cu generațiile de azi.

„Harry Potter și Ordinul Păsării Phoenix”

Pubertatea lui Harry Potter, dar nu numai: lumea nu este împărțită în buni și răi, chiar și lumea vrăjitorilor adultă este complicată și ambiguă, plină de nedreptăți. Cartea scânteiază de mitologie și basm, de folclor, antropologie, religii comparate, ca un minunat foc de artificii: cultură pop, jocuri de cuvinte, măiestrie și groază apocaliptică: adevăratul vrăjitor este autorul.

Nici Harry Potter nu scapă de pirateria internet. Cartea a putut fi copiată ca e-book de pe internet, mai mult, ea are o prezentare asemănătoare unei cărți, însă cuprinde și hiperlink-uri către fiecare capitol și explicații de termeni precum „văjthaç”. Cartea poate fi găsită în limba engleză pe aproape toate marile rețele file-sharing, la fel ca și imitații mai mult sau mai puțin reușite, făcute de amatori. Aceste rețele nu produc nici un fel de venit și erau până acum căutate pentru muzica, mai ales. Proiecte precum „Gutenberg” oferă deja mii de titluri de cărți, disponibile gratuit prin internet. Precum în cadrul muzicii și materialelor video, cea mai puternică forță în structurarea pieței de carte vor deveni rețelele și programele de file-sharing (participare la liste de fișiere de pe calculatoarele personale a milioane de posesori privați, legați la internet).

În presa americană și europeană au apărut materiale legate de aspectul automatizării depline a unor mașini de căutare, precum este Google provoacă interes, teamă (de „pericolele”, inteligenței artificiale) și îngrijorare: nu știm de loc cum funcționează aceste programe și totuși le folosim. Mai mult, s-a constatat și că foarte multe calculatoare au diverse programe virusate fără știrea proprietarilor, care le utilizează așa în continuare. Virușii mai noi, ca SoBig sau Blaster, au componente care tind să comunice cu serverele care le-au produs, fără știrea celor care le au în calculatoare.

Mai există și programe minuscule care spionează, adică îți caută conținutul cardului de credite și alte informații din propria poștă electronică.

Asemenea și alte aspecte ale globalizării abordează și Ralf Dahrendorf, cunoscutul sociolog,

fost director al London School of Economics, în cartea sa „În căutarea unei noi ordini” sau Richard Derber în „O singură lume”.

New York Times Book Review: „Absolutely American...”, de David Lipsky, editor la „Rolling Stone Magazine”: o superbă descriere a culturii militare moderne. Două sisteme de valori în confruntare: disciplina militară, sacrificiul de sine, datoria, onoarea, curajul și violența controlată dar sălbatică și valorile sociale – libertatea, exprimarea de sine, plăcerea și valorile materiale.

„Kate Remembered”, Conversații cu Katherine Hepburn: acum, la dispariția ei. O legendă americană, neîmblânzire și decență, trei Oscaruri. O altă Americă.

Societatea-spectacol, schimbarea iconografică

La Universitatea din Muenchen, istoricul Willibald Sauerlander vede vizita președintelui Bush pe portavionul USS Abraham Lincoln drept o reprezentare (conștientă sau nu) cu mijloace de ceremonial și imagini asemănătoare celor folosite de romani. Doar că așa ceva nu se cumpără, nici nu se consumă: dacă nu crezi în aceste „icoane”, atunci nu-ți rămâne decât să le distrugi.

La New York, dezbaterea supra „Nivelului Zero”

(Ground Zero) continuă. Proiectul lui Daniel Libeskind (Turnul Libertății) devine miză politică, filmul „September 11”, prezentat public abia acum solicită la o privire proaspătă asupra catastrofei, în timp ce, la sfârșitul lui august, publicarea unor transcrieri ale comunicațiilor radio și telefonice din timpul minutelor de groază ne readuc la nivelul omenescului în luptă cu stihiele: efortul de a supraviețui în condiții aproape lipsite de speranță, sacrificiul de sine și neputința extremă.

Au plecat dintre noi:

Compay Segundo, marele senior al Son-ului, de la Buena Vista Social Club. Revitalizarea carierei sale se datorează filmului lui Wim Wenders și albumului omonim. A supraviețuit confecționând țigări. O tulburătoare punte către viața muzicală pre-revoluționară din Havana.

De asemenea, au decedat saxofonistul Benny Carter și cântăreața Celia Cruz, micuța forță a muzicii Latino, „la Reina de la Salsa”, născută și ea la Havana, influențată de muzica insulei natale, dar și de cea din Puerto Rico și din Republica Dominicană. Prezentarea situației financiare a proiectelor marilor case de film ne arată pe primul loc Walt Disney Studios cu „În căutarea lui Nemo” (desene animate, 330 de milioane de dolari) și „Pirații din Caraibe- Blestemul perlei negre” (de Johnny Depp, 261 milioane).

Un alt film, „Norfolk”, al fraților Mark și Michael Polish (Paramount Films), prezintă influențe literare, vizuale și folclorice evidente, care ne duc în mod mistic în trecutul Americii, împletite într-o poveste cu îngeri, ce se petrece în 1950 și descrie o localitate supusă evacuării pentru construcția unui baraj.

Pagină realizată de
SORIN T. ȘTEFAN

■ Ioan-Pavel Azap

Identitate

Identity. SUA, 2003. Regia: James Mangold.
Scenariul: Michael Cooney. Cu: John Cusack,
Ray Liotta, Amanda Peet, John Hawkes, Alfred
Molina.

Este reconfortant (în lipsa capodoperelor, del!) să vezi un film care folosește locuri comune, ingrediente cunoscute și care reușește să nu fie supărător. Identitate izbutește acest lucru: să fie un film bun, fără a avea vreo pretenție de originalitate.

Inițial, filmul lasă impresia unei „drame domestice”: o ploaie torențială, un accident de mașină, zece oameni blocați într-un motel. Încet, încet fiecare personaj - un fost polițist, o fostă vedetă de cinema, o fostă prostituată (cam mulți foști, e drept!), doi tineri căsătoriți, un polițist și un pușcăriaș, o familie de trei persoane (părinți și un puști) și recepționerul - începe să-și dezvăluie părțile ascunse, secretele, să prindă contur, să dobândească individualitate. Fiecare dintre ei are un secret, nu neapărat infamant, dar pe care ar prefera să nu-l facă public. În momentul în care încep crimele, oricine, cu excepția primei victime (nu suntem, totuși, în Zece negri miute!), poate fi criminalul. Chiar dacă suspansul e bine întreținut, mai ales în condițiile în care acțiunea se petrece într-un singur loc, motelul și dependințele, la un moment dat crimele încep să plictisească și să devină schematice. Și aici intervine „gag”-ul: în a doua jumătate a filmului, cu minute bune înainte de final, suspansul este anulat prin dezvăluirea cauzei crimelor, dar nu și a criminalului. Evident, lucrurile nu se opresc aici și până în finalul propriu-zis vom mai avea parte de surprize.

Una peste alta, chiar dacă nu este un film care să facă istorie sau „prozeliți” (deși o continuare

nu este exclusă), Identitate este o peliculă vizionabilă, un thriller făcut cu profesionalism, fără stridențe sau accente moralizatoare. Oricum, nu regretă banii dați pe bilet. La nivelul interpretării este de remarcat ansamblul de actori, fără a se individualiza în mod deosebit vreunul, ceea ce este o performanță dacă avem în vedere că în distribuție sunt doi „grei” ai cinematografului american: John Cusack și Ray Liotta.

Dragoste „mortală”

Anglia / SUA, 2002. Regia: Nick Hurran.
Scenariul: Frederick Ponzlov. Cu: Brenda Blethyn, Christopher Walken, Alfred Molina, Lee Evans, Naomi Wats, Ena Cohen, Maggs Harries, Beverly Hotsprongs.

O comedie de o extraordinară savoare, Dragoste „mortală” pornește de la eterna poveste a primei iubiri, primă iubire care, în cazul personajelor din film, este și ultima (e drept că la un interval de trezeci și ceva de ani!).

Boris Plotz (Alfred Molina), proprietarul unei firme de pompe funebre dintr-un orașel din Anglia, o iubește încă din adolescență pe Betty (Brenda Blethyn). Timid din fire, îi (și își) mărturisește dragoste abia... după treizeci de ani de la prima întâlnire. Dar Betty e căsătorită, iar divorțul nu intră în vederile ei. Așa că Boris pune la cale un plan „diabolic”: inscenează moartea lui Betty, pentru a putea să fugă împreună în lume. Un alt plan al poveștii este veșnicul duel cu firma concurentă, condusă de Featherbed (Christopher Walken), un american care vrea nici mai mult nici

mai puțin decât să revoluționeze „arta” pompelor funebre, organizând înmormântări tematice, pornind de la fanteziile neîmplinite ale decedatului.

Ceea ce dă farmec filmul este, în primul rând, minuțiozitatea cu care este construit scenariul, firele narative intersectându-se dezinvolt, dialogurile de o naturalețe cuceritoare, încărcate de umor „calm”, britanic, discret dar cu atât mai percutat. Nu sunt neglijate nici personajele de plan secund: credibile, cu personalitate (nu simplă figurație), oferind chiar gaguri în planul doi al imaginii, ușor de scăpat decât spectatorul nu este atent. De asemenea, jocul actoricesc este (aproape) perfect, Christopher Walken și Alfred Molina, deși actori diferiți temperamental, reușind să-și susțină partiturile cu nonșalanță și într-o armonie mai mult decât agreabilă.

Un film de revăzut, Dragoste „mortală” ar putea fi foarte bine folosit și ca material didactic în școlile de profil, mai ales pentru (rarii, pușinii, de altfel) comediografi din cinematograful românesc.

„Orele”: Cuvânt și imagine

■ Alexandru Jurcan

La editura Polirom a apărut în 2003 romanul Orele de Michael Cunningham, în traducerea (excelentă) a Magdei Teodorescu. Autorul s-a născut în 1952 în statul Ohio și a scris romanele *O casă de la capătul lumii*, (1990); *Carne și sânge*, (1995) și *The Hours*, (*Orele*) în 1998. Regizorul Stephen Daldry s-a grăbit să ecranizeze romanul, distribuind actori de excepție (Nicole Kidman, Meryl Streep, Julianne Moore, Ed Harris, Jeff Daniels, Claire Danes) în rolurile principale și obținând premii importante (Globul de Aur, Ursul de Argint, Oscarul pentru Nicole Kidman). În prologul romanului e prezentată sinuciderea Virginiei Woolf în 1941, după care se succed capitole cu titlurile *Dna Dalloway*, *Dna Woolf*, *Dna Brown*.

Compoziția romanului e impecabilă, orchestrarea narativă surmontează decalajele temporale (anii '90, '50, '23) reușind un tot unitar și sugerând impenetrabilul. Filmul *Orele* pălește în fața literaturii, făcând slalom printre expresii absolut

intraductibile filmic, instaurând forța cuvântului: „misterios de veselă”, „mirosul cârnii de vacă pe care o fierbe Nelly”, „o grandoare tragică”, „morocâneala domestică”, „o senzație de neființă” etc. În film vedem camera lui Richard, însă, nicidecum nu percepem „un miros fetid de murdărie în stare avansată de mucegăire; miroase a putreziciune ireversibilă”. Unde greșete filmul? În peceata unui patetism, pe care romanul nu-l conține, dar și în muzica pe alocuri pleonastică. Valoarea filmului constă în câteva imagini de excepție: trupul Virginiei spintecând apa, liftul privit de sus, ca o crudă disecție, apa năvălind de sub patul hotelului etc. Și nu numai. Dacă filmul sugerează relațiile aberante ale unor personaje, cartea este mai tranșantă în numirea homosexualității, fără vreo aprofundare. La un moment dat ai senzația că acele momente încearcă să alunge singurătatea, că se constituie într-un scut aleatoriu, de parcă s-ar afirma: „Am trăit orice în afară de ce aș fi dorit”. Cartea fascinează prin sugestii inefabile, prin nuanțe, gesturi, prin

fluxul narativ absolut ireproșabil. Filmul selectează, se grăbește, pune accente, încearcă rezolvări brutale sau facile. Și, totuși, personajele filmului strălucesc, grație actorilor. Meryl Streep domină printr-un magnetism tainic. Ed Harris crează senzația unui mister putred, iar Nicole Kidman reușește o mare performanță în rolul Virginiei. Caruselul coșmaresc al „vocilor”, al personajelor care-o băntuie, s-a întipărit pe chipul ei, făcând-o de nerecunoscut. O tristețe a tenebrelor, a vizionarului, a „albatrosului” ce nu încapă în tipare - toate acestea îi aparțin. „Norocul” creatorului este că „trăiește două vieți” în același timp. Filmul *Orele* n-ar fi putut exista fără romanul lui Michael Cunningham. Vrând-nevrând, el trimite la literatură, fără a-și asuma supremația, îndemnându-ne să cunoaștem senzația unui personaj care, pe tren, simțea „un fel de fericire despre care-și imagina că o simt doar spiritele, eliberate de trupurile lor pământeste, dar încă stăpâne pe eul lor esențial”.

Cristina Ciobanu și a sa Fundație XXI

■ Ioan Mușlea

Mai mult sau mai puțin întâmplător, în ultimii ani am ajuns, o dată sau de două ori, la Bacău. Întâia oară, cu toate că știam prea bine că eram pe cale să pun piciorul în chiar târgul lui Bacovia, am fost cam îngrijorat, cunoscând - la fel ca toată lumea - că voi avea de-a face cu unul din locurile unde nu se (prea) întâmplă mare lucru. Nu mică mi-a fost surprinderea când - într-o elegantă galerie de artă - m-am pomenit confruntat cu o manifestare artistică de primă mână. Nimerisem fără să știu la vernisajul unui ansamblu de lucrări semnate de plasticiana Cristina Ciobanu. Viziunea sa, la fel ca mijloacele de exprimare *puse în joc/scoase la vedere*, nu erau cu nimic mai prejos de tot ceea ce putem vedea - nu foarte des, de altfel - în galeriile "serioase" din Capitală sau, mă rog, din Cluj. În fond, mi-am zis, era în firea lucrurilor ca, tocmai în *fieful* unui Ilie Boca, să se *întâmpile ceva...* mai de soi. Dar cine este, în fond, această Cristina Ciobanu?

În doar câteva cuvinte, să notăm că este născută la Bacău (1956); în 1980, avea să devină *graduated from the Academy of Fine Arts (Bucharest)*, iar peste puțină vreme era primită în UAP.

În anii de studenție a beneficiat de îndrumările unor profesori/maestri de excepție (Lucia Ioan și Costel Badea).

Ieșirea în lume a artistei n-a întârziat să se facă remarcată, ajungând în scurtă vreme să devină o prezență extrem de originală în nenumăratele domenii plastice abordate: pictură, grafică, scenografie, crație vestimentară sau ilustrație de carte și afiș cultural. O vom regăsi, sistematic, în chip de *participant/actant* cu prilejul celor mai importante expoziții de grup, luptându-se, concommitent, pentru a ieși cât mai des *în față* în nenumărate manifestări *personale*; în chip logic și firesc, nu va întârzia nici recunoașterea oficială a calităților sale ieșite din comun. Astfel că - în anul 1981 - va fi acceptată la Trienală de Scenografie, iar în 1993, cu prilejul *Saloanelor Moldovei*, strădaniile sale vor fi încununete cu Marele Premiu al Ministerului Culturii.

Cristina Ciobanu pare a fi neobosită, nepuizibilă, activitatea sa expozițională devenind de-a dreptul... *sufocantă* dacă vom trece în revistă numeroasele sale participări la importante evenimente internaționale fie că era vorba de expoziții de grup fie în cadrul mai restrâns al *personalelor*. Astăzi, picturile sale *îmbogățesc*, literalmente, o seamă de colecții particulare atât în țară cât și pe meleaguri străine.

Într-un cu totul alt plan, o vom regăsi pe artistă, în chip deloc surprinzător, într-un domeniu oarecum diferit *militând* în vederea promovării artei românești și a încurajării schimburilor culturale dintre România și țările unui Apus de care am fost atâta vreme ținută la distanță.

Pentru a-și atinge scopurile atât de generoase, în anul 1996, Cristina Ciobanu va înființa FUNDATIA XXI, prin intermediul căreia - cu toate că n-a beneficiat de posibilități „spectaculoase” - va izbuti, uimitor de iute, o performanță rarissimă: organizarea a 26 de expoziții și *happening-uri* în multe dintre cele mai importante țări europene (Elveția, Italia, Finlanda) și ajungând în cele din urmă să *forțeze* chiar și „porțile”... Indiei. O afirmate aparte leagă, se pare, Fundația de spațiul și lumea atât de aparte ale Finlandei așa încât nu a surprins pe nimeni faptul că - din câte știm - unul dintre cele

mai de seamă evenimente duse la bun sfârșit de Cristina Ciobanu se va fi petrecut la sfârșitul anului 1998, când - în preajma Crăciunului - o selecție, pe cât de generoasă pe atât de exigentă, din opera mai multor pictori români și finlandezi a putut fi văzută în sălile splendide ale *CITY COUNCIL ART GALLERY* din Riihimaki (Finlanda). Dintre români îi vom aminti pe Ilie Boca, Marcel Chirnoagă, Cristina Ciobanu și pe Carmen Poenaru. Manifestarea s-a bucurat de un succes neașteptat, iar ecurile din presă au întrecut orice așteptări. În perspectiva unui viitor ce se întrevede promițător, intențiile Fundației ținesc o lărgire a spectrului activităților mergând înspre multiculturalism așa încât, începând cu anul 2004, manifestările vor strânge laolaltă scriitori, muzicieni, cinești sau/și oameni de teatru.

Din câte am aflat, între 22 mai și 21 iunie, a avut loc în Elveția, la Berna, în spațiul privilegiat al *pinnetelor boltite* ale Galeriei KUNSTREICH, cea mai recentă *personală* a Cristinei CIUBOTARU. Cu acest prilej, atașatul cultural al României, poetul Vasile Igna, a rostit o scurtă cuvântare al cărei text îl reproducem în aceste pagini ale „Tribunei” împreună cu transcrierea unei intervenții *live* a *Magdei Cârnelci*, binecunoscută specialistă în cele mai noi tendințe ale artelor plastice ale prezentului.

Cristina Ciobanu Moonshine IV

■ Magda Cârnelci Armonia contrariilor

Într-un fel prea puțin feminin atacă pânza ori hârtia tânăra artistă Cristina Ciobanu. Existând o violență conținută pe cât manifestă în gestualismul brusc, decis, al tușelor încercate de o cromatică intensă, electrizantă. Trăsături aspre, acide, se suprapun cu forță peste aparițiile fantomatice de forme aproape limpezi, aproape lizibile. E o lume vizuală în ebulție, în emergență. Ceva se prefigurează, ceva se ascunde, la marginea dintre configurabil și amorf, pe muchia dintre abstracție și figurație. Pare că tânăra artistă tatonază încă posibilitățile nelimitate ale unui spațiu de joc și ale unor unelte vizuale fascinante. Pare că ea are încă frisonul culorii pure ca revelație a unei forme de energie palpabilă ce îmbină manifestarea policromă a realului. Și crede încă că atât ușă abruptă e o descărcare totală a eului pictorial. Imaginile sale nu au siguranță, dar au mult curaj. Între tentația figurativismului realist ori neo-expressionist și tendința abstracției gestuale, ea alege destul de decis ultima variantă, care nu-i și cea mai comodă. Dar formula sa de non-figurație rămâne vie, agilă, tocmai pentru că mai păstrează în ea urme, sămburi, aluzii din panoplia bogată, fastuoasă a formelor recunoscutibile în real. Se

simte în această pictură o luptă între gestualitate și formă, între tatonarea haosului cromatic și o secretă dorință de ordine plastică - ca și când testând o formulă virilă, feminitatea ei intrinsecă ar visa o armonie a contrariilor. Aici mi se pare că stă tensiunea ascunsă, fertilă a picturii Cristinei Ciobanu, dintre care probabil că ea va ști să extragă în continuare nuclee palpitânde, intense de pură pictură.

■ Vasile Igna „Forme de aur și lumini de argint”

Se reproșează adesea artistului modern excesiva centrare asupra sinelui, faptul că nu se ascultă decât pe el, că înalță un cult proprii persoane. Motive mai mult sau mai puțin limpezi sunt invocate spre a justifica o asemenea atitudine. Și într-adevăr, numeroși plasticieni contemporani recurg în lucrările lor la o asemenea, deloc reprobabilă, atitudine. Trebuie să spunem de la început: Cristina Ciobanu nu face parte din această categorie. Sensibilitatea ei a ales să se exprime într-o altă manieră și expoziția deschisă la sfârșitul lunii mai, la prestigioasa galerie *Kunstreich* din Berna, o dovedește pe deplin.

Cristina Ciobanu a ales să dea întâietate culorii în detrimentul figurativului, acesta din urmă fiind, cum se știe, profund atașat reprezentării formelor lumii vizibile. Maniera ei de a concepe pictura are cu totul alte resorturi și, drept consecință, alte rezultate. Fermitatea liniei și dispunerea volumelor, compoziția „*clasică*” sunt înlocuite cu un joc savant (deși aparent aleatoriu) al planurilor care împarte suprafața în câmpuri ce se atrag, se susțin sau se resping reciproc. De unde și senzația de mare libertate a compoziției, alternanța ritmurilor, evanescența aproape hieratică a elementelor. Nimic nu este deplin configurat, totul este în mișcare, pe cale de a se face și a prinde trup. *Echivocal* pânzelor sale este un apel permanent la memorie, a unei memorii care protejează și susține. În această propensiune evocatoare își are, probabil, originea și încercarea Cristinei Ciobanu de a ne descifra misterioasa lume orientală (poate bizantină?), copleșită de strălucirile *aurului*. Tot astfel preferința, aș spune fascinația, ei pentru *alb și argintiu* mi se par a fi semnul căutării „*alte lumi*”, în care sufletul își poate găsi liniștea pierdută. Mirajul acestei „*alte lumi*” este permanent iar argintul, alburile, griurile așezate în pastă subțire sunt solii luminii care vine de acolo, iradiind puternic și acoperind cu irizările ei un cotidian neliniștitor și obsedant. Cu aceleași efecte este întrebuițat și aurul sau purpuriul, precum și rarele tușe de albastru, care tulbură liniștea suprafețelor, deschizându-se ca niște ferestre spre cer. În ciuda nonfigurativului, sau poate tocmai de aceea, pânzele sale „*ântă*”. Cântă asemenea unor vitralii (artă cu care pictura sa este, neîndoios, înrudită) aflate sub asaltul luminii, o muzică îndepărtată, calmă, insinuantă. Aspirația spre serenitate și puritate este omniprezentă și acordă coerență și unitate unui travaliu artistic de o remarcabilă forță imaginativă. În această perioadă de incertitudini și bulversări, arta nu mai este un simplu refugiu. Ea este speranța renașterii generozității și a reînțoarcerii la spiritualitate. Sub aceste două semne, expoziția berneză a Cristinei Ciobanu confirmă un drum și o vocație.

Pe urmele lui Goliathus

■ Ștefan Manasia

Prin ce mai poate azi face față un muzeu zoologic - sau oricare dintre suratele lui - concurenței neloiale a posturilor t.v., de pildă *Animal Planet* și *Discovery Channel*? Își va păstra oare farmecul din copilărie, sau mic, vizitatorului trecut de douăzeci de ani, îmi va părea o conservă cu amintiri, prăfuită?

Cu aceste gânduri am luat, într-o dimineață de mai, calea complexului studentesc Hașdeu, la poalele căruia, într-o clădire veche, stil englezesc, funcționează sus-numitul muzeu. Însoțit de aceleași gânduri am parcurs culoarele printre primele șiruri de vitrine, printre fragilul nautil și scoici sidefii-roz, asemeni unor cărnuri moi, fragede. M-am oprit, cărtărescian & cuminte, în

fața vitrinei cu fluturi sud-americani, unde un *Morpho Electra* își desfășura faldurile albastru electric, metalizat. Bordura cafenie a aripilor denota că e, totuși, o frumusețe rece, impersonală. Un *Eresia Acreina*, în schimb, se deschide ca o umbrelă micuță, din celofan, aripi străvezii și-l închipuie demn strămoș al biplanelor din primul Război Mondial. Apoi, amintindu-mi că adolescentul Mircea Eliade făcuse o pasiune pentru coleoptere, nu m-am putut opri nici eu să admir un *Megalosoma Elephas* brazilian, gândac de 'talie' elefantină, și, mai cu seamă, pe *Goliathus*, un congolez diform și imens, negru-acaju, cu picioare uriașe - gândac-păianjen ce emană teroarea probabil pentru a scăpa de prădători.

Am coborât, după aceea, ca într-un roman labirintic, terifiant, treptele metalice care duc la subsolul muzeului - unde este amenajat un „Vivariu”, adăpost perfect pentru reptilele ce sunt blazonul colecției: vipera de bambus, chiriașă sosită din Filipine, de un verde fosforescent, ca o banană necoaptă, vipera africană, primitivă, respirând liniștit, sau - my favourite - *Testudo hermanni*, țestoasa de uscat, originară din Banat, consumatoare pătimașă de păpădie, trifoi, cireșe, corcodușe, prune, mâncăruri dulci & succulente.

Am urcat înapoi treptele metalice, am ieșit din „Muzeul Zoologic” ca dintr-un cinematograf, ori ca din fața televizorului pe ecranul căruia rulează documentare animal-planetare.

„Muzeul Zoologic” din Cluj-Napoca Obiectiv didactic și turistic

■ Delia Ceuca

Renumele europene pe care Clujul universitar și-l dobândise la sfârșitul primului deceniu al secolului XX, după înființarea Universității Daciei Superioare în 1919, se datorează, printre alte figuri marcante, și profesorilor biologi Alexandru Borza și Emil Racoviță, cel din urmă fiind primul titular al Catedrei de Biologie generală din România, înființată în 1920.

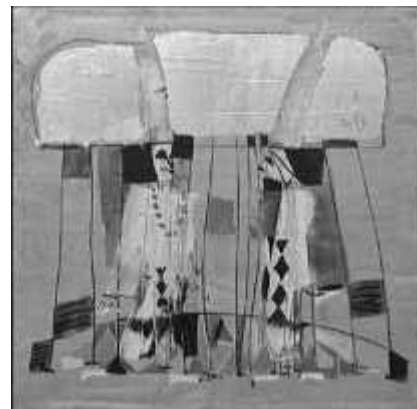
Situat la parterul Facultății de Biologie, Muzeul Zoologic reprezintă o solidă bază de învățământ pentru studenții facultății noastre, cât și pentru celelalte de profil din țară. Ca valoare științifică, el ocupă al doilea loc pe țară, după cunoscutul muzeu „Grigore Antipa” de la București, suprafața sa fiind de aproximativ 700 m pătrați. Mobilierul în care se află exponatele este confecționat din lemn de cedru canadian. Muzeul, practic, este alcătuit din trei componente: expoziția propriu-zisă, sala colecțiilor științifice și rezervele. Dintre acestea, doar prima este destinată vizitării de către publicul doritor, celelalte două sunt puse la dispoziția exclusivă a personalului muzeului, catedrei de zoologie și cercetătorilor de specialitate. Expoziția cuprinde specii autohtone, dar și foarte multe exotice, încăperile fiind - și din acest punct de vedere - un adevărat laborator pentru studenți.

Un rol deosebit l-a avut și Expediția Română Transafricană din 1971, la care au participat și cercetători clujeni și de pe urma căreia s-au putut face numeroase completări ale materialului existent, cu piese exotice originare africane. În ceea ce privește aspectul expoziției, s-a ținut seama de latura filogenetică și sistematică, începând cu protozoarele și terminând cu mamiferele, ilustrând astfel evoluția regnului animal. Totodată, în partea centrală a muzeului, exponatele sunt prezentate în diorame care înfățișează animalele în mediul lor de trai, executat în așa fel, încât să simuleze cât mai perfect mediul natural. Câteva dintre acestea reprezintă imagini din Delta Dunării, Bărăgan, zona muntoasă și zona stepică de câmpie.

Printre raritățile faunistice românești - pe care muzeul le expune privirilor - se numără, dintre

pești, șipul (*Acipenser sturio*), asperetele (*Romanichthys valsanicola*), care trăiește doar în râul Argeș și în câțiva afluenți ai acestuia (motiv pentru care este considerat endemism), batracieni ca tritonul-de-munte (*Triturus alpestris*) - de asemenea endemism, țestoasa dobrogeană (*Testudo hermanni*). Dintre păsări, mai deosebite sunt cocoșul-de-munte (*Tetrao urogalus*), cocoșul-de-mesteacă (*Lyrurus tetrix*), barza-neagră (*Ciconia nigra*), cocorul-mare (*Grus grus*), dropia (*Otis tarda*), spârcaciul (*Otis tetrax*), striga (*Tyto alba*). Zăganul, (*Gypaëtus barbatus*), sigur dispărut din fauna țării, este reprezentat doar printr-un juvenil. Se pare că nici celelalte specii, ca vulturul pleșuv-sur (*Gyps fulvus*) și vulturul pleșuv-negru (*Aegypius monachus*), n-ar mai exista în fauna noastră. Singurul existent este vulturul pleșuv alb (*Neophron percnopterus*). Din grupul mamiferelor putem aminti marmota alpină (*Marmota marmota*), care a fost introdusă în Pietrosul Rodnei și Retezat, muflonul (*Ovis musimon*), introdus în Dobrogea, șacalul (*Canis aureus*), care se poate observa câteodată în sudul Olteniei. Această specie apare la noi atunci când peste Dunărea înghețată se formează un pod de gheață peste care el poate trece, urcând din sudul ei. De asemenea, în Delta, mai precis în partea estică, este prezent câteodată câinele-enot (*Nyctereutes procyonoides*).

Formele exotice dau farmec muzeului - ele prezintă importanță atât prin faptul că sunt aduse din locuri foarte îndepărtate, deci greu de procurat, cât și prin curiozități ale comportamentului, pe care muzeograful, în timpul expunerii, le poate menționa. Câteva din aceste exponate sunt: fluturii *Morpho* din America de Sud, tarantula (*Mygale avicularia*) din același areal, scoica-de-perle (*Meleagrina margaritifera*) și nautilul (*Nautilus pompilius*) din Oceanul Indian și Pacific, ultimul fiind o adevărată fosilă vie; Tuatara (*Sphenodon punctatus*), o altă fosilă vie, se găsește numai în câteva insule mici de la nordul Noii Zeelande; pitonul (*Pitthon sp.*) din sud-vestul Asiei; grupul de struți, provenind din Africa, Australia și America de Sud; pasărea-paradisului (*Paradisaea*

Cristina Ciobanu

Teatru II

apoda) din Noua Guinee; grupul de colibri caracteristic avifaunei celor două Americi; vitrina cu Marsupiale și Monotreme din Australia; pangolinul (*Manis pentadactyla*) din India, Ceylon, China sau Indonezia; tatuul (*Dasyypus sexcintus*) din America de Nord; mangusta (*Herpestes ichneumon*) din India; grupul marilor carnivore și multe altele.

Muzeul mai prezintă și o colecție de ouă de păsări atât din fauna autohtonă, cât și din cea exotică. Există, de asemenea, și o sală în care se află expuse scheletele diferitelor animale, prezentate integral, sau doar părți componente ale acestora. O vitrină specială este destinată pieselor de anatomică comparată, iar o alta cuprinde două aspecte ale grupurilor de nevertebrate, piese anatomice și stadii de metamorfoză.

Relativ recent a fost amenajată o sală unde se află colecții cinegetice (donate) din fauna românească, cât și piese cinegetice exotice.

Aceasta este numai o foarte sumară prezentare a ceea ce cuprinde Muzeul Zoologic în cele șapte săli de vizitare. Mai precizăm că adresa este str. Clinicilor nr. 5-7, iar orarul de funcționare este zilnic, între orele 9-15, iar sâmbăta și duminica, orele 10-14.

Doza de senzaționalism din fiecare după-amiază

■ Delia Cristina Balaban

Emisiunile de știri au constituit în ultimii ani cu siguranță subiectul mai multor studii de specialitate. S-au dezvoltat în timp teorii și concepte privitoare la calitatea informației, la factorii informaționali care joacă un rol important în procesul de selecție a știrilor. Cercetătorii și-au focalizat atenția cu precădere asupra principalelor emisiuni de știri, problematice „știrilor de bulevard” (termen de specialitate utilizat pentru desemnarea știrilor cu subiecte din viața cotidiană, din viața starurilor) nefiind atât de amplu tratată. Apariția acestei categorii de emisiuni de știri trebuie pusă în relație cu întreg procesul de tabloidizare a presei românești. În ultima sa lucrare „*Mass-media în România post-comunistă*”, Mihai Coman vorbește despre acest proces astfel „de ani de zile publicul este bombardat cu subiecte minore, prezentate și cum ar fi realități, evenimente sau procese de mare însemnătate, în timp ce faptele sau tendințele majore cu care oamenii se confruntă zilnic sunt minimizezate sau reduse la notele scandaloase.

„Senzaționalizarea” vieții de zi cu zi conduce la stereotipie; excesele stârnesc un interes anecdotic și slăbesc atât ideea de informare cât și nevoia de informare. Corespondentul în televiziune al paginilor de ziar cu multe poze, cu titluri cât mai senzaționale scrise cu litere mari, sunt emisiunile de știri de la ora cinci. Prin ce se deosebesc aceste emisiuni de principalele emisiuni de știri, difuzate de marea majoritate a ofertanților de televiziune publici sau privați din România între

orele 18 și 20 de emisiunile de știri de la ora cinci? Știrile după-amiezii sunt știri despre oameni obișnuiți, nu despre persoane sau națiuni-elite. Evenimentele a căror protagoniști sunt ar trebui să fie evenimente neobișnuite, care însă grație frecvenței devin obișnuite: nu există emisiune fără criminalitate sub forma unei crime pasionale sau a unei cauzate de consumul excesiv de alcool, în cel mai rău caz cota de victime pe emisiune este realizată grație unui accident rutier.

Emisiunile de știri în formula „Știrile de la ora 5”, „Focus 5” nu sunt o invenție românească, emisiuni similare pot fi întâlnite și în programele de televiziune ale altor țări din Europa. Diferența constă însă în primul rând în faptul că aceste emisiuni nu sunt prezentate din studioul principal de știri, ci într-un studio aparte cu moderatori îmbrăcați într-o ținută lejeră și care de cele mai multe ori se adresează publicului în picioare. Chiar dacă aceste amănunte par lipsite de importanță, ele transmit un mesaj și anume acela că nu este vorba de știri cu o relevanță atât de mare. În România, în schimb, unde chiar și emisiunile principale de știri abundă de soft news (dacă chiar este nevoie de o traducere a termenului atunci: știri ușoare), mesajul subtil al înscenării media a emisiunilor de știri din România este acela că în această țară se petrec crime la tot pasul. „Jurnalul știrilor șocante tratate omenește”, sloganul „Focus 5” sintetizează principiile de selecție și de prezentare ale acestor genuri de emisiuni. Transmisii în direct de la corespondenții din

cele mai importante studiouri teritoriale, martori oculari intervievați sunt doar câteva dintre modalitățile de prezentare prin intermediul cărora este sugerată artificial ideea de relevanță tematică. În plus știrile după-amiezii, „știri despre oameni obișnuiți”, trebuie să fie „aproape” de telespectatorii lor, cu alte cuvinte ideea de „local” este foarte importantă.

Acest gen de emisiuni, nu întâmplător transmise pe post după-amiază au un public țintă majoritar feminin, de vârstă medie sau înaintată și de educație cel mult medie. Existența unor astfel de emisiuni nu trebuie problematizată excesiv. În vremurile de glorie ale emisiunii „Chestiunea zilei”, Florin Călinescu compara oferta de televiziune cu oferta de produse dintr-un magazin unde clientul vine și-și alege ce dorește. Pornind de la această comparație îmi permit să afirm că dacă majoritatea clienților cer un anumit gen de produse care nu excelează prin calitate, magazinul se va aproviziona exclusiv cu acest tip de produse, iar cele calitativ superioare fie vor deveni mai scumpe fie nu-și vor mai găsi locul în magazin. La fel și cu oferta de programe de televiziune. Problema nu este că există acest gen de emisiuni, o reinterpretare mediatică a ritualului băutului de ceai de la ora cinci, întâlniri la care se mai discutau și ultimele bârfe din cartier, problema este că acest gen de știri invadează toate emisiunile de gen. Este adevărat că unul dintre factorii informaționali importanți în selecția evenimentelor ce devin știri este negativismul, dar acesta este un singur factor dintr-o listă care în funcție de autor conține minimum încă unsprezece alți factori. ■

Concursuri literare

Organizatorii actualelor ediții ale „Colocviilor George Coșbuc” și „Saloanelor Liviu Rebreanu”, Uniunea Scriitorilor din România, Inspectoratul Școlar Județean al jud. Bistrița-Năsăud, Cenaclul „George Coșbuc”, Primăria Coșbuc, Asociația Națională a Caselor de Cultură a Sindicatelor din România (Casa de Cultură a Sindicatelor Bistrița), Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național a Județului Bistrița-Năsăud, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, Primăria Municipiului Bistrița, Biblioteca Județeană, Casa Corpului Didactic Bistrița, Primăriile Târlăuș, Năsăud și Maieru anunță desfășurarea Festivalului Național de Poezie „George Coșbuc” ediția XIX, 4-5 octombrie 2003 și a Festivalului de Proză „Liviu Rebreanu” în perioada 26-28 noiembrie 2000.

Actuala ediție a Festivalului de Poezie cuprinde următoarele secțiuni de concurs:

I. Concurs pentru volume de versuri publicate în perioada 2002-2003;

II. Concurs pentru volume în manuscris ale autorilor nedebutanți;

III. Concurs de poezie pentru elevi.

Autorii de volume publicate în perioada 2002-2003 au dreptul să propună două titluri, în trei exemplare, însoțite de o fișă de înscriere, iar

autorii de volume în manuscris vor propune un singur titlu, în trei exemplare, dactilografiate, însoțite de o fișă de înscriere care va fi sigilată într-un plic ce va purta un moto ales de autor.

Pentru elevi se acceptă maximum 10 poezii, dactilografiate în trei exemplare, nesemnate, însoțite de un curriculum vitae care va fi sigilat într-un plic ce va purta un moto ales de autor. Manuscrisele semnate nu vor fi luate în considerare.

Premiile festivalului sunt Marele Premiu „George Coșbuc”, iar pentru fiecare secțiune vor fi acordate trei premii în bani și în diplome, premiile pentru secțiunea I fiind acordate de Uniunea Scriitorilor din România.

Concursul de Proză „Liviu Rebreanu” este structurat pe trei secțiuni:

I. Concurs pentru volume de proză, critică și istorie literară, editate în perioada 2002-2003;

II. Concurs de proză în manuscris pentru autori nedebutați în volum;

III. Concurs de proză scurtă pentru elevi.

Autorii de volume publicate în perioada 2002-2003 au dreptul să propună maximum două titluri în trei exemplare, însoțite de o fișă personală care va cuprinde principalele date ale autorului, adresa, domiciliul, telefonul și premiile obținute la alte concursuri în țară și în străinătate. ■

Miere, pantofi, profesoare

■ *Mihai Dragolea*

Cândva, nu chiar foarte demult, într-un oraș de provincie exista familia Gulie, familie compusă din domnul, doamna și fiica. Domnul Gulie era respectat de întreaga comunitate, era foarte harnic, știa să impună respect și să câștige substanțial. Așa de bine câștiga încât consoarta nu a fost salariată niciodată, trăia pe picior mare, își permitea cele mai scumpe lucruri, afișa toalete pentru care o invidiau suratele trudind care pe unde. Fiica nu se lăsa mai prejos, își însoțea mama la fel de elegant îmbrăcată, cu același aer superior; se plimbau amândouă și abia de catadicseau să răspundă la salutul concitadinilor, uneori nici măcar n-o mai făceau. Fiica nu strălucea la învățătură, dar asta n-avea mare importanță, miera de care dispunea tatăl (mereu aducea din localitatea natală bidoane pline cu miere adevărată, o și comercializa pe bani grei) rezolva situațiile școlare ingrate; așa a ajuns să facă și o facultate și să ajungă profesoară (e drept, era ea bârfită că e cum nu se putea mai incompetentă, dar ce conta) cu toaletele cele mai scumpe. S-a și măritat cu un inginer și a dat naștere unei fetițe. Dar, într-o bună zi, tatăl a decedat și, la puțină vreme, mama s-a îmbolnăvit grav. Fiica a dus nepoata să locuiască la bunică, s-o îngrijească, pretextând că ea nu are timp pentru așa ceva. Dar celebritatea fiicei a crescut vertiginos după ce le-a solicitat bani elevilor pentru a-și transporta mama de la o clinică renumită acasă. Tot o profesoară, cu câțiva ani mai mare decât fosta domnișoară Gulie, s-a impus atenției în anii din urmă; domnișoara Barabulă. Și tot unică fiică la părinți, dar aceștia angajați amândoi în vasta câmpie a muncii. Domnișoara Barabulă a suportat trei luni calvarul unei căsnicii, și-a dat seama că așa ceva nu este pentru sufletul ei sensibil; și a incomodat-o foarte mult faptul că, datorită prezenței aceluși bărbat cam sărac în mijlocul familiei ei, se cheltuia mai mult decât când era ea

singură. Și domnișoara Barabulă dispunea de un tată harnic și întreprinzător; așa se face că, atunci când vecinii lor de palier au vrut să-și vândă apartamentul, tatăl a avut inspirata idee de a-l achiziționa pentru ea. Nu numai că l-a cumpărat, dar i l-a pus la punct cum nu se poate mai frumos, mai elegant, oricine i-a trecut pragul i l-a lăudat îndelung; și multă lume a venit la ea, mai ales părinții elevilor ei, domnișoara Barabulă presta meditații la domiciliu, câștiga frumusețea din această activitate. Știa că în oraș se vorbește despre ea cum că ar fi o profesoară nepregătită, nu-i păsa, învățase să sugereze elevilor că, dacă nu vin la ea la meditații, a lor este corigența și repetența, așa că le-a lămurit părinții ce anume e nevoie să facă pentru salvarea progeniturilor. Bunăstarea materială i-a permis cultivarea unor vechi pasiuni: pantofii; mereu trece pe la maga-

zinele de încălțăminte, cum vede ceva atrăgător și de calitate, cum cumpără; e convinsă că nici o cucoană din oraș nu deține o colecție de pantofi mai bogată decât a ei; sunt destule perechi pe care nu le-a încălțat niciodată, dar asta contează, prea puțin, important este că ea deține cea mai importantă colecție de încălțăminte, pantofi, sandale, ghetuțe, cizmulite, mocasini, opincuțe; nici n-au mai încăput pe rafturi și, atunci, le-a așezat pe cele mai frumoase, pe parchetul unei camere (tot avea spațiu). Și sunt destule seri când deschide ușa camerei și privește minute în șir această înedită expoziție care dovedește fără îndoială bunul ei gust și chiar inspirația în materie de încălțăminte. Cele două profesoare se mai întâlnesc pe la activități și consfătuiri didactice; pozițiile, însă, s-au schimbat: fosta domnișoară Gulie nu mai deține miere, domnișoara Barabulă, în schimb, etalează cele mai noi și elegante perechi de încălțări.

Cristina Ciobanu

Blue Windows

Ueledependența

Estivații (2)

■ *Monica Ghet*

N-am proorocit aiurea. Să vină cohorte de *guru* îmbuibăți de naivitatea (ca să nu zic altfel) doamnelor frustrate și a tinerilor neocoagulați existențial pentru a-mi "săruta inelul dreptei", fiindcă eu vorbeam data trecută (necazul e cu decalajul dintre apariția revistei noastre și evenimentul semnalat) despre "bizițul somnolent al curentului electric" mortificat de caniculă și hop! – veste mare! (*Breaking News*)- curentul electric n-a mai vrut să intre în New York. Nici în alte centre urbane ale SUA ori Canada! Preț de 40 de ore! După două săptămâni, probabil din empatie anglo-saxonă. Londra s-a abandonat unei pane electrice de 30 minute. Blocate metrouri, blocate trenuri, lifțuri, blocați oamenii – lipsiți de imaginația verosimilității căderii din era cuceririi spațiale în paleolitic. Întrebarea rămâne: atac terorist ori tembelism tehnologic? Nu e de com-

petența noastră să furnizăm răspunsul adecvat. Sunați, eventual, la 89 89...

Conform aparențelor și declarațiilor oferite de multiple guverne, are și clima contribuția ei. Spre exemplu, în Franța lunii august, s-a înregistrat un genocid canicular unic în istoria modernă, peste 13 000 morți. Bătrâni singuri în zile estivale, bătrâni la azil și alți subiecți ai geriatriciei au furnizat îngrășământ cimitirelor și foc continuu crematoarelor. Singurele firme profitoare-înfloritoare: pompele funebre. Cam trist bilanț pentru "mîndra/ brava lume nouă" a mileniului trei.

Și ar mai fi o vajnică nedumerire – cine a câștigat războiul rece? Fiindcă îndemnul la perpetuuă alertă "antitero" creează o stare de teroare de teama teroristilor, astfel că obiectivul răufăcătorilor e atins. Pe vremea tinereții onora dintre noi, această rotire a sacului pentru ca "șoarecii"

dinăuntru să nu se așeze rozîndu-l se chema "revoluția permanentă". Acuma, admitînd o mascată strategie propagandistică a posturilor TV – dar chiar ale tuturor? – e greu de crezut că din noianul de producții cinematografice americane ale ultimilor ani, alegeți mereu și mereu filme cu subiecte carcerale. Universul concentraționar descoperit acolo ne rușinează mîndria unicității Pitești-ului. Dar tot democrația salvează "orînduirea", de vreme ce poți istorisi despre disconfortul aberațiilor (la răpirea sau uciderea unui copil, primii suspecti brutal anchetați, încătușați și despărțiți unii de alții sunt părinții și frații victimei...) și audia/ trage la răspundere prim-miniștri pentru natura investiției banului public și a vieții cetățenilor. Pînă la clarificarea misterului armelor chimice și biologice, "pisica moartă" e aruncată de la un serviciu de informație la altul. Între timp, industria autohtonă se poate orienta cu succes spre fabricarea măștilor de protecție și a centurilor de siguranță. Sezonul cald și ploaia de bombe se vor prelungi în această toamnă.

SUMAR

Exerciții

Ștefan Turcu: Avem nevoie de Povestași? • 2

Editorial

Ioan-Aurel Pop: Un popor care are elită autentică este salvat • 3

Carte

Călin Florea: Un omagiu al tinerilor istorici și al prietenilor • 4

Dorin Mureșan: Cum ar fi dacă ai fi căsătorit cu un inger • 5

Tudor Sălăgean: Un istoric și un loc de adevărate • 6

Agenda pignastyl

Ștefan Manasia: Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă (1) • 7

Remember

Viorel Mureșan: Fețe timpului în povestirea Fefelega de Ion Agărbiceanu • 8

În memoriam

Vasile Sav • 8

Interviu

Renegocierea identităților socio-culturale în Europa de Est • 9

Ioan Vieru • 13

Historia

Ovidiu Pecican: Cercetări clujene despre ceangăii din Moldova • 11

filosofia

Teodor Vidam: Drama unui filosof: captiv între ființă și neființă • 15

Mirela Calbaza-Onnenişan: Einstein și Husserl: știința ca fenomenologie și fenomenologia ca știință • 16

flash-meridian

Sorin T. Ștefan • 18

film

Ioan-Pavel Azap: Identitate; Dragoste „mortală” • 19

Alexandru Jurcan: „Orele”: Cuvânt și imagine

Arte

Ioan Mușlea, Magda Cărnei, Vasile Igna: Cristina Ciobanu și a sa Fundație XXI • 20

bloccnotes

Ștefan Manasia: Pe urmele lui Goliathus • 21

Delia Ceuca: „Muzeul Zoologic” din Cluj-Napoca • 21

Media

Delia Cristina Balaban: Doza de senzationalism din ficcare după-amiază • 22

Concursuri literare

Salonul defavorizatului

Mihai Dragolea: Miere, pantofi, profesoare • 23

Teledependența

Monica Gheț: Estivații (2) • 23

Traduceri

Paul Lowry • 24

ABONAMENTE

60.000 lei – trimestru

120.000 lei – semestru

240.000 lei – un an

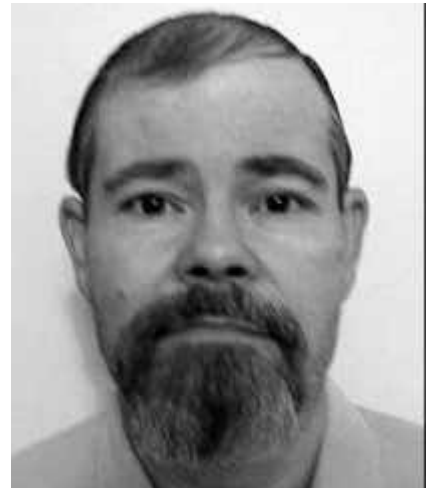
Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de Cultură Tribuna, cont nr. 5010.9575592 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

Traduceri

■ Paul Lowry

Paul Lowry s-a născut în 1948 în Union, Carolina de Sud, SUA din părinți veniți în America în 1720 din Irlanda, unde sosiseră în 1690 din Scoția. Deci are rădăcini de origine celtică. Părinții lui au fost muncitori în industria textilă. În Europa fuseseră țărani fermieri timp de secole.

A învățat să citească și să scrie înainte de a merge la școală, la vârsta de 6 ani. A fost un student bun și un bun atlet. La universitate a studiat istoria. Scrie poezie de la vârsta de 16 ani și din 1978 este publicat în Anglia și America în reviste literare și antologii de poezie. De asemenea scrie povestiri și piese de teatru într-un act. Citește foarte mult atât literatură cât și lucrări din aproape orice domeniu al cunoașterii umane și are preocupări filozofice. De curând Universitatea din New York i-a acordat o diplomă de onoare pentru întreaga activitate depusă după absolvirea facultății, ca o recunoaștere a meritelor sale.

Un tânăr soldat mort de curând

El zace acolo,

Un tânăr soldat mort de curând,

Ca și când ar dormi într-un crater de obuz, într-o baie de sânge

Pe când prietenii și tovarășii lui

Se azvârlă frenetic

Spre amenințatoarea sârmă ghimpată

Dincolo de care bărbați la fel de tineri

Îi omoară metodic, nepedepsiți,

Cu o surprinzătoare ușurință

Într-o înșorită zi de vară.

Carolina de Sud

Carolina de Sud

Este locul în care dorm străbunii mei

În pământ sfânt

Un somn ușor sub bătrânii stejari -

Amintirile și bucuriile lor

Tac în ei

Zâmbete nevăzute pe fețele lor.

Toate sunt fără vârstă

Totuși vibrând de viață

Acolo unde ritmul vieții

Are un sens unic pe care alții îl doresc.

Este acea parte

Din mine care contează

Și care mă face ceea ce sunt.

Îți datorez atât de mult

Că nu o voi putea răsplăti niciodată -

Carolina de Sud.

Lasă

Lasă vântul să sufle

Și să mângâie copacii.

Lasă soarele

Să strălucească asupra pământului.

Lasă viața să meargă pe drumul ei predestinat

Și să ne ducă și pe noi cu ea.

Lasă bucuria să trăiască mereu

În inima îndrăgostită.

Lasă nectarul dulce al vieții să ne desfete

Și să ne numărăm binecuvântările.

Lasă să ne amintim mereu

A fi recunoscători pentru norocul nostru.

Lasă pe cei înțelepți să se bucore

Spre disperarea celor nesăbuiți.

Încântătoare

Tu mă duci în locuri

Necunoscute mie

Și-mi deschizi ochii

Spre lucruri neștiute.

Tu

Ești muza și iubita mea

Fără de care lumea e pustie.

Soarele strălucește

Oriunde tu pășești

Pe pământ.

Lumina ta îmi luminează sufletul

Și stărnește pasiuni în mine.

Mi-e foame de atingerea ta,

Tânjesc să-ți aud șoapta în ureche

În limba ta cea românească

Atât de încântătoare.

Atât de încântătoare, dragostea mea.

Amintirile mele dorm usor

Amintirile mele

Dorm ușor sus în pod

În cutii de carton prăfuite.

Chipuri zâmbitoare și locuri uitate

Se îndepărtează enigmatice precum sfincșii,

Care aduc un zâmbet pe chipul meu

Amintindu-mi cu drag

Ceea ce nu mai poate fi -

Clipe prețioase ale unui suflet rătăcitor

Care pentru un scurt răgaz

Au stărnit pasiunea

Tineteții mele care se retrage zi de zi

Tot mai departe de mine.

Treptele acelea ale podului, șubrede, scătătoare,

Mă imploră să mă țin departe

De acel tărâm înfierbântat

Și să provoc cât mai puțin

Amintiri ce n-ar trebui tulburate.

Traducere realizată de
LUCIA NEIESCU